Şubat 2015
sayı
09

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

tarih dergi

10 TL
KKTC Fiyatı 12 TL

ISSN 2148-547X

Tanrı böyle buyurmadı

HIRİSTİYANLIK VE MÜSLÜMANLIKTA, DİN KİSVESİNE BÜRÜNMÜŞ ZULÜM, CİNAYET VE KATLİAMLAR

16 TÜRK DEVLETİ: KADİM TÜRKLERDEN DUŞAKABİNOĞULLARI'NA

KÜÇÜK BUZ ÇAĞI: TARİHİ DEĞİŞTİREN 600 YILLIK KARAKIŞ

DÜNDEN GÜNÜMÜZE BÜYÜK MODA DEFİLESİ: İZ BIRAKAN 35 AKIM

GÜRSEL GÖNCÜ

Kapak uygulama: Taha Alkan

Zehirli atmosferde yaşamaya çalışmak

Sokakları, ekranları, manşetleri ve günlük hayatıyla, sinirli-öfkeli erkeklerin ülkesi Türkiye... Aslında kendini beğenmeyen ve beğenmedikçe acısını diğerinden, genellikle de kadından çıkaran özgüvensiz bir "erkek millet"... Diğer tarafta suçluyu cezalandırmayan, masumu içerde yatıran "baba devlet". Ortada ise sadece kendine karşı çıkanı, kendisiyle uğraşanı hedef alan bir hükümet. Kenarda bir yerlerde de, olmayan muhalefet.

"Zort" sesi çıkaran polis eskortuyla kendine yol açılan çeşitli mühim şahsiyet, acaba bu yolun nereye bağlanacağını düşünüyor mu? Tabii evet. Kartopu oynayanın, minibüse binenin veya ekmek almaya gidenin bile güvende olmadığı bir ülke, iktidar sahipleri için, doğru yolda demektir. Bu iklimde, daha baskıcı güvenlik yasalarını, anti demokratik uygulamaları ve tek adamlık sistemini çözüm olarak dayatmak, kabul ettirmek kolaylaşır.

Öyle ya, ciddi bir ekonomik kriz kapıdayken, sokaklar güvensizken, ülkede kutuplaşmanın ötesine geçmiş bir tür soğuk savaş yaşanırken; kadın hakları, çocuk hakları, çevre ve yeşil alan hakları gibi insani meseleler lüks değil mi? Kültürel, doğal ve tarihi mirası koruma, geliştirme gibi uğraşların sırası mı? Sanat, edebiyat gibi "entel" alanlar, zaten halkımıza yabancı, Batıcıl fikirler yaymıyorlar mı?

Yeni inşaat ve AVM'ler, yeni yollar ve köprüler, yeni saray ve camilerle kuşatılmış "huzurlu" bir yeni Türkiye'yi istemeyenler de ya susup uyum sağlayacaklar ya da dilerlerse başka bir ülkeye gidebilecekler; sonuçta özgür bir ülkede yaşıyoruz.

Tarihten ders değil bilgi alınır. Bu bilgiyi de ancak ilgili dönemin şartları ve insanlarıyla birlikte değerlendirip hissedebilirsek kendimizi revize edebiliriz. Diğer türlü geçmişe uzanan bir ufkumuz, geleceğe dair bir vizyonumuz olmaz, oluşmaz. Tarihten cımbızladığımız özlü sözler, beğendiğimiz kahramanlar, sevdiğimiz imajlar, şimdiki halimizi doğrulayan inançlarla idare ederiz.

Bu coğrafyanın insanları yakın tarihte çok daha sert ve zorlu dönemlerden geçti, ama atalarımız kadar bedel ödemedi. Çanakkale ve İstiklal Harbi'nden sonra yeniden yeni bir millet olmanın heyecanını sürdüremedi, aktaramadı, toplumsal dokuya yayamadı. Bugün her alanda kalitesizlik ve vasatlık tarafından kuşatılan, kuşatıldığını düşünenler, kendi niteliklerini gözden geçirmediler.

Şimdi "birçok sayfasını atlayarak bitirdiğimiz kitabın başından başlayabiliriz". Belki o zaman, çocuklarımız için daha fazla oksijen üreten bir çevre yaratma şansımız olur.

TANRI BÖYLE BUYURMADI: DİN ADINA İŞLENEN GÜHAHLAR

Tanrı'ya duyulan muhabbet nasıl ve ne zaman hiddet ve şiddete dönüştü? Hıristiyanlık ve Müslümanlık'ta din kisvesine bürünmüş zulüm, cinayet ve toplu kıyımların uzun ve karanlık tarihi.

'ARSIZ' DERGİ CHARLIE HEBDO HANGİ GELENEĞİ TEMSİL EDİYOR?

NÂZIM HİKMET MOSKOVA'DA: HER YERDE REJİM MUHALİFİ

BU AY

ALBÜM: YAŞAR KEMAL'E SAYGI

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 09 • ŞUBAT 2015 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MURAT TOKLUCU
(Sorumlu)

EDİTÖRLER
CEYLA ALTINDİŞ
İPEK CENT
BERKAN ÖZYER

GÖRSEL YÖNETMEN
MURAT KASPAR

İMTİYAZ SAHİBİ
CEM AYDIN
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme Ticaret A.Ş.

GENEL MÜDÜR
CENGİZ TEMEL

MALİ İŞLER
ZEYNEP ASAN

ÜRETİM/PLANLAMA/DAĞITIM
SONER ÖZER

REKLAM
EMEL SÖNMEZ
✆ 0212 252 32 22

OMMEDYA
REKLAM GRUP BAŞKANI
Ebru Alişan
ebrualisan@ommedya.com
REKLAM GRUP BAŞKAN YARDIMCISI
Gülcan Avuka
gulcanavuka@ommedya.com
REKLAM MÜDÜRÜ
Deniz Eroğlu
denizeroglu@ommedya.com
REZERVASYON SORUMLUSU
Gökay Keser
gokaykeser@ommedya.com
Seyrantepe Mahallesi, İbrahim Karaoğlanoğlu Mah. Yayıncılar Sok. No: 10/1 34418 Seyrantepe-İstanbul
✆ 0212 280 95 85

YÖNETİM YERİ
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme ve Ticaret A.Ş. Ömer Avni Mah. İnönü Caddesi, Mithatpaşa Apt. No: 48/11 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu-İstanbul
✆ 0212 252 32 22

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Sanayi Mahal-lesi 1673, Sokak No: 34 34510 Esenyurt Büyükçekmece-İs-tanbul
✆ 0212 622 63 63
Promat@Promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş. Sabah 2000 Tesisleri, Fatih Mah. Hasan Basri Cad. 34885 Samandıra-İstanbul
✆ 0216 585 91 00

KATKIDA BULUNANLAR
VOLKAN GÖKEMRE, CANDAN İŞCAN,
TUFAN BAŞ, NGM (SALİH AKSU, VOLKAN YÜKSEL)
GÜNEŞ ÖZDAL, KEMAL TAYFUR

Tarihin işi gücü teferruattır

Sizden gelen her mektup, sosyal medya üzerinden ilettiğiniz her mesaj bizim için çok değerli. Bu sayımızda, katkı ve taleplerinize daha fazla yer ayırdık. Dergimizi en küçük ayrıntısına kadar okuyan tüm dikkatli okurlarımıza teşekkür ediyoruz.

MEKTUPLAR, MESAJLAR...

› Abdülaziz Azer Bey'e ulaşmam gerek, kendisini nerede bulabilirim? Ruhumu satıp kendi kanımla imzalamak istiyorum o yorgun metni!
Ömer Şahin Sakızcıoğlu

› Çok sayıda sakat kalmış Osmanlı askerinin Şişli Lâ Paix Hastanesi'nde çekilmiş rehabilitasyon fotoğrafı mutlaka görülmeli.
Tuncay Yılmazer

› 1. Dünya Savaşı ile ilgili yayınladığınız bir fotoğraf beni çok duygulandırdı. Savaş sonrası çekilmiş, şehit askerlerin fotoğraflarını çok gördüm. Ancak sizin paylaştığınız kol ve ellerini kaybeden askerlerin fotoğrafı ve açıklamada yazdığınız "Onları bir daha kimse hatırlamayacaktı" cümlesi beni çok etkiledi. Şehitlerimizin cennete gideceklerini bildiğimizden olsa gerek insan çok derin düşünemiyor. Ama fotoğraftaki insanlar uzuvlarını kaybetmişler ve çok çaresiz duruyorlar. Savaş onlarda hayatları boyunca unutamayacakları bir iz bırakmış. Ve o günün ülke şartlarında acaba hak ettikleri alaka ve değer kendilerine veriliyor muydu? Gerçekten düşünüp günümüzde sahip olduğumuz değerlerin kıymetini bilmeliyiz.
Türkay Çetinkaya

› İnsanın çocukluğundan beri yaşadığı semtte eskiden sinema olduğunu öğrenmesi güzel bir şey...
(Küçükyalı'daki Neşe Sineması'na istinaden)
Our Freed Zone

› Türk basın tarihini 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 2000'li yıllara dek inceleyen *#tarih* Ocak, özellikle İletişim Fakültesi ve Siyaset Bilimi öğrencilerimizin mutlaka okumaları gereken bir sayı olmuş.
Remzi Çetin

› Dijital uygulamanız ve Murat Toklucu imzalı "Basına Sansür" dosyası harika.
Yekta Kopan

› Herkes basına el koyuyor, ben koymuşum çok mu? Bu arada kapak muhteşem.
Damla Birlik

› Ocak sayısı elime ulaşmadı diye sayıyı tekrar yollayan üstüne bir de kitap hediye eden *#tarih*'e sonsuz teşekkürler.
Onur Tut

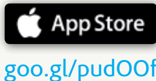
› Bir gazeteci adayı olarak *#tarih*'in bu sayısını kaçırmak olmazdı! 3 yıldır kaçırmadan aldığım tek dergi.
Muharrem Gündoğan

› Fatih Kanunnamesi ile ilgili güvenilir kaynakları nerden bulabilirim?
Ramazan Emel

Hezarfen Hüseyin Efendi'nin yazdığı *Telhîsü'l-beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* adlı eserden faydalanabilirsiniz. Ayrıca *İslâm Ansiklopedisi*'nin 24. cildindeki "Kanunnâme" maddesinde de konuyla ilgili genel bir bilgi mevcut.
#tarih

Dijital *#tarih* okurları artıyor

Ocak'ta dijital edisyonumuzu yenilemiştik. Sizden gelen mesaj ve e-postalardan anladık ki, interaktif uygulamalarımız, yenilenmiş mizanpajımız ve sesli-görüntülü zenginleştirilmiş içeriğimiz çok beğenildi. Daha da iyi olması için yorum ve eleştirilerinizi bekliyoruz.

goo.gl/pudOOf

goo.gl/H6jPMe

Yıldız Gençlik Akademisi olarak Osmanlılarla ilgili bir çalışmamız olacak. Osmanlı Devleti'nde yaşanan ilginç olaylar, Osmanlıların bilinmeyen yönleri, kerametleri, incelikleri, padişahların ilginç özellikleri konusunda hangi kaynaklardan yararlanabilirim?
Uğur Çavuş

Bu konuyla ilgili Yahya Efendi'nin Duru Tarihi'ni Reşad Ekrem Koçu'nun *Osmanlı Padişahları* Necdet Sakaoğlu'nun *Bu Mülkün Sultanları*, adlı kitaplarını ve yayınlanmış ruznâmeleri (padişahların günlükleri) önerebiliriz.
#tarih

Ocak sayısı , 93. sayfadaki Alman Devrimi'nde, Fırtına Birlikleri'nin 4 bin kişiye ulaştığı, devamında ise 3 bin kişilik birliğin Berlin'e girdiği yazılı. Hangi bilgi doğrudur?
Serhat Çatal

Fırtına Birlikleri Aralık sonunda 4 bin kişiye ulaşmıştı, ancak 11 Ocak'ta Berlin'e girenler birliğin 3 bin kişilik kısmıydı. Bunların dışında kalanlar, birliğin muharip olmayan karargâh personeliydi.
#tarih

Ocak sayısı, 104. sayfada Berekhat Ram Venüsü'nün yaşının 230 bin- 500 bin yıllarına tarihlendiği yazılmış. İnsan evrimine dair bilgilerimize göre insan bu dönemde dünya sahnesine henüz çıkmamış olmalı. Galiba doğrusu 50 bin olacak.
Özgür Akın

Berekhat Ram Venüsü, Homo Erectus dönemine denk geliyor, ki bu da 1.9 milyon-140 bin yıl öncesine tarihleniyor. Bu buluntunun tarihi de kaynaklarda MÖ 700 bin -230 bin olarak geçiyor.
#tarih

GELEN-GİDEN KUTUSU

#tarih, basın ve ifade özgürlüğü için Paris'teydi.

11 Ocak'ta düzenlenen "Teröre Karşı Birlik" yürüyüşüne bizi de götüren sevgili okurumuz Aydan Er'e teşekkürlerimizle.

"Devletlerin basın üzerine kurduğu baskıyı ele aldığınız bu sayınız, talihsiz bir rastlantıyla Charlie Hebdo saldırılarının olduğu aya denk geldi. Büyük yürüyüş esnasında ben de Paris'teydim ve bizi ifade özgürlüğü üzerine düşünmeye davet eden derginizi de yanımda götürdüm. Belki bir devletin yaptığı ihlal söz konusu değildi *Charlie Hebdo* saldırısı ama, yürüyüşte ifade özgürlüğü konusunda sicili en kirli devletlerin başbakanlarının yer alması, bence üzerine hep birlikte düşünmemiz gereken bir şeydi. Hepinize selamlar. Geçmişi aktarmak konusunda harcadığınız emek gelecek konusunda bizi umutlandırıyor."
Aydan Er

Bahçeşehir Koleji'nin genç tarihçileri

Edebiyat tarihçisi Abdülbâki Gölpınarlı, "Dünü bilmeyen bugünü anlayamaz, bugünü anlamayan yarını göremez, yarını inşa edemez, hatta dünden gelen hamlelerin nedenlerini bile düşünemez" demişti. Derslerde ve her ay okuduğumuz *#tarih*'le, tarihin hayatımızın içine işleyen, tüm davranış ve sözlerimizi etkileyen bir disiplin olduğunu anladık ve öğretmenimiz İlhan Gülek'in bilgisi ışığında ve rehberliğinde birçok projeye imza attık. Gelenek hâline dönüşen projelerimiz arasında hayalî film afişlerinden, tanrılar galerisine, eğitici kartlardan gazetelere, kitapçıklara, tişörtlere, defilelere kadar birçok iş bulunuyor. Örneğin geçen sene 9A sınıfı öğrencileri olarak Anadolu efsanelerini öğrendiğimizde bu konuda bir ürün çıkarmaya karar verdik. "Tuttuğun altın olsun cümlesinin kökenini nedir? Anadolu'nun adı nereden geliyor? Panflüt nasıl oluştu?" sorularına bulduğumuz yanıtları bir fotoroman olarak hazırlamaya başladık. Hem eğlenerek hem de öğrenerek efsaneleri metinleştirip fotoromana uyarladık. *#tarih*'e bize ilham verdiği ve örnek olduğu için teşekkür ediyoruz.
Esin Çömlekçioğlu / 10A

SAKINAN GÖZE BATANLAR

- 23. sayfada "Şimdiden sonra binâ olunan evler tetbih edesin" cümlesinde doğru kelime 'tetbih' değil, 'tenbih'tir. Uyarısı için yazarımız Necdet Sakaoğlu'na teşekkür ederiz.
- Kasım sayımızda, 66. sayfada Sultan Ahmed'in ölüm tarihi 17 Ekim 1917 olmalıdır. Uyaran okurumuz Metin Arıner'e teşekkür ederiz.

9 ŞUBAT 1935

Selfie'den önce 'şipşak' vardı

Eskiden ne akıllı cep telefonları vardı, ne Polaroid'ler ne de "fotomatik"ler. Yüksek teknolojisiz eski güzel günlerde "alaminüt" fotoğrafçılık işini büyük şehirlerde üç ayaklı, tahta kutulu antika makinalarıyla "şipşakçı" esnafı hallederdi. Fotoğrafta iki dirhem bir çekirdek giyinmiş genç bir beyi karşısına oturtmuş olarak görülen işbilir şipşakçı, az sonra makinanın arkasındaki kara torbaya başını sokacak, cihazın önündeki körüğü ileri geri oynatarak netlik ayarı yapacak, objektifin önündeki kapağı kaldırarak üçe kadar sayacak ve müşterisini ölümsüz bir hatıraya dönüştürecek.

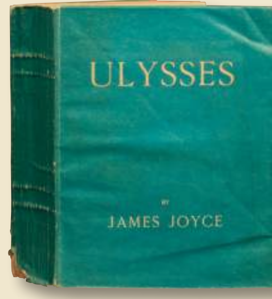
 CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

01 ŞUBAT 1916

Yusuf İzzeddin Efendi 59 yaşında öldü. Ölümü, babası Abdülaziz'inkine benzediği için dedikodular yayıldı. Kimilerine göre kanser olduğuna ya da tutuklanacağına inandığı için intihar etti, kimilerine göreyse İttihatçılar tarafından öldürüldü.

02 ŞUBAT 1922

Modern İngiliz edebiyatının çığır açan eserlerinden *Ulysses*, İrlandalı yazar James Joyce'un 40. yaşgününde Paris'te basıldı. Kitap, *Little Review* adlı Amerikan dergisinde 18 bölümde yayımlanmış, kullandığı iç monolog ve bilinç akışı teknikleriyle yankı uyandırmıştı.

03 ŞUBAT 1971

New Yorklu polis memuru Frank Serpico, bir uyuşturucu baskını sırasında yüzünden vuruldu. Teşkilatın yolsuzluklarını deşifre eden Serpico'yu iki yıl sonra Sidney Lumet'nin yönettiği Serpico filminde Al Pacino canlandıracaktı.

04 ŞUBAT 1960

2,25 metreyi aşan boyuyla ün yapan Bilecikli Uzun Ömer, 38 yaşında Üsküdar'da öldü. Ömer Özkan, 20'li yaşlarında Karaköy'de piyango bileti satarak geçinmeye başlamış, halkın ilgisini kazanmıştı. Ölümünden sonra ayakkabısı uzun süre burada sergilendi. Sait Faik, *Uzun Ömer* hikayesinde onu anlatır.

Cengiz Kahraman arşivi

08 ŞUBAT 1930

İstanbul'da *Akşam* gazetesinin düzenlediği bayrak koşusuna, Galatasaray, Beşiktaş, Robertkollej, Fenerbahçe ve İstanbul Spor kulüplerinden 40 atlet katıldı. Yollarda yüzlerce kentlinin seyrettiği koşu saat 11:30'da başladı. Koşucular, Galatasaray Kulübü önünden tramvay yolunu takip ederek Sirkeci, Babıali üzerinden *Akşam* matbaasına varıp, bayrağı burada arkadaşlarına teslim ettiler. Dönüşü 26 dakika ile en kısa sürede tamamlayan, Robertkollej takımı oldu.

Cengiz Kahraman arşivi

09 ŞUBAT 1895

Bir beden öğretmeni olan William G. Morgan, ABD'de Springfield'de yapılan spor konferansında "mintonette" adını verdiği yeni bir oyunu sundu. Basketbol kadar yorucu olmadığı için sevilen oyun, voleybol ismiyle dünyaya yayıldı.

10 ŞUBAT 1763

İngiltere, Fransa ve İspanya arasında Yedi Yıl Savaşları'na noktayı koyan Paris Antlaşması imzalandı. Kıtalararası çatışma, savaş öncesi sınırlarda kayda değer bir değişiklik yaratmadı ama Britanya'nın sömürgecilikte üstünlüğünü pekiştirdi.

13 ŞUBAT 1878

II. Abdülhamid, Kanun-ı Esasi'nin kendisine tanıdığı hakla savaş koşullarını gerekçe göstererek Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etti. Bu tarih, Abdülhamid'in istibdat yönetiminin başlangıcı kabul edilir.

14 ŞUBAT 1483

Babür İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı Babür Şah, Özbekistan Fergana'da doğdu. 12 yaşında tahta çıkacak olan asker ve devlet adamı, Kuzey Hindistan'ı egemenliği altına alacak ve *Babürnâme* olarak bilinen bir hatırat yazacaktı.

19 ŞUBAT 1913

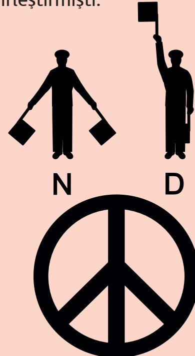
Bir hukuk okulu idarecisi ve dış işleri eski bakanı olan Pedro Lascuráin, saat 17:15 itibariyle Meksika'nın 34. devlet başkanı oldu. Saat 18:00'de istifaya zorlanarak görevi terketti. Bu, tarihe en kısa başkanlık deneyimi olarak geçti.

20 ŞUBAT 1810

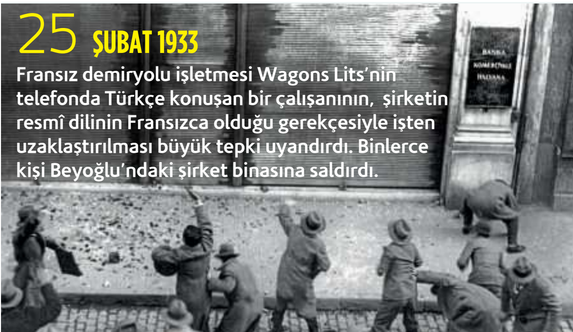
Bugün Avusturya sınırı dahilinde olan Tirollu hancı Andreas Hofer kurşuna dizildi. İnfazında gözlerinin bağlanmasını reddeden Hofer, Napoléon Fransası ve müttefiki Bavyera kuvvetlerine direniyordu. Hadise, Tirol ulusal marşında hâlâ terennüm edilir.

21 ŞUBAT 1958

Gerald Herbert Holtom, uluslararası düzeyde üne kavuşacak barış sembolünü tasarladı. Nükleer savaş karşıtı örgüt için çalışan Holtom, bayraklarla ifade edilen semafor alfabesindeki N (nükleer) ve D (*disarmament* yani silahsızlanma) harflerini birleştirmişti.

25 ŞUBAT 1933

Fransız demiryolu işletmesi Wagons Lits'nin telefonda Türkçe konuşan bir çalışanının, şirketin resmî dilinin Fransızca olduğu gerekçesiyle işten uzaklaştırılması büyük tepki uyandırdı. Binlerce kişi Beyoğlu'ndaki şirket binasına saldırdı.

Cengiz Kahraman arşivi

26 ŞUBAT 1870

ABD'li yatırımcı Alfred Ely Beach, Broadway'in altında hava basıncını kullanarak 100 metre kat edebilen raylı taşıma sisteminin sunumunu yaptı. 58 günde inşa edilen bu hat, New York'taki ilk metro girişimi olarak tarihe geçti ve birkaç yıl çalıştı.

HAZIRLAYAN: **DİLA BALCI**

05 ŞUBAT 1869

İngiliz maden avcıları, dünyanın en büyük altın külçesi "Hoşgeldin Yabancı"yı Avustralya Victoria'da yerin sadece birkaç cm altından çıkardı. 78 kg ağırlığındaki madenin yüzde 91'i saf altındı. Değerinin bugün 4 milyon dolar olduğu düşünülüyor.

06 ŞUBAT 1956

Şeker pancarı üreticilerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamak ve tarımı desteklemek amacıyla Eskişehir'de kurulan Pancar Kooperatifleri Bankası, Ankara'ya taşınarak Şekerbank adını aldı.

07 ŞUBAT 1964

The Beatles, New York JFK Havaalanı'na indi. Bu, dört genç adamın ilk ABD turnesiydi. 9 Şubat'ta ilk defa ABD televizyonunda görünen ve 73 milyon ABD'li (nüfusun %40'ı) tarafından seyredilen grup, ilk ABD konserini 11 Şubat'ta Washington'da verecekti.

11 ŞUBAT 2008

Brezilya'nın alameti farikası, Rio de Janeiro'daki Kurtarıcı İsa heykeline yıldırım düştü. 710 metrelik Corcovado Dağı'nın tepesindeki 30 metrelik 77 yaşındaki heykelin, baş ve parmak kısmı zarar gördü.

12 ŞUBAT 1554

Leydi Jane Grey, kafası kesilerek idam edildi. 1553'te kuzeni Kral VI. Edward'ın ölümünden sonra tahta geçmiş ve 9. gününde tutuklanarak Londra Kulesi'ne kapatılmıştı. 17 yaşındaki kadının ölümünü 1833'te Fransız ressam Paul Delaroche resmedecekti.

15 ŞUBAT 360

Konstantinos ve oğlu Konstantius tarafından bugün Ayasofya Camii'nin bulunduğu alanda inşa ettirilen ''Büyük Kilise''nin açılışı yapıldı. Kilise, 5. yüzyılın ilk yıllarını ancak görecek, ayaklanmalar esnasında yakılıp yıkılacaktı.

16 ŞUBAT 1929

Eski Bahriye Nazırı Mahmud Muhtar Paşa hakkında hazineyi zarara uğrattığı iddiasıyla soruşturma açıldı. Paşa, Seyrisefain İdaresi için bir vapur alımı işinde bir İngiliz fabrikasına 20 bin pound ödemiş, ancak fabrika iflas edince geri alamamıştı.

17 ŞUBAT 1925

Aşar vergisi kaldırıldı. Aşar vergisi, 1924'te 27,5 milyon lira ile bütçenin dörtte birini sağlamıştı. Kaldırılmasının görünürdeki nedeni, verginin köylü ve tarım ürünleri üzerinde yoğunlaşan aşırı yükünü azaltmaktı.

18 ŞUBAT 1979

Sahra Çölü'ne kar yağdı. Cezayir'in Gardaya kentinde trafik, yarım saat boyunca kar fırtınası yüzünden felç oldu. Ertesi gün *The New York Times* gazetesi, "Buraya soğuk mu diyorsunuz, Sahra'ya kar yağdı" manşetiyle çıktı.

22 ŞUBAT 1943

Almanya'da Nazi aleyhtarı üç öğrenci giyotinle idam edildi. Christoph Probst, Sophie ve Hans Scholl, "Beyaz Gül" direniş örgütünü kurmuş, Münih Üniversitesi'nde İncil, Aristo, Goethe ve Schiller'den sözler içeren savaş karşıtı el ilanları dağıtmışlardı.

23 ŞUBAT 1703

Edirne'deki Sultan II. Mustafa'ya Kaymakam Çelebi Yusuf Paşa'dan İstanbul'da durumun gergin olduğuna dair haber geldi. Yazıda, halkın yönetimin İstanbul'u boşaltmasından ve tüm işlerin Feyzullah Efendi tarafından yürütülmesinden yakındığı belirtiliyordu.

24 ŞUBAT 1946

CHP'nin Parti Sanat Mükafatı yarışmasında *Otuz Beş Yaş* şiiriyle Cahit Sıtkı Tarancı birinci oldu. Halkevlerinin kuruluşunun 14. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen şiir yarışmasında Atilla İlhan ikinci, Fazıl Hüsnü Dağlarca üçüncü oldu.

27 ŞUBAT 1932

Beyazperdenin unutulmaz isimlerinden Elizabeth Rosemund Taylor, Londra'da doğdu.

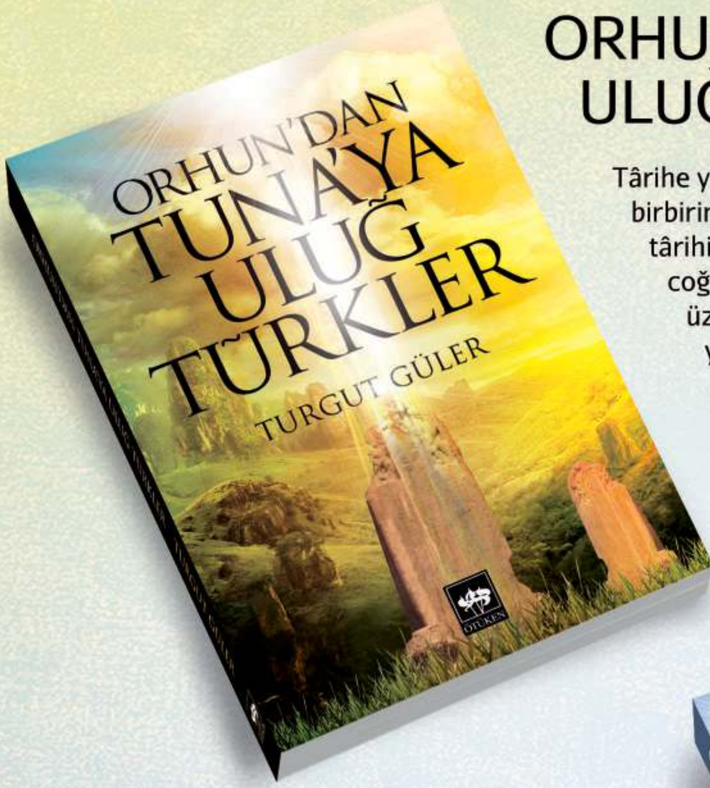
28 ŞUBAT 1942

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kızı ve SadrazamYusuf Kâmil Paşa'nın eşi Zeynep Kâmil Hanım'ın adını taşıyan Vezneciler'deki konak yandı. Konağın yerinde bugün İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi bulunuyor.

TURGUT GÜLER

Türk tarihi, üslûp ve istikamet bakımından yeniden inşâ ediliyor...

ORHUN'DAN TUNA'YA ULUĞ TÜRKLER

Târihe yön vermek, bizâtihi târihin içinde olmak ile târih yazmak birbirinden çok uzak mevkîlerde bulunuyorlar. Nitekim, Orta Asya târihinin tamâmında başrol oyunculuğu yapmış Türk milleti, o coğrafyadaki kadîm devirlere âit geçmişini, başta Çin olmak üzere, komşu kavimlerin kayıtlarından öğreniyor. Bilinen ilk yazılı eserlerimiz olan Orhun Âbidelerinin dikiliş ve yazılışı ile Teoman Yabgu'nun yaşadığı dönem arasında yaklaşık 900 yıl var. Bu dokuz asrı, başkalarından okuyarak anlamak gibi bir tuhaf vaziyetteyiz.

CİHÂNGÎR TÛĞLAR

Yavuz Sultan Selîm Hân'ın olmadığı bir Dünyâ'da tûğ olmak, ne kadar mânâsız ve ne târif edilemez bir boynu büküklüktür. Yahyâ Kemâl, "Yavuz Sultan Selîm" kelimelerine sığdırdığı "Cihângîr" hasletlerini, en çok "tûğ"larla birlikte keşfetmiş ve onun Cihân'ı emellerine dar gören tasavvurlarını, hep "tûğ" alem ve zülüflerinde uçarken görmüştür. Selîmnâme'nin bağlantı beyitlerinin "tûğlar" kelimesiyle bitmesi, tesâdüf değil, çok yüksek bir şuûrla düşünülmüştür. Yavuz Sultan Selîm'in "Cihângîr"liği, doğrudan bu tûğların yöneldiği istikâmetlerin ölçülmesiyle ortaya çıkacak bir mesâfe husûsiyetine sâhiptir. Benzetmede bir hatâ olmazsa eğer, Yavuz Sultan Selîm'in hâkân tûğları, muazzez Hükümdâr'ın en yakın sırdaşlarıdır. Bu tûğlar, Cihângîr Yavuz Sultan Selîm Hân'ın, ismiyle müsemmâ "Cihângîr Tûğlar"ıdır...

facebook.com/otukennesriyat twitter.com/otukennesriyat www.otuken.com.tr

Binlerce insan mezarlığın üstünden geçiyor

İstiklal Caddesi'nde Deva ve Perukar çıkmazlarındaki binanın altında ortaya çıkan mezarlığın sınırları henüz bilinmiyor. Kiremitle yapılan mezarlardan biri (üstte). Binanın 19. yüzyıl sonundaki hali (aşağıda).

Fotoğraf: Özgür Güvenç

İstiklal'in altından mezarlık çıktı

SEDAT BORNOVALI

İstiklal Caddesi üzerinde Deva ve Perukar çıkmazları arasındaki İtalyan İşçi Cemiyeti binasında Ocak'ta başlayan restorasyonda bir mezarlığın parçaları bulundu. Mezarlara, zeminin 260 cm altında rastlandı. Bodrumdaki dolgu toprağın bitiminde kaya zemine ulaşılmasıyla kiremitle yapılmış dört adet mezar ortaya çıktı ve çalışmalara ara verilerek yetkililer çağırıldı.

İlk değerlendirmede, mezarların Bizans döneminden kaldığı düşünülüyor. Net tarihlendirme, kazı ve arkeolojik incelemeler sonucu anlaşılacak. En basit mezar tiplerinden biri olarak kiremitten yapılma mezarlara, bina arazisinin tam sınırlarında rastlandı. Bu da tüm bölgenin bir nekropolün parçası olduğunu düşündürüyor. En ucuz mezar malzemesi olan kiremitin kullanılması, gömülenlerin sıradan insanlar olduğu fikrini veriyor.

Mevcut kalıntılar Beyoğlu yerleşiminin tespit edilebilen en eski izlerindendir. Bölgenin yerleşim alanlarına uzak çiftçi ve münzevi din adamlarının yaşadığı bir dönemin izleri, Anıtlar Kurulunun kararı ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından arkeolojik kazılarla incelenecek; bazı mezarların zamanın etkisiyle hasar görmüş olması buluntuların sağlığını etkilese de henüz el değmemiş örneklerin bulunması kazı sonuçlarını heveste beklememiz için yeterli bir neden.

MUHTELİF

1 **Suudi Arabistan**'ın altıncı kralı Abdullah (90) ve Mısır kökenli ünlü Yunan şarkıcı Demis Roussos (68) hayatını kaybetti.

2 **Hatay** Arkeoloji Müzesi, Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından açıldı. Müze beş bin metrekare mozaik sergileme alanına sahip. Ayrıca Restorasyonu tamamlanan St. Pierre Kilisesi de ziyaret açıldı.

3 **Sivas** polisinin yaptığı tarihî eser kaçakçılığı operasyonunda Yunan mitolojisinde 'Haberci tanrı' kabul edilen Hermes'in iki bin yıllık heykelinin baş kısmı olduğu iddia edilen eser ele geçirildi.

4 **Fetih** öncesi Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Rumeli Hisarı'nda restorasyon başladı. Çalışmada, 1950'lerde Demokrat Parti dönemindeki restorasyonda tiyatro sahnesine dönüştürülen harap mescidin de yeniden inşa edileceği açıklandı.

5 **Mısır**, Kahire'de evinin altını kaçak bir şekilde kazan kişi, 10 metre derinlikte Keops Piramidi'ne giden bir geçit buldu. Antik "Gize mezar kenti"ndeki üç piramidin en eski ve en büyüğü Keops'a giden bu geçit on yıllardır arkeologlar tarafından aranıyordu.

6 **Amerikan** Bağımsızlık Savaşı'nın önemli isimlerinden Paul Revere ve Amerika'nın 'Kurucu Babaları'ndan Samuel Adams'ın 220 yıl önce gömdüğü ve Aralık ayında bulunan zaman kapsülü açıldı. Tarihin bilinen en eski zaman kapsülünün içinden Bağımsızlık Savaşı dönemine ait eşyalar ve gazete çıktı.

NEVŞEHİR - YERALTI KENTİ

2014'ÜN SON ARKEOLOJİK KEŞİFLERİ

Kula'da en eski alet, Nevşehir'de dev yeraltı şehri

#tarih Ocak sayısında 2014'ün en önemli 11 arkeolojik keşfini listelemişti. Yılın son günlerinde Nevşehir'de ve Manisa'nın Kula ilçesinde yapılan keşifler, geç de olsa bu listeye girmeyi kesinlikle hak ediyor.

BERKAN ÖZYER

Aralık ayının son günlerinde Anadolu coğrafyasında yapılan iki keşif, sadece Türkiye değil, dünya ölçeğinde büyük ses getirdi. Biri Nevşehir'de diğeri Gediz Nehri yatağındaki keşifler, *#tarih*'in Ocak sayısında yayınladığı "2014'ün en önemli arkeolojik eserleri listesine" girmeyi birkaç günle kaçırdı.

Manisa'nın Kula ilçesinde, Gediz Nehri'nde bulunan beş santimetrelik bir taş, ilk insanın Afrika'dan Avrupa'ya yolculuğu konusunda çok önemli bir bilgi sağladı. Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Tuncer Demir ile Hollanda ve İngiltere'den bilim insanlarının oluşturduğu araştırma grubu, Anadolu'da 1,2 milyon yıllık olduğu saptanan insan yapımı en eski taş aleti buldu. Keşfe dair hazırlanan makale ise *Quaternary Science Reviews* dergisinde yayınlandı.

Makalede taşın 1,24 milyon yıllık olduğunun sanıldığı ve 1,17 milyon yıl önce lav akıntılarıyla üzerinin örtüldüğü aktarıldı ve kuvars taşından yapılma aletin, ağır bir nesne kullanılarak şekillendirildiği kaydedildi.

#tarih Yayın Kurulu üyesi ve İstanbul Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Şevket Dönmez keşfe dair şu yorumu yaptı: "İnsanlık tarihindeki başlangıçların en

Nevşehir Belediyesi arşivi

radikali, insanın insanöncesi atalarının insan haline geldiği ilk başlangıç noktasıdır. Alt Paleolitik Çağ (2,5 milyon – MÖ 80.000) denilen bu dönem aynı zamanda insanlık tarihinin en uzun, gelişimin en yavaş olduğu süreçtir. Türkiye'de Alt Paleolitik Çağ'a ait çok fazla sayıda bulguya rastlanılmamış oluşu, bu dönemin günümüze olan uzaklığı ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda Gediz Nehri yatağında keşfedilen taş alet, Türkiye tarihöncesi insan hareketlerinin güzergahını çizme noktasında oldukça büyük önem taşımaktadır. Alt Paleolitik Çağ'da Boğazlarda kara geçişleri olduğunun bilinmesi homo erectus (dik yürüyebilen) insan türünün Afrika'dan başlayan yolculuğunun Avrupa'ya kuzeybatı Anadolu üzerinden yapılmış olabileceğini göstermektedir".

Nevşehir'deki buluntuysa, bir şehirleşme projesiyle başlayan sürecin sonunda tamamen sürpriz bir şekilde ortaya çıktı. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) 2005'te bir süre önce Nevşehir Kalesi ve çevresinde, kentsel dönüşüm çalışmalarına başlamıştı. Yaklaşık 1.500 yapı yıkıldı, proje boyunca 90 milyon lira harcandı. Ancak yıkılan yapıların yerine yeni konutların inşa edilmesi aşamasına gelindiğinde bölgede bir yeraltı kentine rastlandı. Hemen arkasından çalışmalar durduruldu, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile çeşitli üniversitelerin arkeoloji bölümleriyle temasa geçildi.

İlk araştırmalara göre 5.000 yıllık bu yeraltı kenti 400 bin metrekarelik bir alanı kaplıyor ve 7 kilometrelik bir tüneli var. Kentin şimdiden dünyadaki örneklerinin en büyüklerinden biri olduğu düşünülüyor. Kentte kaçış galerileri, kiliseler, yaşam alanları yer alıyor. Bu bölgenin, Nevşehir'deki diğer yeraltı kentleri gibi turizme açılacağı açıklandı.

Belki de dünyanın en büyüğü
TOKİ'nin dönüşüm projesi yürüttüğü bölgede ortaya çıkan yeraltı kentinin, 7 kilometrelik bir tüneli var. Kentin, benzerlerinin en büyüğü olabileceği sanılıyor.

MANİSA - ANADOLU'NUN EN ESKİ TAŞ ALETİ

1,2 milyon yaşında
Manisa'da, Gediz Nehri'nde tesadüfen bulunan bu beş cm'lik küçük taşın, Anadolu'nun bilinen en eski insan yapımı taş alet olduğu anlaşıldı.

TARİHE KALANLAR

Charlie Hebdo'ya saldırı
Fransız hiciv dergisi *Charlie Hebdo*'nun Paris'teki binasına 7 Ocak günü silahlı iki kişi saldırı düzenledi, 12 kişi hayatını kaybetti. Saldırganlar iki gün sonra polis tarafından öldürüldü. Derginin bastığı Hz. Muhammed karikatürleri nedeniyle gerçekleştiği iddia edilen saldırıyı El Kaide'nin Yemen kolu üstlendi. Saldırının ardından dünya liderleri Paris'teki yürüyüşe katıldı. Derginin sonraki sayısı Türkçe dahil altı dilde yedi milyon adet basıldı.

Nijerya'da katliam
Radikal İslamcı Boko Haram örgütü, Ocak ayının ilk haftasında Nijerya'nın Baga kasabasında korkunç bir katliam gerçekleştirdi. Uydu fotoğraflarıyla bölgede yüzlerce binanın yok olduğunun anlaşıldığı katliamda, kimi kaynaklar ölü sayısını iki bin olarak aktarırken Nijerya hükümeti sayıyı 150 olarak açıkladı.

Yunanistan'da solun zaferi
IMF kurtarma paketleri muhalifi ve ülkenin kamu borçlarının silinmesini vadeden Radikal Sol Koalisyon (SYRİZA), Yunanistan Genel Seçimini %36,3 oy ile kazandı. SYRİZA lideri Aleksis Çipras (40) koalisyonla başbakan oldu.

TBMM'den Yüce Divan'a ret
Haklarında yolsuzluk iddiaları bulunan AK Parti'den dört eski bakanın (Zafer Çağlayan, Muammer Güler, Egemen Bağış, Erdoğan Bayraktar) Yüce Divan'a gönderilmelerine yönelik önerge TBMM'de 20 Ocak'ta oylandı ve kabul edilmedi.

CHARLIE HEBDO

Tabubilmez boyuneğmez bir arsız dergi

Charlie Hebdo biraz da Fransa'dır. Villon'un, Proudhon'un, Brassens'in, Coluche'ün Fransası… Acımasız, iğneleyici üslubuyla zengin bir geleneği temsil eden "gazi dergi"nin soyağacını anlamak için, Fransız tarihinde kültürel, siyasi bir gezinti…

RAGIP DURAN

Nevi şahsına münhasır bir dergi *Charlie Hebdo*. Paris'teki amcaoğlu *Canard Enchainé* ile bir çok ortak noktası olmasına rağmen, *Charlie* mahallenin sapanla camları kıran, küfürbaz veledi; *Canard* ise galiba biraz ağır abi. Londra'da *Private Eye*, Moskova'da vakti zamanında *Krokodil*, New York'ta *Mad* ya da burada *Gırgır-Leman* hepsi farklı içerikte ve yaklaşımda mizah dergileri ama, hiçbiri Fransız *Charlie*'si gibi baldırı çıplak değil. Galiba zaten bu nedenle de Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, "*Charlie* Fransa'dır" derken bunu kastediyordu. Egosantrik yanları pek zayıf olmayan Fransızların çoğu, öyle gelişigüzel her şeye "bu Fransa'dır" demez.

7 Ocak'tan sonra Fransa'da ve dünyanın bir çok yöresinde yer gök 'Je suis *Charlie*' diye inlerken, Champs-Elysées bulvarının sonundaki ünlü Arc de Triomphe'un tepesine olduğu gibi Paris Belediye binasının ön cephesine ve başkentte daha bir çok mekana dev harflerle 'Je suis *Charlie*' ya da 'Paris c'est *Charlie*' (Paris *Charlie*'dir) sloganı yazıldı.

En son 68 öncesinde Jean-Paul Sartre, Quartier Latin'de bizim *Libération* gazetesinin illegal dedesi sayılan *La Cause du Peuple*'ü (Halkın Davası) alenen ve militanca satarken, polis kendisini gözaltına almaya kalkışmış; amirim, genel müdürüm, valim, bakanım derken iş dönemin cumhurbaşkanım Charles de Gaulle'e kadar gitmiş, o da kibirli sesiyle "Katiyyen dokunmayın, Sartre demek Fransa demektir" demiş.

Charlie hakkında 7 Ocak'tan sonra yerli ve yabancı basında herhalde binlerce yazı yayınlandı. Birkaç tane de ben yazdım *(bkz. www.apoletlimedya.blogspot.com)*.

Charlie ile Fransa arasında yakınlaşma/benzeşme ötesindeki bu özdeşleşme, aslında *Le Monde*'un kurucusu Hubert Beuve-Méry'nin ünlü "Her ülke layık olduğu gazeteyi çıkarır" saptamasını da doğruluyor. *New York Times* nasıl ki ancak ABD'de, *Der Spiegel* Almanya'da yayınlanabiliyorsa; *Le Monde*, *Libération* ve esas oğlan *Charlie Hebdo* da ancak Fransa'da yayınlanabilir. Tıpkı bizde yayınlanan bazı gazeteler gibi...

Charlie, sadece entelektüel ve kültürel Fransa'nın bir sembolü değildi. 7 Ocak'tan sonra o dünyanın bir ikonu oldu. Sıradan ya da özellikle çoğunluğu oluşturan Fransızın da aynadaki biraz deforme imajı idi. O kategoriye mensup olanlar yemeye içmeye düşkündür, bir de sürekli dırdır yapar, hiçbir şeyden memnun değildir, hep daha iyisini ister, keyfine düşkündür, gülmeye de...

Zafer Takı konuştu

Eyfel kulesiyle birlikte Paris'in sembol anıtlarından olan Arc de Triomphe'da 8 Ocak 2015 gecesi: "Paris *Charlie*'dir"

7 Ocak'tan önce toplam tirajı 45-55 bin civarında olan *Charlie*, siyahlara bürünmüş kalaşnikoflu teröristlerin saldırısına neden uğradı? Sözde gerekçe İslâmiyet'e ve Hazreti Muhammed'e hakaret... Oysa bu gerekçe doğru olsa bile, Avrupa'da, mesela Hollanda'da ve Fransa'da sabah akşam yabancılara, göçmen işçilere, özellikle de Müslümanlara hakaret eden, onları aşağılayan politikacılar ve bu ırkçı görüşleri temel yayın politikası olarak benimsemiş aylık, haftalık neyse ki marjinal yayın organları var. Bunlar aşırı-sağcı, yabancı düşmanı, ırkçı, antisemit politikacılar ve yayın organları. Kalaşnikofluların gerekçesi doğru olsa bu tür hedefler seçilirdi değil mi? *Charlie* ise sadece siyasi mizahın değil aynı zamanda basın özgürlüğünün bir nevi sembolü. Hedef olmasının bir nedeni de bu... Marjinal ırkçıların etkisi zayıf. Charlie ise düşük tirajına rağmen, iç tutarlılığı, bağımsızlığı ve özgürlüğü sayesinde kaçınılmaz olarak daha fazla dikkate alınıyor.

Jean-Marie Le Pen, son olayda 'Ben *Charlie* değilim' diyerek safını belli etti. İlginçtir, Arap ve Müslüman oldukları için saldırganları açıkça savunamıyor ama, mağdur *Charlie* ile bir arada anılmak da işine gelmeyince, 'Ben *Charlie* değilim'! İyi ki değilsin zaten... *Charlie*'ye karşı açıp kaybettiği kaç dava var?

Charlie'nin kültürel/entelektüel kılcal damarlarına girip tarihine indiğimizde çok zengin bir birikimle karşılaşıyoruz. Şimdi şurada karşımıza geçip uzun künye çekse bile, belki kendisinin bile hatırlayamayacağı isimler, akımlar, kitaplar var söyleminde.

Şarapla peynir Fransız mutfağında ne ise, akıl ve mizah da Fransız kültüründe, tarihinde, basınında o...Fransızcada 'esprit' sözcüğü boş yere hem 'ruh', hem 'zeka' anlamına gelmiyor.

Ortaçağ Fransa'sında Kilise'nin ve Katolik inancının altında ezilmiş bir aydın kitlesi var. Dogmanın bini bir para. Kırsal Fransa henüz gülmüyor, mizah pek çekingen, komik bile değiller henüz. Yine de *Charlie*'nin tozlu, örümcek ağlı arşivinde, etrafı biraz temizlesek, Rutebeuf (1230-1285), François Villon (1431-1463) ve François Rabelais'ye (1483-1553) rastlayabiliriz. Bu üç şair düzene bir şekilde başkaldırmış yazdıklarında. Aralarında katil, hırsız olanı da var, üniversite hocası olan da. Hepsi de inancın körlüğüne karşı, aydınlığın, bilimin ilk ışıklarını çakmaya çalışmış. Ortada henüz laiklik yok, ama Tanrı ile ruhban sınıfı ile kapışmalar var ince ince: 'Ey gökteki Tanrı Baba/ Sen orada kal/ Biz burada rahatız".

Bu üç şairle ama galiba en çok Villon'la *Charlie* arasında çok sayıda köprü, arabulucu var. Yani Villon'u en az beş yüzyıl ileriye taşıyanlar. Brecht'ten Debussy'ye, Brassens'ten Léo Ferré'ye, Bob Dylan'dan Joan Baez'e, Félix Leclerc'den Renaud'ya kadar yüzbir sanatçı Villon'a selam çakmış. Üstelik Beaudelaire, Rimbaud ve Verlaine'de de kah Villon'dan, kah Rutebeuf'den bazen de Rabelais'den dizeler, çağrışımlar var. Aynı kültür ailesinin bireyleri yani.

Fransız *Charlie*'nin ideolojik babalarından biri de hiç kuşkusuz Pierre-Joseph Proudhon

(1809-1865). Anarşizmin ilk teorisyen ve ideologlarından biri olan Proudhon, işçi kökenli bir aydın. "Mülkiyet hırsızlıktır" sloganının mucidi.

Bugün Belçika ile birlikte çizgi-romanın anavatanı sayılan Fransa, siyasi karikatür alanında önemli bir ülke. Fransız gazetelerinin neredeyse hepsinde hâlâ birinci sayfada siyasi karikatür yayınlanır. Bu alanın önemli isimlerinden biri de Honoré Daumier (1808-1879). O da İmparator'u bir "garip" çizdiği için 6 ay kodese tıkılmış eski bir *Charlie*.

İşin sırrı laiklikte

Bütün mesele, Ortaçağ'ın bu durağan/tutucu/dinci toplumunu zelzeleyle yıkan Büyük Fransız İhtilali. Kilisenin malı mülkü arazileri sıfırlanıyor, daha da önemlisi dinin ve din adamlarının zihinlere taktığı kelepçeler çözülüyor.

Milyonlar sokakta
Paris sokakları 2. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonraki en kalabalık gösteriye sahne oldu. Saldırıyı gerçekleştirenler iki gün sonra öldürüldü.

Mesela 1791'de "Blasphème" (küfür) suç olmaktan kanunla çıkartılıyor. "Blasphème"in en kısa tanımı, "dinî, kutsal olana yönelik saygısız söylem". Çünkü artık laik Fransa'dayız. Herkesin dinî vecibelerini özgürce yerine getirmesini sağlayan laiklik, aynı zamanda inanç sahibi olmayanların özgürlüğünü de güvence altına alıyor. Ama eskiden neredeyse resmî din olan Katolikliğin önündeki koruma kalkanı kaldırılıyor. Çünkü laik devlet, yurttaşlarının zaten özel hayatının bir parçası olan dinî aidiyetleri konusunda tamamen kör durumda. Devletin Katolikliği ya da başka herhangi bir dini koruması söz ▶

konusu değil laik rejimlerde. Yani Fransa'da "PeygamberiMİZ", "Peygamber EfendiMİZ" muhabbeti yok.

Charlie'ye yönelik olarak, yayınları özellikle de karikatürleri nedeniyle şimdiye kadar Müslüman, Katolik, Musevi cemaatlerinin temsilcileri ile makaraya sardığı tarikatlerin avukatları onlarca dava açtı, büyük kısmını kaybettiler. Çünkü Fransız yasal düzeni ve adliyesi, Diyarbakır 2. Asliye Ceza gibi "dinî değerler basın özgürlüğünden daha önemlidir" tezini benimsemiyor. Düşünce, ifade ve basın özgürlüğü, ayrıca bu konudaki AİHM içtihadı ve nihayet son yıllarda yavaş yavaş hukuki zemine kavuşmaya başlayan "alay etme/mizah hakkı" sayesinde *Charlie* yüklü tazminatlardan kurtuluyor.

Charlie, evet baştan beri anarşist ve tanrıtanımaz bir yayın çizgisini sürdürüyor. Ama sanıldığının aksine herhangi bir dine özel olarak gıcığı yok. *Charlie*'nin derdi dogmalar ve tabular. Dolayısıyla dogmaların ve tabuların en müsait yatağı olan tüm dinlere eşit mesafede ve bu dinlerin şiddet yanlısı yönleri, rasyonalite karşıtı tutumları ile alay ediyor.

Dünya liderleri Paris'te toplandı

Fransa'nın başkentinde biraraya gelen ülke liderleri de protesto yürüyüşüne katıldı. *Charlie Hebdo* dergisi, önceki sayılarında Cumhurbaşkanı Hollande'ı da acımasızca eleştirmişti...

Charlie'nin en önemli özelliklerinden biri de bizzat kendisinin hiçbir tabusu ve dogması olmaması. Bu da derginin iç tutarlılığı açısından önemli, hatta tayin edici. Tek derdi bağımsız ve özgür olmak. Bu nedenle de çıktığından bu yana bir santim olsun paralı ilan/reklam almaz. Yayın yönetmeni Charb, son olarak derginin fiyatını dokuz yıl boyunca 2 euro'da tuttuktan sonra 2010 Haziran'ında 2.5 Euro'ya çıkarttıkları sayıda şöyle demişti: "Tek gelirimiz abone ve satış. Bir de arada sırada yayınladığımız derleme albümleri. Reklam almıyoruz, çünkü reklam alırsak yayın politikalarımız bağımsızlığını yitirir, biliyoruz. Piyasada sadece reklam geliriyle çıkan bir sürü 'bedava gazete' var, ama onların yayın politikasında bu reklamların ağırlığı açıkça görülüyor. Biz bedava değiliz sadece 2.5 euro'ya bağımsız bir gazete yapıyoruz".

Charlie Hebdo'nun nüfus kağıdından tarihler

1960

Prof. Choron, Cavanna, tıfıl mizahçıları eğitmek üzere kurdukları *Zéro* (Sıfır) dergisinden sonra genç Cabu ve Wolinski'yle aylık *Hara-Kiri*'yi yayınlamaya başlıyor. 2 bin satış.

1969

Hara-Kiri haftalık yayına başlıyor. De Gaulle'ün 1970 Kasım'ında ölümünden sonra yasaklanıyor.

1970

Charlie Hebdo'nun ilk sayısı 23 Kasımda çıkıyor.

1969-1981

Eski *Hara-Kiri*, *Charlie Hebdo* adıyla yayına devam ediyor. Satış 150 bin

1981

Charlie, şarkıcı Renaud'nun da arkadaşı anarşist şaklaban Coluche'ün cumhurbaşkanlığı seçimleri 1. turunda yarıresmî yayın organı oluyor.

23 Aralık

Charlie Hebdo 580. sayısını yayınladıktan sonra geçici olarak kapanıyor.

1789'dan sonra Fransa tarihindeki bütün ilerici, devrimci gelişmelerin bir şekilde *Charlie*'ye yansıdığını görüyoruz. 1871 Paris Komünü'nün ruhu, *Charlie*'nin hem mülkiyet yapısında hem de yazıişleri atmosferinde yaşamaya devam ediyor. Derginin sahibi sadece çalışanlar, yazıişleri ise yatılı erkek okulu yatakhanesi havasında. İçeriden gelen bilgilere göre Philippe Val'in genel yayın yönetmenliği döneminde bu hava biraz kışladakine benzediği için başta Willem olmak üzere bir çok çizer yazıişleri toplantısına katılmamış. "Prof. Choron ve Cavanna varken bizim toplantılar acaip neşeli/gırgır geçerdi. Val geldi uzun monologlar devri başladı"demişti Willem.

68 Baharı'nın politik gençliği

1789'dan sonra *Charlie*'yi *Charlie* yapan ikinci büyük siyasi-tarihî-toplumsal hadise 1968. Aslında *Charlie*'nin 1960'ta yayına başlayan babası *Hara-Kiri*'nin kurucu, yönetici ve çalışanları 68'de öyle pek genç filan değillerdi; hatta tohuma kaçmaya bile başlamışlardı. Ama 68'in devrimci, tabu sorgulayan, yenilik arayan, yaratıcı, gırgır atmosferi kaçınılmaz olarak *Hara-Kiri*'yi de etkisi altına aldı. Hatta 68 Baharı'na kadar daha çok toplumsal ve kültürel yergi konusunda uzmanlaşan *Hara-Kiri*, sonrasında daha siyasi, daha ideolojik içerikli bir mizah anlayışı geliştirdi.

Hara-Kiri olsun aylık ya da haftalık (Hebdo) *Charlie* olsun, bu akımın çıkardığı yayın organlarının tarihi aslında biraz da Fransa'da sansürün tarihi. Yasaklamalar, matbaadan ya da bayiden toplatmalar, açılan kamu davaları, devlet yöneticilerinin hakarete uğradıklarını öne sürüp açtıkları şahsi tazminat davaları, aşırı-sağcı ve bazı hafif solcuların *Charlie*'ye karşı yürüttükleri aşağılama/karalama kampanyaları, hep dergiyi susturmaya yönelikti.

Aslında kalaşnikofluların da amacı aynı idi. Ama sonuç Streisand etkisi ya da bumerang etkisi oldu. *Charlie*, bütün Fransa basın tarihinin rekorunu kırıp 7 milyonluk satışa ulaştı. Son sayı 25 ülkede satışa sunuldu, internetde Türkçe dahil olmak üzere 16 dile çevrildi. Bir karikatürün balonunda kalaşnikoflu siyahlı adama karşı kocaman bir dergi satan dağıtımcı çocuk bağırıyordu: Charlie Ekber! ■

Tarihî sayı

***Charlie Hebdo*'nun saldırıdan sonra yayınlanan ilk sayısı, dünya çapında 7 milyon satışa ulaştı. Kapak karikatürünün üzerinde "Herşey Affedildi" yazıyor.**

1992

Ekonomik zorluklar nedeniyle 10 yıl yayınına ara veren *Charlie*, Renaud ve müzisyen Philippe Val'ın mâli desteğiyle yeniden yayına başlıyor.

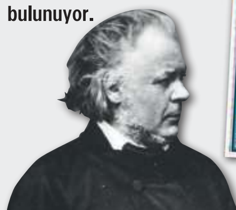
2006

Danimarka'nın *Jyllands-Posten* gazetesinde çıkan Hazreti Muhammed karikatürleri iktibas ediliyor. Bu sayı 400 bin satış yapıyor.

2006

Fransız Kültür Bakanlığı, Daumier adına düzenlenen bir törende çizgi-roman ve karikatürün önemine vurgu yaparken *Charlie*'nin çizerlerine saygı gösterisinde bulunuyor.

2009

Toplam satış 13 bini abone olmak üzere 53 bin.

2011

Yine Muhammed karikatürleri yayınlayan 'Sorumsuz Dergi' *Charlie*'nin binası kundaklanıyor. Ertesi sayı "Şeriat Hebdo" başlığı ile ve "Yazı İşleri Müdürü: Muhammed" künyesi ile çıkıyor.

2014

Dergi ekonomik olarak zor duruma düşüyor. Yayın yönetmeni Charb, yardım kampanyası açıp 200 bin Euro topluyor.

Dünyadaki hiçbir inanç sistemi, kendine inanmayanları yoketmek üzere ortaya çıkmadı. Ancak tarih, özellikle Hıristiyanlık ve Müslümanlığın yayılma ve kendi içlerindeki iktidar mücadeleleri döneminde sayısız katliam ve vahşete tanıklık etti. Hıristiyan dünyası Aydınlanma Çağı'yla birlikte bu sorunu büyük oranda çözerken İslâm dünyasında şiddet dönem dönem azalıp artarak bugünlere kadar geldi.
Dünden bugüne din adına işlenen cinayetlerin, yapılan zulümlerin kısa tarihi...

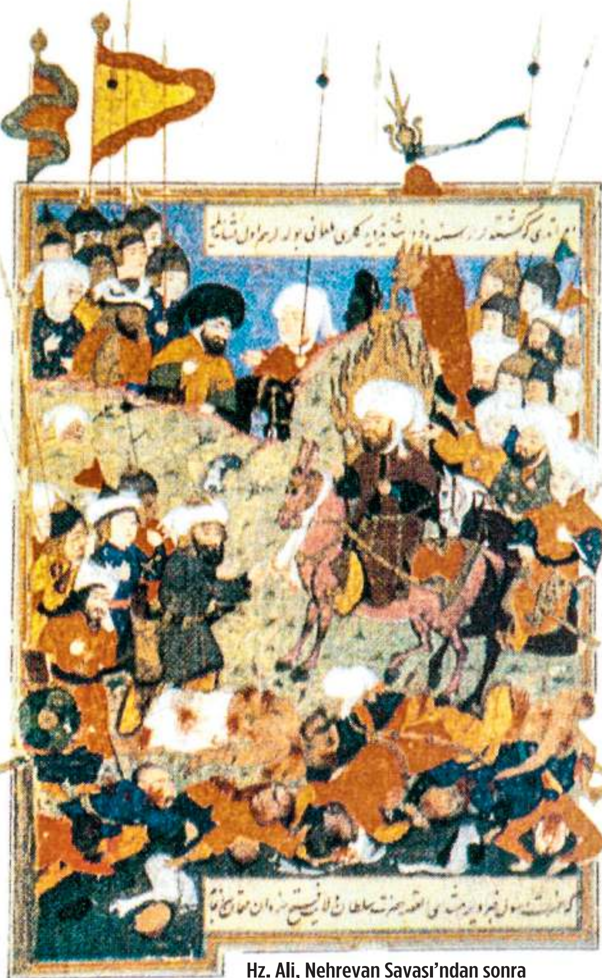
MÜSLÜMANLAR VE ŞİDDET

‘Barış dini’ ve kanlı tarihi

Hazreti Muhammed’in 632 yılındaki vefatının ardından barış içinde geçen on yıllık bir dönem bile yoktur İslam tarihinde. Müslümanların tarihi, bu açıdan kendisiyle yüzleşmesi gereken kanlı bir tarihtir.

İHSAN ELİAÇIK

Hz. Ali’nin halifeliği döneminde yaşanan çok sayıda savaştan biri de Nehrevan Savaşı’ydı.

Hz. Ali, Nehrevan Savaşı’ndan sonra

Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası, 2008

Günümüzde İslâm ve şiddet tartışmaları yapılırken Hazreti Muhammed’in girdiği savaşlara da çokca gönderme yapılır. Ancak bilinmelidir ki, peygamber dönemindeki savaşlar hep kendini savunma, Müslümanların can ve mal güvenliğini koruma amaçlıdır. Zaten Kuran-ı Kerim’e göre saldırı yoksa savaş da yoktur. Müslümanlar ancak kendilerini savunmak için silaha başvurabilirler. Savunma sözkonusu değilken bir yeri işgal etmek, fethetmek, haraca kesmek, birilerini din adına öldürmek diye bir şey yoktur. Peygamber zamanındaki durum da genel hatlarıyla böyleydi.

Peygamber 632 yılında vefat ettikten sonra Ebubekir (573-634) halife oldu. İki yıl halifelik yapan Ebubekir de peygamberin çizgisini sürdürdü. İkinci halife Ömer (581-644) döneminde ise durum değişti, Ömer’in on yıllık halifeliği boyunca İslam orduları yavaş yavaş civar kabilelere ve ülkelere yönelik işgal hareketlerine giriştiler. Ömer zamanında ordu Azerbaycan’a kadar gitmişti. Bunlar her ne kadar “fetih hareketi” denilerek meşrulaştırılmaya çalışılıyorsa da kendilerinden önceki Bizans ve Sasani İmparatorluklarının işgal hareketlerinden farksızdı.

Şiddet sarmalına bir kez girildikten sonra, dışa dönük şiddetin içe yönelmemesine imkan yoktur. İçe dönük şiddetin İslâm dünyasını sarsan ilk olayı halife Ömer’in öldürülmesiydi. Mallarını yoksullara dağıtmaktan, vergileri ni arttırmaktan söz etmesinin ürküttüğü zengin çevreler Ömer’i öldürttüler.

Sonra gelen üçüncü halife Osman’ın (580-656) ikinci altı ayından itibaren muhalefet hızla yükselmişti. Muhalefetin sisteme barışçı yollardan katılma kanalları olmadığı için 12 yıllık halifeliğinin ardından o da öldürüldü. Dördüncü halife Ali de (599-661), Muaviye (602-680) ile girdiği beş yıllık bir iktidar mücadelesi ve binlerce insanın katledildiği savaşlardan sonra öldürüldü. Böylece Müslümanların dört halifesinin üçü yine Müslümanlar tarafından uğradıkları suikastlerde öldürülmüş oldular.

Müslümanlar arası şiddetin kökeninde bir siyaset ve iktidar mücadelesi vardı. Bugünkü tabirle demokratik mekanizma, yani iktidarın sulh yoluyla değişimini ve kitlelerin barışçı yollardan sisteme katılmasını öngören bir sistem yoktu. Halifenin ne kadar süre işbaşında kalacağı, iktidarın vazifelerinin ne olduğunu, yöneticileri kimin seçeceği, kaç

yılda bir seçeceği bunlar hep belirsiz kaldı. Gelen ölene kadar gitmedi, iktidara gelmek isteyen de kanlı ihtilal dışında bir yol bulamadı. İslamın tarihsel tecrübesi de bu iktidar kavgaları yüzünden tıkandı kaldı.

Kâbe'nin yakılması

Ali'yle Muaviye arasındaki kavgayı kazanınca Muaviye kendini halife ilan etti ve 91 yıl süren Emevi hanedanı dönemi başlamış oldu. Muaviye'nin ardından gelen oğlu Yezid de (646-683) birçok ayaklanmayı bastırmakla uğraştı. Bu ayaklanmaların en büyüğü ve kanlısı 680 yılında Kerbelâ'da yaşandı. Yezid'in ordusu bütün peygamber torunlarını katletti, Medine'yi bastı, sahabe kadınlara tecavüz etti ve ardından Mekke'yi işgal edip Kâbe'yi mancınıklarla fırlattıkları ateş toplarıyla yaktı. Kâbe'nin cayır cayır yakılmasından sonra diyebiliriz ki, en azından görüntü olarak "bu iş bitti". İslam'ın adaletli, eşitlikçi, barışçı mesajı Kerbelâ'da toprağa gömüldü.

Kerbelâ olayında olduğu gibi zorbalık yapıp büyük günahlar işleyenler, yaptıklarını meşrulaştırmak için kelam üretmeye, uydurmaya başladılar. Mesela, büyük hadis kitaplarından herhangi birinin iman bölümü açıldığı zaman şunların yazıldığı görülür: "Kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan bir kimse deniz köpüğü kadar günah işlemiş olsa bile affolur". Yani, "Kerbela'da bu katliamları yaptım ama kalbimde iman var. O zaman bu günahların affedilmesi lazım, çünkü peygamberimiz böyle buyurmuş!"

Bu uydurmalara daha başka birçok örnek verebiliriz. İkindi namazı kılanların o günkü günahları affolur, Cuma namazı kılanların o haftaki günahları affolur, hacca gidenin bir yıllık günahları affolur, Arafat'a çıkanın kul hakkı da affolur... Bunların hepsi uydurmaydı ama hadis kitaplarına geçince nesilden nesile aktarıldı, bunların etrafında bir

Ali Ekber Kerbelâ'da babası İmam Hüseyin'in kucağında can verirken.

Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye, 2007

DÜNDEN BUGÜNE SELEFÎLİK

Farklı fikre sıfır tolerans

İslâm düşünce tarihi içinde yeniliğe en çok karşı olup zihinleri geçmişe dönük çalışanlar Selefî denilen gruplardır.

Peygamberin vefatının ardından, "Peygamberin olmadığı çağlarda Müslümanlar kime uyacak?" sorusu ortaya atılıp Müslümanlar arasında siyasi, iktisadi ve fikrî birlik sağlanamayınca farklı sesler çıkmaya başladı. Yaşayan, kendisine vahiy inen bir peygamber olmayınca ne olacaktı? Bir tartışma olduğunda, peygamber otorite boşluğunu dolduruyordu ama vefatının ardından Müslümanlar birbirine girince, hele Muaviye savaşlarında yüz bine yakın insan ölünce büyük bir kaos ve travma yaşadı İslam dünyası. Selefîlik akımı, bu travma sonucunda, "Herkes kafasına göre konuşup durmasın, ayet ne diyorsa ona uyalım" denilerek ortaya çıkan zahiri ve şekilci bir çabaydı. Selefîler, "Ayetlerle ilgili kimse yorum yapmasın, kimse aklına başvurmasın, kimse kendi görüşünü oluşturmasın. Böyle yapınca birlik olamıyoruz. Bu nedenle ayetin dışsal ilk anlamı ne diyorsa ona uyalım" derler.

Bunlar bir tek görüş olsun ve herkes ona uysun istiyorlar ama pratikte birçok farklı fikir çıkmasına engel olamıyorlar. O zaman da farklı görüş sahiplerini yok etmek için şiddete ve silaha başvuruyorlar.

Selefîlikten söz etmişken, bu akımın 18. yüzyılda Suudi Arabistan'da ortaya çıkan temsilcisi Vahabilik'ten de söz etmek gerekir. Selefî iddialarla ortaya çıkan Mu-

Afganistan'ın Bamiyan kentindeki iki dev Buda heykeli, ülkenin kontrolünü elinde tutan selefi Taliban tarafından 2001'de yok edilen çok sayıda tarihi eser arasındaydı.

hammed bin Abdülvahab, yoruma karşı çıkıyor, ayetlere, hadislere birebir uymak gerektiğini söylüyordu. Muhammed İbni Suud, yani Suudi Arabistan'ın kurucusu, Muhammed bin Abdülvahab'ın çizgisindeydi. Suudilere Vahabi denilmesinin sebebi budur.

Selefîlerin ileri gelen alimlerinden biri İbni Teymiye'dir (1263-1328). Şiddetli tasavvuf karşıtıdır İbni Teymiye. Ünlü İslâm düşünürü ve mutasavvıf İbni Arabi'ye "şeyhül ekfer" der, kafirlerin şeyhi, en büyük kafir anlamında. Suudi Arabistan resmi olarak onun kitaplarını basar, dağıtır.

Bugün de İslam dünyasındaki tartışmalardan rahatsız olan, farklı görüşlerden hazzetmeyen, zihni daha çok siyah beyaz çalışan, "Bir kişi imam olsun herkes buna uysun" diyen zihinler hemen Selefîliğe kayarlar. Suudi Arabistan tarafından da desteklenen kayarlar. IŞİD, El Kaide, El Nusra gibi hareketlerin kökeninde de bu tek tipçi ve farklılığa tahammülsüz zihin yapısı vardır. Bu zihin yapısının aslında Müslümanlıkla bir ilgisi yoktur. Sözgelimi solcu olsa Stalinist zorba olacak bu insanlar Müslüman olduğu için Müslüman zorba olmuştur.

Bunların din algısında da sakatlık olduğu için iktidarı ele geçirdiklerinde inanç ve ritüelleri din olarak uygulamaya başlıyorlar. Kuranî bakış açısı şöyle bakar; bir insan öldürüyor mu, çalıyor mu, iftira ediyor mu, hak yiyor mu? Neye inandığı, hangi ibadeti yaptığı yapmadığı önemli değildir. Ama bunlar gücü ele geçirir geçirmez namaz kılıyor mu, başını örtüyor mu, hangi inançtan, hangi mezhepten, bunları takip ediyor. Böyle olunca ele geçirdiği devlet dini polis devletine dönüşüyor. Din namına insanlara kan ağlatmaya başlıyorlar.

ilahiyat üretildi ve günümüze kadar ulaştı.

Saltanat devri başlıyor

Görüldüğü gibi daha İslamın ilk yüzyılında Müslümanlar arasında çıkan iç savaşlarda binlerce kişi hayatını kaybetmişti. Sadece Ali-Muaviye savaşlarında ölenlerin sayısı 100 bini buluyordu. 100 bin rakamını o günkü İslam dünyasının nüfusuyla orantılayıp günümüze uyarladığınızda durumun korkunçluğu ortaya çıkar.

Muaviye'nin Emevi darbesi oligarşik bir dini diktatörlük dönemi başlattı ve inşa edilen süreç İslam dünyasının sonraki tüm asırlarını etkisi altına aldı. Emevi darbesiyle birlikte "Sünni Saltanat İdeolojisi" ve "Şii İmamet Mitolojisi" diyebileceğimiz bir iktidar ve bir de ana muhalefet akımı oluştu. Siyasi krizler bu iki ana akım üzerine bina edildi, bunlar dışında başka bir yol üretilemedi. Emevilerden sonra gelen Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar dönemleri bu açıdan birbirinin tekrarı ve devamıdır. Bu 14 asır boyunca İslam dünyasında barış içinde geçen 10 yıl bile yoktur. Sürekli ayaklanmalar, ayaklanmaları bastırmalar, kanlı ihtilaller, saray darbeleri, fetihler, işgaller, saltanatın bekâsı için evlat boğdurmalar...

Diğer taraftan Ömer döneminde başlayan fetih hareketleri İç Asya'dan İspanya kıyılarına kadar askeri açıdan zaferler silsilesi getirmişse de siyasi açıdan fethedilen uygarlıkların mirasının da devralınmasını gerektirmişti. Bir yandan Sasanilerin bir yandan Bizans'ın devralınmaya başlaması sürecinde Hz. Muhammed'den önceki eski dünya alışkanlıklarının İslam dünyasına sızmasına mani olunamadı.

İslam dünyasında, demokrasi batılıların sembolü sayıldığı için bir küfür olarak görünür ama nedense saltanat denildiği zaman kimse rahatsız olmaz. Halbuki saltanat da Muaviye tarafından Bizans'tan örnek alınarak İslam dünyasına sokulmuştur. Zaten İslamın demokratik yorumu Bizans'tan saltanat, harem hayatı, saray hayatı ithal edilerek boğuldu. Saltanat, İslâm'ın siyasi reformlarının gelişmesine engel olduğu gibi iç ve dış şiddetin meşrulaştırıcısı da oldu.

Saltanat, İslâmi bir yönetim biçimi olmadığı gibi İslâm'a aykırıdır da. Birincisi İslâm'daki rıza ilkesine aykırıdır. Rızasını almadığın bir kadınla evlenemezsin, bir esnaftan rızası dışında mal alamazsın, rızasını almadan kimseyle anlaşma yapamazsın, yönetemezsin. Ancak İslâm'ın aksine saltanatta rıza yoktur ve ontolojik olarak da olmasına imkan yoktur. İkincisi, evlat katli islam hukukunda çok büyük bir suçtur. İslam hukuku işletilse, evlat katleden padişahların yargılanmaları gerekir. Üçüncüsü, İslâm'da cariye hayatı kesinlikle yoktur. Dördüncüsü, devşirme sistemi, yani çocukları ailelerinin elinden alıp ismini dinini değiştirmek İslâm'a aykırıdır. Saltanatın olduğu yerde aslolan din değil saltanattır.

Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte İslâm dünyası yepyeni bir döneme girdi. Bu dönemin en önemli özelliği İslâm medeniyetinin adeta tarih sahnesinden çekilmesi ve İslâm coğrafyasının sömürge haline getirilmesiydi.

İslâm düşüncesinde 1930'lu yıllarla 1990'lı yıllar arasında görülen Hasan el–Benna, Mevdudi, Humeyni gibi simaların söylemlerinde radikalleşme eğilimi ortaya çıktı. Bu eğilimin sahipleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki İslâmcılar, "devleti kurtarma" temayülünün aksine "devlet kurma" düşüncesindeydiler. Çünkü uluslararası arenadan tümden silinmenin doğurduğu bir sonuç olarak, acilen bir devlet kurmaları gerekiyordu. Bu da haliyle cemaat, parti, teşkilat, devrim, kıyam, ayaklanma gibi kavramların öne çıkmasına sebep oldu. ■

İhsan Eliaçık'la yapılan söyleşiden derlenmiştir

Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye, 2007

İmam Hüseyin'in kesik başı, Zeynü'l-Âbidîn ve kadınlar Yezid'in önünde

Halifelerin marifetleri...

Sultan I. Ahmed'e ithaf edilen *Vâkı'a-nâme-i Veysî Efendi* ve *Târih-i Sâf-Tuhfetü'l-Ahbab* adlı kitaplar, özellikle Müslümanların tarihindeki kara sayfalara ve ümmeti temsil eden kimi halifelerin yaptıkları zulümlere dikkati çekiyor.

✎ NECDET SAKAOĞLU

Hemen 17. yüzyılın başında, 1603'te beklenmedik bir padişah ölümü (III. Mehmed) ve bir cülus (I. Ahmed) yaşandı. Ölenin cenaze namazını kılanlarla, tahta oturan çocuğun önünde eğilip biat edenler arasında ola ki tanışıklıkları olmayan iki kadı, Veysî Efendi ile Bostanzâde Yahya Efendi de vardı. İki yazar da tarihten ders alsın diye Sultan Ahmed'e ithafen birer eser yazdılar. Alaşehirli Veysî'nin (öl. 1628) eseri *Vâkı'a-nâme-i Veysî Efendi*, Tireli Bostanzâde Yahya Efendi'ninki (ölm. 1639) *Târih-i Sâf-Tuhfetü'l-Ahbab*'dır.

Hâb-nâme-i Veysî (*) adıyla da bilinen ilk eseri, yazarı bir düş sahnesi kurgulayıp anlatmışsa da ayan beyan tarih gerçeklerini yansıtır. Veysî, yazar aktarımı ustalığıyla toy padişaha bir öğüt kitapçığı sunarken, "Boşuna ümitlenip böbürlenme, senin saltanatın da farklı olmayacak" mesajı vermek istemiştir.

Kitaptaki anlatıcı İskender-i Zülkarkeyn, bir bahçede yüksek bir tahtta, sağında solun da Osmanoğullarının önceki sultanları oturmuştur. İskender, zamanın padişahı Ahmed'e, âlemin eşkıya zulmünden kavrulduğu, her tarafın yakılıp yıkıldığı bir zamanda tahta oturmasını talihsizliğine vererek dil kavgasının yerini kılıç ve mızrağın aldığını, eşkıyanın çoğaldığını, zaten dünyanın hiçbir padişah zamanında bahtiyarlık görmediğini, adalet kurulamadığı için ahalinin de zulümden ezildiğini belirtir ve "Sen de bahtsız bir zamanda tahta oturdun" der.

Padişah cevap olarak, büyükbabası Sultan III. Murad'ın doğuya batıya ordular gönderdiğini ama israf, rezalet ve yolsuzlukların önlenemediğini, tahtın da kendisine böyle bir zamanda nasip olduğunu söyler. Zülkarneyn, "Hayıflanma. Kötülükler zamanında yüz gösterdi sanılsa da doğrusu şu: Dünya, dönmeye başladığından beri hiçbir padişah zamanında mamur olmadı" diyerek, Hz Âdem ve Havva'dan başlayan uzun ve ayrıntılı bir "kötülükler, zulümler, cinayetler" tarihi anlatır. İslâm tarihi evrelerine dair kimi pasajlar şöyledir:

- Beş yüzyıllık cahiliye devrinde ayrılık şeraresinden iki bölük olan kabilelerinin, kırk yıllık savaş ve vuruşta, Arap toprağına kılıçların saçtığı kanla gül rengi deriye döndüğünde; yahut her birinin bir puta, dağa taşa, suya tapma aymazlığından Hz. Peygamber kurtarırken Ensar ve Muhacir pençelerinin düşman kanından mercan pençesine döndü-

Sufi mistik yazar ve şair Hallâc-ı Mansûr'un, Abbâsî Halifesi Muktedir Billâh'ın emriyle idamı, 922. Zındıklıkla suçlanan Mansûr önce kırbaçlanmış, burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra idam edilmişti.

Vâkı'a-nâme-i Veysî Efendi ve *Târih-i Sâf-Tuhfetü'l-Ahbab* adlı eserlerin nadir yazma örnekleri.

Necdet Sakaoğlu koleksiyonu

ğünde veya Resullerin Efendisi sonsuzluk âlemine yürüyüp Hz. Ebubekir'in halifeliğinde yalancı peygamberlere savaş açılıp din düşmanlarının ölülerinden yılan, karınca, kuş ve vahşi hayvanlara ziyafetler verildiğinde mi âlem mamurdu?

• Hz. Ömer'in halifeliğinde İran'a, Turan'a, Hind'e, Yemen'e, Mısır'a, Mağrib'e bölük bölük asker gönderilirken kendisinin kölesi tarafından zehirli hançerle öldürülüp üç gün imamsız kaldığında mı dünya mağmurdu yoksa Hz. Osman'ın halifeliğinde aşağılık Ümeyyeoğullarının peygamber evinin yanındaki halifeliği kırk gün kuşatıp Kur'an okuyan Hz. Osman'ın başını gövdesinden ayırıp kanıyla Allah kelâmının yapraklarını kırmızı lâleye çevirdiklerinde veya Allah'ın Aslanı Hz. Ali'nin Cemel'de, Haricilerle ve Muaviye ile savaşlarda elli binden fazla sahabenin yüz binden fazla Allah kulunun şehit veya helâk olduğu, hilafet kaftanının Hz. Ali'nin omzundan alınıp Muaviye'ye giydirildiği ya da aşağılık Şamlıların ve Emevi sefillerinin Ali-oğullarına nice zulümleri reva gördükleri, Mısır'daki Şii katliamında Nil'in şarap rengine döndüğü, Yezid'e tapanların Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'i ve onca masumu, kılıçlarına azık ettikleri zaman mı yeryüzü mamurdu?

• Emevi halifelerinden Ömer bin Abdülaziz dışındakilerin fesatlıkları, Hz. Peygamber'in vasiyetine hutbelerde söve söve Müslümanları Cuma'dan ve cemaatten soğuttukları, Medine'deki evini yağmalayıp, Müslümanları katledip iffetli kadınlara tecavüz edenleri ödüllendirdikleri, Velid bin Yezid bin Abdülmelik'in bir eğlence meclisinde kulağına ezan sesi gelince cariyelerinin önünde cima ettiği, şarkıcıya hadi imam ol deyip meclistekilere de şarapla abdest aldırıp hilafet kaftanı giydirdiği cariyeye imamlık ettirip namaz kıldırdıktan sonra onunla mihrabın önünde bir daha cima ettiği zamanda mı âlem mamurdu?

• Dinsiz Haccac'ın dünyanın zulme boyandığı o devirde huzurunda iki yüz yirmi bin Müslümanı katlettirip savaşlarda öldürülenlerin, zindanlara atılanların sayısı bilinmezken Ebu Kabîs dağına mancınık kurup Kâbe'yi tahrip ettiğinde mi âlem mamurdu? Veya hilafet Abbasoğullarına geçtiğinde Halife Memun'un İmam Hanbel'i hapsettirdiğinde, Halife Mutasım'ın bilginleri Kur'an yaratık mıdır sınavından geçirirken kırbaçlattığı, kırk yıl her tarafta Müslümanlara işkence edildiği, Halife Ebu Cafer'in İmam Ebu Hanife'yi hapsettirdiğinde mi âlem mamur idi?

GAZA ÖYKÜLERİNDEN CİHAD ÇAĞRILARINA

Boyun uçurma ve kafir kesme kültürü

Günümüzde giderek kabaran bir insanlık tehdidi, her bombayı, mermiyi bir "Allahü ekber"! nidasıyla atmak. Öldürücüler bu emri Tanrı'dan aldıklarını haykırırken, cinayet, suikast, yıkım, ölüm faturaları da İslâmiyete kesiliyor. Bunlara destek veren güçler elbette var. Ama, asıp kesmenin sevap olduğunu anlatan, Dört Halife, Muaviye-Yezid savaşımlarını özendiren yayınlar, inanç ve saplantılarını aşamayanları besleyen yüzlerce yıllık bir gazâ literatürü de mevcut.

Bunlar dünlerde cami kapılarında, *Namaz Hocası*, *İlmihâl*, *Mevlid-i şerif* kitapçıkları yanında ve onlardan çok satılırdı. Bugün daha çok basılıyor olmalı. *Hz. Ali Gazveleri: Haverzemin Cengi, Yılanlı Kale Hayber Kalesi, Cemel Cengi Kubbe-i Mıknatıs Cengi, Kan Kalesi, Berber Kalesi, Billur Azam Cengi, Ejder Kalesi, Şeddat Cengi, Hz. Ali Kıyamcılara Karşı, Hazreti Aliye Meydan Okuyan Kız, Hz. Ali ve Hayberli Sihirbazın İntikamı, Hz. Alinin Hilâfeti ve Hazreti Osmanın Kanlı Gömleği, Hazreti Ali-Yezit Muaviye Cengi, Hazreti Ali Devler Mağarasında, Hamza Pehlivan ile Mâlike Ejder Cengi Hazreti Hamzanın Kahramanlığı, Kesik Başın İntikamı Hz. Hasan, Hüseyin ve Muhammed Hanefi'nin Üç yol Cengi, Muhammed Hanefi'nin İntikamı, Hazreti Süleyman İle Zaloğlu Rüstem, Kerbi Gazi, Peygamber Orduları İstanbul Kapılarında. Sıffin Muharebesi, Eba Müslim, Kara Cellat, Kerbelânın Öcü, Ölüm Kalesi, Nemrud Kalesi...*

Dünlerde en çok, Vakidî'nin *Fütûhü'ş-Şam*'ından alınıp köpürtülen, olağanüstü asıp kesme öyküleri anlatılan bu kitapçıklar, kasaba çarşılarındaki iş durgunluğunda üçü beşi bir araya gelen esnaf arasında ve kahvelerde sesli okunur, ilkokul-ortaokul çocuklarının çantalarından eksik olmaz; okuryazar köylüler de söğüt gölgesinde okurlardı.

Kitapların ortak kurgusu kâfir kesmek, öteki dinlerden olanları boynunu uçurarak öldürmektir.

• Alçak vezir Alkamî'nin Hülâgu'yu Bağdat'ı zapta çağırması üzerine Tatar ordusu kent kapısına dayanınca Halifeyi ve hanedanını meydana çıkartıp katlettirdiği, Tatar askerlerinin iffetli kadınların ırzına geçtikleri, üç yüz yetmiş bin Müslümanın kellelerinden yeryüzünün bostan bozuntusuna döndüğünde mi âlem mamur idi?

• Fatimî halifesi sapkın Hâkim-biemrilulah'ın çarşı pazar denetlerken suçlu gördüğü esnafı, yanındaki minare boylu ifrit zenciye herkesin önünde livata ettirirken mi dünya mâmur idi?

• Veyahut kan dökücü Cengiz'in İran'da ve Turan'da, hayasızlardan ve kadınlardan başka kimse kalmamışken, bura kadınlarının karnında inci bitermiş safsatasıyla bir günde yirmi bin kadının göğsü yarıldığında mı bu âlem mamurdu?

Veysî, *Vakı'a-nâme*'nin sonunda, "Bunlarda padişahların günahı yoktur, hepsi kulların fesatlığındandır" diyor ve dinlediği bu ibret kıssalarını yazıya döküp padişaha sunacağı sözünü verdiği sırada sabah horozu ötüp âlemi uyandırır.

Yahya Efendi'nin *Târih-i Sâf*'ı (**) ise bir tevârih örgüsündedir. Ulema ailesi Bostanzâdelerden Kazasker Yahya Efendi, 1616'da I. Ahmed'e sunduğu eserinde İslâm coğrafyasından 300 dolayında halife ve hükümdarı, 15 ayrı hanedan başlığında tanıtmış: Emevi, Abbasi, Endülüs, Fâtimî halifeleri, Saffarîye, Sâmânoğulları, Büveyhîler, Gazneliler, Selçuklular, Karaman (Anadolu) Selçukluları, Havarizm Devleti, Atabegler, Eyyübiler Türkmen (Memlûk) Devleti. Yahya Efendi her halife ve hükümdarı anlatırken hak adalet kadar zulümlere değinmekten de çekinmemiş:

Kerbela Olayı'nda Haris'in, Müslim'in çocuklarını öldürmesini tasvir eden minyatür.

Ritüelden Drama Kerbela- Muharrem- Ta'ziye, Metin And

"Çok zina eden, babasıyla yatmış cariyelerle onların babasından doğurdukları kızlarla yatan, sarhoş ve cünüpken koynundaki odalığa halifelik cübbesi giydirip cami imamlığı yaptıran II. Velid'i, Saltanat işlerini sevgili cariyesine bırakan II. Yezid'i,

Emevi soylu 90 kişiyi ziyafet sofrasında katlettiren, Şam'da gömülü halifeleri mezarlarından çıkarttırıp astıran Abbasi halifesi Seffah'ı,

Kendisini halife yapıp uğruna 600 bin insan öldüren Ebu Müslim'i öldürten, İmam-ı Azâm'ı zehirleten, Mansur'u,

Ayyaş halife Mehdî'ye ve torunu yine ayyaş ve güzellerle vakit geçiren Emin'i,

İmam Ahmed bin Hanbel'i meydan dayağına çeken, mutfağında her gün bin altın değerinde yemek pişirilen, uşakları altın kuşaklı Rum oğlanları olan, içki sofrasından kalkmayan Mu'tasım'ı,

Hz. Ali soyuna buğuz güdüp, türbelerini yıktıran, hepsiyle yatıp kalktığı dört bin odalığı olan, sürekli şarap içen, oğlu Müstansır tarafından içki sofrasında öldürülen Câfer'i,

Askerlerin oyuncağı olan, çırılçıplak soyulup dövülerek halifelikten istifa ettirilip zindana atılan Mu'tez'i,

Suçluları diri diri gömdüren Mutezid'i,

Başkent Bağdat'ı kendi askerlerine yağmalatan Râzi-billah'ı açık açık anlatmış.

Her iki yazarın sıraladığı örnekler bugünkü İslâm coğrafyasına dünün mirasıdır. İslâmiyet'in barış miras almadığı gibi "barış"ı egemen kılamadığı da açık. ■

(*) Kütüphanelerdeki yazma nüshaları dışında, Mustafa Altun'un *Hâb-nâme-i Veysî* adıyla çevriyazısı, kapsamlı bir incelemeyle 2011 MTV Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

(**) 1870'te yazarı belirtilmeden eski harflerle, 3 cüz olarak basılan *Târih-i Sâf*, Necdet Sakaoğlu'nu çevirisi *Duru Tarih (Tarih-i Sâf/ Tuhfetu'l- Ahbab)* adıyla da 1978'de Milliyet Yayınları serisinde yayımlanmıştır.

KÜRESEL TEHDİT SELEFÎ CİHADİZM

Şiddeti görev terörü meşru bilenler

Küresel bir tehdit haline gelen şiddete dayalı cihat fikri İslam'ın "barış dini" argümanlarını giderek zayıflatırken, yaşanan radikalleşmeye de İslam coğrafyasından henüz güçlü bir itiraz yükselmiyor.

CEYDA KARAN

Bir araç olarak şiddeti 'meşrulaştıran' cihadçı Selefî İslâm'ın giderek küresel bir tehdide dönüştüğü bir döneme girdik. Dayanaklarını İslâm'ın yorumlanışında olduğu kadar gerekçelendirmesini Batı'nın sömürgeci geçmişinin vebalinde de bulan bu şiddet yüklü ideolojinin son hedefi, *Charlie Hebdo* dergisindeki katliamda can verenler oldu. Batı'ya kendi Müslüman vatandaşları eliyle taşınan bu ideoloji, uzun süredir Batı'dan da ziyade Müslüman coğrafyada onbinlerce insanın canına mal oluyor. Hz. Muhammed'in dönemine öykünen Selefîliğin barışçı varoluş biçimlerinden ayrılan cihatçı Selefîzm mefhumu da aslında yeni değil. Siyasal İslâm, "cihat" kavramını, şiddeti araç olarak algılayan biçimleriyle birlikte epeyce bir süredir İslâm coğrafyasında hüküm sürmekte. Dini tartışmalar ve yorumlar haddimizi aşar. Bu sebeple bu yazının amacı, siyasi ve ideolojik bir tarihsel çizelgeyi derlemek.

19. yüzyılda İslâm modernizminin uyanışında etkili olan Cemaleddin el Afgani, Batı'nın değerleri ve belirleyiciliğine karşı siyasi dayanışmayı içeren Pan-İslâmcı bir hareketi salık vermişti. Siyasal İslâmcı gelenek içinde yerini alan örgütlenmelerin büyük kısmı, İslâmi hükümet biçimleri kurmak amacıyla şiddet yanlısı cihadı salık vermiyor. Cihadı bir 'iç mücadele' olarak algılayanı da var, 'dışarıya karşı bir savunma savaşı' olarak da... Siyasal İslâm araştırmacılarına göre İslâm modernleşmesinde şiddeti 'haklı bir vasıta' olarak algılayan en güçlü iki damar bulunuyor. Bunlardan biri 20. yüzyılda Mısır'da sömürgeciliğe karşı Darü'l-İslâm'ı (İslâm toprakları ve ümmeti) savunan bayrak haline gelmiş Müslüman Kardeşler (İhvan). Diğeri ise köklerini İbn Teymiyye (1263-1328) ile Muhammed Ibn Abd el Wahab'da bulan (1703-1792) ve 'cihat' mefhumunu hem bireysel ve ahlaki bir görev hem de kollektif ve siyasi bir yükümlülük olarak algılayan cihatçı Selefîlik/Vahhabilik.

Siyasal İslâm araştırmacılarının "dindar-milliyetçi" diye tanımladığı İhvan'ın önde gelen düşünürlerinden biri Mısırlı sosyolog Seyyid Kutb (1906-1966). Kutb, 1930'lu yıllarda Filistin'deki Yahudi varlığına verdikleri destek yüzünden İngilizlere düşman olan, 1940'larda Pakistan'ın kurulmasında büyük rolü bulunan İslâm Cemaati'nin kurucusu Ebulula Mevdudi'den etkilenerek sosyalizm, kapitalizm ve komünizm gibi ideolojilerle hesaplaşan ve Kuran'ı salt dini değil sosyal ve ideolojik bir metin olarak yeniden 'keşfeden' bir isim. Rejimin işkencelerinden geçtikten sonra 1966'daki idamına kadar sunduğu düşüncelerin asli unsurları 'Cahiliye-Hakimiye' (İslâm öncesi toplumların durumu-Allah'ın nizamı) ve 'cihat' mefhumuydu. Kutb'un 'cihat'ının kapsamında terör ve şiddet de vardı. "Allah'ın

egemenliğini gasp etmiş iç ve dış düşmanlara karşı kalıcı bir devrim için proaktif bir tutumu" salık verdi.

1970'lerin siyasal İslâmcıları Arap alemindeki rejimleri devirmek ve yerlerine İslâm devletleri kurmakta başarısız olurken, 1980'li yıllarda cihatçı Selefiliğin temelleri Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgali vesilesiyle atıldı. Ana akım İslâmi ulema, Körfez'deki Sünni/Vahhabi monarşileri ile Amerikan yönetiminin Sovyetler'e karşı 'yeşil kuşak' için seferber olması eşliğinde mücahitler Afganistan'ın yolunu tuttu. Hedefleri, Darü'l-İslâm'ın korunmasıydı.

Bu seferberlikte fetvalarıyla etkili olan isim ise Filistin asıllı Abdullah Azzam oldu. Azzam, el Kaide'nin kurucusu Usame bin Ladin'in 'akıl hocası' ve örgütü birlikte kurdukları isimdi. Leşker-i Taiba'nın da kurucusu olan Azzam, 1989'da Pakistan'da öldürüldü. Fikirleri 'küresel cihadizmin' temellerini attı. Afganistan cihatçılar için sığınılacak bir liman ve eğitim üssü haline geldi.

1979 aynı zamanda İran'da İslâm Devrimi'nin gerçekleştiği yıldı. Seküler ve otokratik Şah'ı deviren Şiiler, Sünni dünyada geniş destek gördüler. Sünniler bu devrimi 'İslâm adına bir zafer' hanesine yazdı. İran, İslâm Devrimi'ni, 'ulus devlet' tahayyülü içinde tutsa da siyasal İslâmcılar üzerinde etkisi büyük oldu.

Ama Sünni alem açısından siyasal İslâm'ın asıl zaferi Sovyetler'in 1989'da Afganistan'da hezimete uğrayıp geri çekilmesiydi. Ardından içsavaş süreci Taliban rejimiyle sonuçlanırken, mücahitlerin Afganistan'dan ayrılıp küresel cihadı yürütebilecekleri coğrafyalar sıradaydı. Bin Ladin ve el Zevahiri'nin Vahhabizmi, Kutb'un çok uluslu cihatçılığıyla dönüştü. 1990'lı yıllarda Mısır'da turistlere yönelik terör saldırıları, Libya'da Kadda-

Dönüm noktası Afganistan

Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgaline karşı savaşan ve bu ülkeyi eğitim üssü haline getiren mücahitler, 1989'da Sovyetler'I hezimete uğrattıktan sonra küresel cihadı başka ülkelerde de sürdürdüler. Savaşın birinci yılında Kabil'deki bir grup mücahit (solda). 1998'de "Haçlılara ve Yahudilere karşı cihat için dünya islami cephesi"ni açtıklarını ilan eden El Kaide liderleri Bin Ladin ve Ayman el Zevahiri'nin (üstte) topyekûn savaş ilanı ABD topraklarındaki 11 Eylül 2001 saldırılarıyla geldi (solda).

fi rejimiyle çatışmalar, Cezayir'de selefî cihatçı FİS'in sandık zaferinin ordu tarafından gasp edilmesi üzerine silahlı kanadı GIA ile kanlı bir içsavaş yaşandı. Sırp faşizminin kurbanı olmuş Sufi Müslüman nüfusun yaşadığı Bosna, Avrupa içine cihat davasının taşındığı ülke olurken, Asya'da Tacikistan, Keşmir, Kafkasya'da ve Çeçenya'da 'cihat davası' tetiklenmeye çalışıldı.

1990'lı yıllarda, şiddet yanlısı siyasal İslâmcı militanlığın okları Batı'ya dönecekti. Batı'ya duyulan öfke ve kin, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinde Suudi Arabistan topraklarının ABD'nin operasyon üssü haline gelmesiyle pekişti. Kutsal mekanları 'kirleten' ABD varlığı Amerika'yı Bin Ladin'in hedefi kıldı. Böylece 'uzak düşman'a karşı küresel cihatçı Selefî hareket şekillendi. 1998'de Bin Ladin ve Ayman el Zevahiri'nin 'Haçlılara ve Yahudilere karşı cihat için dünya İslâmi cephesi' bir deklarasyonla açılırken, ilk hedef ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçilikleri oldu. Topyekün savaşın ilanı ise 11 Eylül 2011'de yolcu uçaklarını intihar bombalarına dönüştüren ve 3 bin insanın canını alan New York'taki İkiz Kuleler ile Washington D.C.'deki Pentagon saldırıları ile geldi. Ve Amerika'da iktidara geleli henüz bir yıl geçmemiş olan George W. Bush liderliğindeki neocon siyasi heyetin şiddetli reaksiyonu küresel cihatçı Selefîliği günümüze taşıyan rotayı belirledi.

ABD ve 'gönüllü' müttefikleri bir ay içinde Afganistan'ı işgal edip el Kaide'ye sığınma sağlayan Taliban rejimini devirdiler. El Kaide'nin yanıtları 2002'deki Bali ve 2003'teki Casablanca saldırılarıyla gelirken, Amerikan yönetimi cepheyi Irak işgaliyle genişletti. Saddam Hüseyin'in 'işini' düzmece kitle imha silahları ve El Kaide ile işbirliği gerekçeleriyle bitirirken, aslında yaptıkları El Kaide'nin damgasını vuracağı bir Ortadoğu cephesi açmak oldu. Bush yönetiminin 'terörle küresel savaş' adı altında uyguladığı politikalar, yapılan katliamlar ve işkenceler Batı'nın evrensel değerlerinin altını oyarken, siyasal İslâm'ın sömürgecilik döneminden kalma 'mağduriyet psikolojisi' ile 'adalet için hesap sorma' güdüsü kamçılanıyordu.

Irak'taki Amerikan işgali en çok da yeni kuşak cihatçıların yolunu açtı. Ürdünlü Ebu Musab el Zerkavi, bugünkü Irak Şam İslâm Devleti'nin (IŞİD) temellerini oluşturan Irak El Kaidesi'ni kurup direnişe geçerken, dünya rehin alınan Batılıların kafalarının kesilme görüntüleriyle şaşkına döndü. İroniktir ki benzeri bir şaşkınlık Bush yönetiminin Irak işgalindeki mezalimini yansıtan Ebu Graib hapishanesindeki işkence görüntülerinin ortaya çıkmasıyla yaşanacaktı. Irak'ta el Kaide ile mücadeleye Şii ve Sünniler arasındaki tarihsel husumetin mezhep savaşına dönüşmesi eklenirken, asıl kurbanlar hep Müslümanlar olacaktı. Bu arada El Kaide, Afganistan işgaliyle zayıflamışken, Batı'da 2004'te Madrid, 2005'te Londra ve Amman saldırılarıyla daha sınırlı yanıtlar veriyordu. Zerkavi 2006'da Amerikan hava saldırısında öldürülürken, ABD Sünni aşiretlerden oluşturulan Uyanış Konseyleri ile Irak el Kaidesi'nin hareket yeteneğini sınırlandırmıştı. Bir sonraki sefere kadar...

Irak'ta Amerikan militarizmiyle ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler ve en güçlü destekçisi İran'ın da etkisiyle kısmen 'teskin edilen' süreçte 2000'lerin son beş yılında el Kaide Ortadoğu'dan Kuzey Af-

Afrika'dan Avrupa'ya

El Kaide, küresel savaş ilan ettikten sonra birçok ülkede binlerce kişinin öldüğü saldırılara imza attı. 1998'de ABD'nin Kenya'daki Nairobi Büyükelçiliği'ne yapılan saldırı ile (üstte), 2004'te Madrid'de trenlerin ve tren istasyonlarının bombalanması eylemi bu kanlı saldırılardan yalnızca ikisiydi.

rika'ya uzanan coğrafyaya ağını örmekteydi. Suudi ve Yemenli Cihatçılar Arabistan Yarımadası'ndaki El Kaide'yi kurdular. Cezayir'deki cihatçı Selefîler Mağrib'deki El Kaide'yi kurarak faaliyetlerini Sahra altına, Mali'ye kadar taşıdı. Nijerya'daki Boko Haram gibi yerel gruplarla ittifaklar oluşturdular. Somali'deki cihatçı Selefî El Şebab, Afrika Boynuzu'nu küresel cihat cephesine kattı, 2010'dan itibaren fiili olarak el Kaide ile ittifaka girişti.

2010 sonu ve 2011 başlarında başlayan Arap isyanları dalgası ise işleri kısa süreliğine karıştırdı. Tunus'ta fitili ateşlenen, Mısır, Libya ve Yemen'de iktidarların devrilmesiyle yaşanan kırılmaların ne anlama geldiği çözülmeye çabalanırken, Usame Bin Ladin, 2011 Mayıs'ında ABD'nin Pakistan'daki operasyonuyla öldürüldü. El Kaide'nin bocalamalar yaşadığı bu dönem, bu şiddet ideolojisiyle arasına mesafe koymaya çalışan İhvan temelli siyasal İslâmcı projenin Mısır'da aldığı yenilgi, Suriye ayağında ise batağa saplanmayla birleşince küresel cihatçı gündem bambaşka bir boyuta taşındı. Suriye kısa sürede cihatçı militanlığın işgaline uğrayan, İran ile ittifakı nedeniyle Batı'nın örtülü savaşının hedefi olan bir memleket haline geldi. El Kaide için artık yeni bir alan açılmıştı.

Son kurban Japon rehine

Birçok vahşi eyleme imza atan IŞİD'in son kurbanı Japon rehine Haruna Yakawa (sağda) oldu. Dergimiz yayına hazırlandığı sırada IŞİD'in elindeki diğer Japon rehine Kenji Goto'yu (solda) kurtarmak için girişimler sürüyordu.

Irak El Kaidesi, 2011'den bu yana Suriye'ye sirayet edip 2013 yılında Ebu Bekir el Bağdadi liderliğinde IŞİD halini alırken, 2014'te bu kez El Kaide'nin ana gövdesiyle rekabet ortaya çıktı. IŞİD kanlı eylemleriyle dünyada nam salar, el Kaide lideri Zevahiri'yi bile eleştirel bir tutum almaya zorlarken, 2014 Haziran'ında Amerika'nın Irak'ta Uyanış Konseyleri aracılığıyla dindirdiğini zannettiği Sünni damarla birleşerek Musul kentini ele geçirdi. Bağdadi, Irak ve Suriye'de Hırvatistan büyüklüğündeki bir coğrafyada halifelik ilan ederek, El Kaide'nin kuruluş hedeflerinden birisini hayata geçirir hale geldi.

Bugün cihatçı Selefîler, 'yerel düşmanlara' karşı Ortadoğu'nun göbeğinde hilafet yönetimi kurmayı başarmış durumda. Diğer yandan Paris'teki *Charlie Hebdo* saldırılarını üstlenen Yemen El Kaidesi örneğindeki gibi savaşımı 'uzak düşmanların' topraklarına taşımayı da başardılar. Şiddete dayalı cihat fikri sadece Ortadoğu değil; IŞİD'in Hollywoodvari kafa kesme veya intihar saldırısı prodüksiyonları, şarkılar, kahramanlık şiirleri, şehitlik övgüleri içeren yazılı yahut görsel internet teknolojisi aracılığıyla, Batı'da entegrasyon sorunları yaşayan Müslüman topluluklar için çekim kaynağı. Siyasal İslâmcılık Müslümanların zihninde sadece Ortadoğu'da verilen bir savaş değil, Avrupa'daki diaspora toplumlarında, gettolarda açılan cephede şekilleniyor. Ve yaşanan radikalleşme karşısında İslâm'ın 'barış dini' argümanları giderek zayıflıyor. Seyyid Kutb'un 'terör ve şiddeti de içeren proaktif cihat'ına karşı İslâm coğrafyasından güçlü bir itiraz ise henüz yükselmiyor. ■

HIRİSTİYANLAR VE ŞİDDET

‘Hepsini öldürün! Tanrı kendisine ait olanları bilir’

Cemaatine “düşmanlarınızı sevin” mesajını veren Hz. İsa’nın yandaşları, yüzyıllarca şiddetin her türünü kullandılar. Kimin “gerçek” Hıristiyan, kimin “sapkın” olduğunun ayırt edilemediği bir kalabalığı toptan kılıçtan geçirmek bile mubah görülüyordu.

✎ AYŞEN GÜR

İncil’in en çok tartışılan bölümü, hiç şüphesiz “Dağdaki Vaaz”dır. Hz. İsa’nın yandaşlarına verdiği bu vaazda şöyle dediği söylenir: “Göze göz, dişe diş denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbürünü de çevirin” (Matta 6: 38-39). Ve sonra şöyle devam eder: “Komşunu sev, düşmanından nefret et, denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin” (Matta 6: 43-44).

Bu vaaz çok tartışılmıştır çünkü Hıristiyanlar, şiddeti bir araç olarak sık sık kullanmıştır. Dağdaki Vaaz’a hayranlık duyan barışçı hareketin önemli ismi Gandhi’nin “İsa’nızı seviyorum. Ama siz Hıristiyanları sevmiyorum” demesinin nedeni de budur.

Bu çelişki, genellikle Hıristiyanlığın 312 yılında Roma İmparatoru Konstantin’in bu dini benimsemesiyle bir devlet dini haline dönüşmesine bağlanır. Roma İmparatoru Hıristiyan olunca devletin gücünü yeni dini yaymak, diğerlerini söküp atmak için kullanmaya başladı. Önce Aziz Ambrosius (4. yüzyıl) ve Aziz Augustinus (354-430), sonra Aziz Thomas Aquinas (13. yüzyıl) gibi önemli Hıristiyan düşünürleri, “adil savaş” kavramını geliştirdiler. Aquinas, Aziz Augustinus’tan şu alıntıyı yaptı: “Müşfik bir sertlikle cezalandırmak zorunda kaldığımız kişilerin iradelerini bastırmamız gerekebilir. Çünkü onları günahlarından kurtarmak, onların iyiliğinedir.” Yani, Tanrı’nın adına hareket edenlerin her türlü savunma ve saldırıya hakları vardı; sonuçta bu şiddetten zarar görecek olanların “hayrı” için hareket ediyor ve böylece Hz. İsa’nın kötülük yapmama emrine uymuş oluyorlardı. Augustinus, ortodoks (“doğru”) kabul ettiği inancın dışına çıkan inançlara baskı uygulanması gerektiğini de öne sürüyordu. Örneğin kendi döneminde Kuzey Afrika’da ▶

Spiezer Chronik (1485)

Barışçı dinadamının hazin sonu

"Hiçbir papa veya piskoposun Kilise adına silah kuşanmaya hakkı yoktur" diyen ve Roma Kilisesi'ne meydan okuyan Bohemyalı (Çek) dinadamı Jan Hus (1369?-1415) yakılarak idam edildi.

Donatist denilen Hıristiyan tarikatını tamamen sapkın kabul eden Augustinus, bunlara yapılan zulmü "kendileri farkında olmasalar bile onların hayrına" olduğu için onaylıyordu. Ayrıca, bu gibi sapkın tehditleri karşısında, Kilisenin doğrudan Roma İmparatorluğu'ndan yardım istemesi gerektiğini de söylemişti. Kilise Ortaçağ boyunca ne zaman şiddet uygulanmasını istese, hükümdarların desteğine başvururken Augustinus'un sözlerini referans olarak kullandı.

Bir insan, vaftiz olarak Hıristiyan olur. Papa Aziz Gregorius (papalığı: 590-604) döneminde, vaftizin zorla değil isteyerek yapılması gerektiği belirtilmişti. Ancak "isteyerek"ten ne kastedildiği açık değildi. Örneğin İmparator Şarlman, 782'de Hıristiyan olmak istemeyen Sakson halkını katletmiş, sonra da *Capitulatio de partibus Saxoniae* denilen yasayı çıkartmıştı: "Sakson ırkından herhangi biri bundan sonra kendi aralarında vaftiz olmadan saklanırsa ve pagan olarak kalmak isterse, onu ölümle cezalandırın."

Şiddet yoluyla günahtan arındırma

Aziz Augustinus (354-430), Tanrı adına hareket ederek "günahkarların" cezalandırılarak günahlarından kurtarılabileceğini savunan bir Hıristiyan düşünürüydü.

İsa Mesih'in askerleri

"İblis'in hilelerine karşı durabilmek için Tanrı'nın bütün silahlarını kuşanın. Çünkü savaşımız insanlara karşı değil, kötülüğün göksel yerlerdeki ruhsal ordularına, yönetimlere, hükümranlıklara, bu karanlık dünyanın güçlerine karşıdır" (Efesliler, 6: 11-12).

"İsa Mesih'in bir askeri olarak benimle birlikte sıkıntıya göğüs ger" (Timoteyus 2: 3).

İncil'den yapılan bu alıntılar, aslında daha çok ruhani bir savaştan söz edildiği halde, zamanla maddi bir anlam kazanmaya başladı. Şiddet kavramı kutsallaştırıldı. Roma İmparatoru Heraclius, 620'de Sasani ordusu karşısında kendi askerlerini, "Tanrı isterse, tek bir kişi bin kişiyi yener. Kardeşlerimizin kurtuluşu için kendimizi Tanrı'ya feda edelim, din uğruna ölelim ki Tanrı'dan ödülümüzü alalım" diyerek coşturmuştu. Burada İslamiyet'teki "şehitlik" kavramına benzer bir kavramdan söz etmek gerekir. "Şehit" olmak için savaşçı olmak gerekmemesine rağmen, haçlı seferlerinde, din uğruna savaşarak ölmenin arındırıcı yönü hep vurgulandı.

İsa tutuklandığında, havarilerinden Petrus onu savunmak üzere kılıcını çekmiş ancak İsa ona "kılıcını kınına sok" demişti. Zamanla Kilise bilginleri, Hz. İsa'nın "kılıcını at" değil "kınına sok" diyerek, o gün değilse bile gelecekte bir gün İsa'yı savunmak üzere kılıç kullanılabileceğini öne sürdüler. Hz. İsa uğruna ruhani bir savaş verdikleri için din adamlarına "İsa Mesih'in askeri" denirdi. Hatta Tours'lu Aziz Martin (4. yüzyıl) "Ben İsa Mesih'in askeriyim. Çarpışamam" dediği için ordudan atılmıştı. Ama ruhani asker, bir süre sonra gerçek askere dönüştü. Haçlı seferlerinde Tapınak veya Töton Şövalyeleri gibi savaşçı tarikatların kurulmasını Kilise onayladı hatta destekledi.

Kilisede "sapkın" korkusu

Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olması, büyük bir değişimdi. Çünkü Roma, çeşitli inançlara izin veren bir devletken, birden sadece tek bir dini dayatmaya başlamıştı. Pagan dinlerin ortadan kalkması, sanıldığından çok daha uzun zaman aldı. Ancak Hıristiyanlığın sonraki döneminde, şiddete maruz kalanların paganlardan çok Yahudiler, Müslümanlar ve sapkın kabul edilen diğer Hıristiyanlar olduğunu görüyoruz. Büyük ihtimalle Kilise, bunları asıl tehdit olarak görüyordu, paganlar ise kazanabileceği yeni cemaatlerdi.

Kilise içindeki "sapkın" sorunsalı, daha Konstantin'in topladığı ilk ruhani meclis olan İznik Konsili'nde tartışılmaya başlanmıştı (325). İmparatorluğun resmî, ortodoks ("doğru") dininin İznik Konsili'nde kabul edilen din olduğunu belirleyen, diğer inanışları yasaklayarak sap-

Francisco Jover y Casanova, 1869

kın ilan eden Selanik Fermanı sonraki imparatorlardan Theodosius döneminde kabul edildi (380). Bu tarihten sonra Kilisenin mücadele ettiği sapkın inanış ve tarikatların sayısı o kadar fazladır ki, ancak büyük bir ansiklopedide anlatılabilir. Arius'çular, Pavlikanlar, Bogomiller... vb.den başlayarak Kilise'nin bastırdığı bütün cemaatlere her türlü şiddet uygulandı. Bu katliamların en tanınmışı, Engizisyon'un da kurulmasında başlıca rolü oynadığı için 1208-1229 arasındaki Albililere (Albigeois) karşı haçlı seferidir. Papalık, bundan sonra, "sapkın" Hıristiyanlara karşı daha pek çok haçlı seferi açacaktır.

12. yüzyılda, "Kathar"lık denilen bir Hıristiyan inanışı, doğudan batıya doğru ilerleyerek Fransa'nın güneyindeki Languedoc bölgesini etkisi altına almıştı. Katharlar Roma Kilisesi'nin otoritesine boyun eğmiyorlardı. Bu inancı, sadece bölgedeki halk değil feodal beyler de paylaştığından, kimse onlara dokunamıyordu. Kilisenin buna ilk tepkisi, 1184'te bölgede bir Engizisyon kurmak oldu. 1208'de Papa III. İnnocentius, bölgeye yolladığı Pierre de Castelnau'nun öldürülmesi üzerine buradaki Katharlara karşı bir haçlı seferi açtı. Bu sefer yıllarca sürecek, bölgedeki bütün kent ve kalelerin alınması, halkın katledilmesi, Kathar inancının tamamen bastırılmasıyla sonuçlanacaktı. Yapılan katliamlar arasında en ünlüsü, 1209'da Béziers'nin haçlıların eline geçişidir.

Béziers'yi kuşatan haçlılar, içeridekilere "Gerçek Hıristiyanlar (Kathar olmayanlar) dışarı çıksın, kendilerini kurtarsın" diye seslenmişti. Ancak bu çağrıya uyan olmadı. Sonunda, haçlılar kenti aldıklarında, neler olduğunu dönemin yazarlarından Heisterbach'lı Caesar şöyle anlattı: "(Haçlılar) kentteki sapkınların arasında Katoliklerin de bulunduğunu öğrendiklerinde, (Haçlıların önderi) Citeaux rahibi Arnaud Amaury'ye sordular: 'Efendim, ne yapacağız? İnançlılarla sapkınları birbirinden nasıl ayırt edeceğiz?' Arnauld Amaury, Katolik olduğunu iddia edenlerin, Haçlılar şehirden ayrılır ayrılmaz yeniden sapkınlıklarına geri döneceğinden endişe ediyordu. Şöyle dediğini söylerler: 'Hepsini öldürün! Tanrı kendisine ait olanları bilir'. Böylece sayısız insan kılıçtan geçirildi."

Arnauld Amaury'nin söylediği iddia edilen sözün ikinci cümlesi (Tanrı kendisine ait olanları bilir), İncil'den alınmıştı (Timoteyus 2: 19) ancak ilk cümle (Hepsini öldürün) kendi katkısıydı. O günden sonra, sivillerin katledildiği birçok savaşta tekrarlandı.

Katharlara karşı yapılan haçlı seferinde, yüzlerce kadın, erkek, çocuğun kılıçtan geçirildiği Béziers katliamı tek örnek değildir. Toulouse'da, Marmande'da ve son olarak Montségur'de 'sapkınlar' canlı canlı yakıldı. 1233'de yönetimi Dominiken tarikatına verilen engizisyon, kalıcı olarak Carcassonne'a yerleşti.

En acımasız engizisyon

1499'da İspanyol engizisyonunun başına geçen Kardinal Francisco Jiménez de Cisneros'un etrafa saldığı korku açıkça görülüyor (üstte). Hıristiyanlığa dönen İspanya'daki Müslümanlara "morisco" adı veriliyordu (altta).

İspanya'da dini temizlik

Engizisyon, Roma Katolik Kilisesi'nin çeşitli yer ve dönemlerde kurulmasını emrettiği dini mahkemelerdi. Hedefi sapkınlarla mücadele etmek olan ve 19. yüzyıla kadar süren Engizisyon uygulamaları, ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişir. Genellikle gösterdiği şiddetle en çok hatırlanan, İspanya'da 1483'te Tómas de Torquemada başkanlığında kurulan Engizisyondur.

İspanya'nın özel bir durumu vardı. 25 Kasım 1491'de imzalanan Elhamra Antlaşması'yla bu ülkedeki son Müslüman devleti olan Gırnata Emirliği de ortadan kalkmıştı. Antlaşma, Müslüman halka ibadet özgürlüğü tanıyordu. 1492'de İspanya'nın tamamında bütün Yahudilerin ülkeyi terketmekle vaftiz olmak arasında bir seçim yapmaları istendi. Müslümanlar ise kendi dinlerini koruyabilirlerdi. Bunlara "mudéjar" (müdeccen; uyum sağlamış) deniyordu. Talavera Başpiskoposu, müdeccenlere yeni dini anlatarak vaftiz olmaya davet eden yavaş ve kademeli bir hıristiyanlaştırma yöntemi benimsemişti. Ancak Engizisyonun başına Kardinal Francisco Jiménez de Cisneros'un gelmesiyle işler değişti. Cisneros'un başkanlığındaki engizisyonun 1499'da Granada'ya (Gırnata) gelmesiyle, Müslümanlar için zor günler başladı. Cisneros'a göre Müslümanların ikna edilerek vaftiz ettirilmesi, "domuzlara inci vermek"ten farksızdı. Gırnata'daki tıp kitapları hariç Arapça yazılmış bütün kitapların (tahminen 5 bin) yakılmasını emretti. Ertesi yıl müdeccenlerin ayaklanması üzerine, Gırnata Antlaşması'nın yürürlükten kalktığı ilan edildi; Müslümanlara da vaftiz olmakla sürgüne gitmek arasında bir seçim sunuldu. Çoğunun vaftiz olmayı kabul etmesi üzerine Cisneros, 1500'te raporunda, "Artık şehirde Hıristiyan olmayan tek kişi kalmadı, bütün camiler de kilise oldu" diye yazdı.

Ancak İspanya'nın Gırnata'dan önce Hıristiyanların eline geçmiş diğer yerlerinde müdeccenler yaşamaya devam ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan savaşlar, Hıristiyanların birlikte yaşadıkları bu Müslümanlara karşı tahammülünü sıfıra indirmişti. Valencia'da 1519'daki bir veba salgınının ardından loncaların başlattığı Kardeşlikler Ayaklanmasında, krala sunulan taleplerin başında, müdeccen meselesinin "halledilmesi" geliyordu. Burada Müslümanların zorla vaftiz edilmesi 1523'e kadar sürdü. İsyan bastırıldıktan sonra, bu vaftizlerin geçerli olup olmadığı tartışması başladı. İmparator Şarlken (aynı zamanda İspanya Kralıydı), Madrid'de din adamı ve hukukçuları toplayarak, bu sorunun cevabını aradı (1525). Komisyon, vaftizlerin zorla yapılmadığına karar verdi; zira herkese iki seçenek sunulmuştu: Ölüm veya vaftiz. Oysa vaftizin geçersiz sayılması için, hiçbir seçenek sunulmaması gerekirdi...

Bu ilginç yorum sonucu herkes Hıristiyan olmuştu ama, bu defa yeni bir sorun başlamıştı: Dönmeler sorunu. Yüzyılın geri kalanında Engizisyon, zamanının çoğunu dönmelere hasretti. Yahudi dönmelere "marrano" Müslüman dönmelere "morisco" adı takılmıştı. Bunların samimi Hıristiyanlar olmadığı düşünülüyordu. Özellikle halktaki "gizli Müslüman" ve "gizli Yahudi" korkusunun bir isteri halini aldığı söylenebilir. Maranoların cumartesi günü çalışmamak için bahaneler uy-

İspanyol Engizisyonu'nun (1483) kurucusu Thomas de Torquemada

PROTESTAN FANATİZMİ

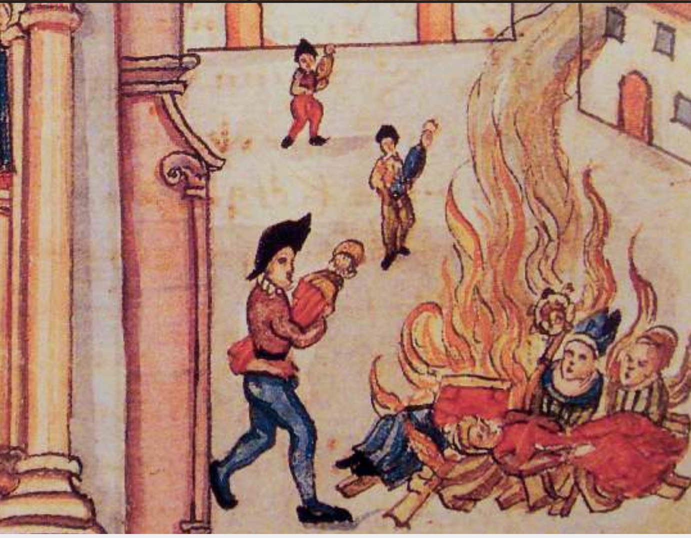
İnsan yakmanın adı: 'İnanç eylemi'

Bohemyalı (Çek) dinadamı Jan Hus'u (1369?-1415) Roma Kilisesi'ni protesto etmeye iten noktalardan özellikle biri, konumuzu yakından ilgilendiriyor. 1412'de Jan Hus, yaptığı bir konuşmada, "Hiçbir papa veya piskoposun Kilise adına silah kuşanmaya hakkı yoktur; düşmanları için dua etmeli, ona küfredenleri kutsamalıdır" dedi. Bu ve buna benzer meydan okumaların sonunda, Hus'un yakılarak idam edildiğini (1415), ardından Hus yanlılarına karşı bir haçlı seferi daha açıldığını (1419-1434) öğrenmek herhalde kimseyi şaşırtmaz.

Onun yapamadığını Martin Luther ve Jean Calvin gibi başka papazlar başardı ve ilk kez Roma Kilisesi'nin hegemonyası dışında kiliseler kuruldu. Artık Avrupa birkaç yüzyıl boyunca bir protestan-katolik çatışmasıyla baş etmek zorundaydı. Protestanlar, katoliklerden daha hoşgörülü değillerdi; böyle bir iddiaları yoktu. Dinin aslına döndüklerine, Hıristiyanlığı katolik yozlaşma ve batıl inançlardan temizlediklerine, bunun için en şiddetli yöntemleri kullanmanın mubah olduğuna inanıyorlardı. Büyük bir "ikona kırıcılık" dalgası başlattılar. Aziz resimlerine, heykellerine, aziz kalıntılarına, kilise süslemelerine,

Martin Luther

Panorama de la Renaissance, 2003

Kutsal Katolik tasvirleri yakılıyor

Protestanlar 1524'de Zürih'te Katoliklerin kutsal saydıkları dini tasvirleri yakarak ortadan kaldırıyor.

manastırlara karşı bir çeşit haçlı seferi ilan ettiler; dini bu "batıl inançlardan" temizlemek uğruna pek çok sanat eserini kırdılar, döktüler. Üstelik Roma Kilisesi'nin "auto-da-fé" (inanç eylemi) adını taktığı insan yakma törenlerini de benimsediler. Bu durumu, Miguel Servet'in (1509/1511-1553) trajedisi kadar açıklıkla ortaya koyan başka bir olay yoktur. Bu İspanyol dinbilgini, hekim ve hümanist, daha Paris'te tıp eğitimi aldığı sırada katolikler tarafından sapkınlıkla suçlanmıştı. Sonra Viyana'dayken aynı suçlamayla tutuklanacağını anlayınca kaçmış, Calvin'in yönettiği Cenevre şehrine gitmişti. Orada tutuklandı, idama mahkum edildi, 27 Ekim 1553'te yakıldı. İdamı, hem katolik hem protestan Avrupa'da tepkiye yol açtı; bu tepki Batıda "vicdan özgürlüğü" düşüncesinin ilk belirtilerinden biridir.

Elbette Katolik Kilisesi protestan hareketini bir sapkınlık olarak görüyordu. Bu büyük ayrım iç savaşlara neden oldu. Savaş dışında protestanlara yapılan en büyük zulüm, Paris'teki Saint Barthélémy katliamıdır (23-24 Ağustos 1572). Olay, Fransa'daki iç savaşa son vermek için katolik iktidarla protestan cemaati arasında imzalanan bir antlaşma ve iki tarafı birleştiren bir evlilik töreni sırasında Paris'te gerçekleşti. İki gün boyunca katolikler, düğün için Paris'e gelmiş protestanları öldürdüler, katliam dalgası taşraya da yayıldı. Geleneksel görüş, emrin katolik kraliyet ailesi ve çevresinden geldiği şeklindedir; ancak kuşkusuz Paris halkındaki protestan nefreti/ korkusu olmasaydı, cinayetler genel bir katliama dönüşmezdi.

Sonraki 150 yılda, protestan İngiltere'deki katolik fobisiyle katolik Fransa'daki protestan fobisi, karşılıklı bir aynaydı. İngiltere her zaman Fransa'dan hoşgörülü olduğunu savundu, ama aslında katoliklere yapılan baskılar bir yana, kendi kurduğu Anglikan Kilisesi'nin dışında kalan diğer protestan inanışlarını bile en az yüz yıl boyunca bastırdığını unutmamak gerekir.

Birden fazla dinin bir arada yaşayabileceği, bu cemaatlerin eşit veya en azından eşite yakın haklara sahip olabileceği düşüncesi, Hıristiyan dünyasında ancak 18. yüzyılda din baskısına karşı tepkinin yükseldiği Aydınlanma Çağı ortamında kök salmaya başladı.

Topyekûn imha girişimi

Katoliklerin Protestanları taammüden ve topyekûn yok etme girişimi, Saint Barthelemy katliamı (23-24 Ağustos 1572).

durduğu, moriscoların cuma namazı saatinde evlerine kapandığı söylentileri yaygındı. Böylece "saf kan" (limpieza de sangre) yasaları çıkmaya başladı. Kilise mensubu olmak, yerel yönetime girmek, sarayda görev almak vb. için insanın dönme olmadığını, atalarının vaftiz kayıtlarına dayanarak kanıtlaması gerekiyordu.

1567'de İspanya Kralı II. Felipe, daha önce pek uygulanmamış bir fermanı yeniledi: Arapça konuşmak, İslami kıyafetler giymek yasaktı. Bu ferman, 1468-1570 arasında Granada'daki Alpujarras'ta bir ayaklanmaya neden oldu. İnebahtı savaşında Osmanlı donanmasını yenen amiral olarak tanıdığımız Don Juan de Austria, ayaklanmayı şiddetle bastırdı. Granada'nın doğusundaki Galera kentinde 400'ü kadın ve çocuk 2.500 kişiyi öldürttükten sonra, tarlaları tuzla kaplattı. Ardından bölgedeki 80 bin moriscoyu İspanya'nın değişik yerlerine sürdü. Moriscolara karşı çıkartılan her yasa, Kilise tarafından dikte edilmişti. Bunların İspanya'dan sürülmesi kararı da yıllarca lobi yapan Valencia Başpiskoposu Juan de Ribera'nın çabalarıyla alındı. 30 Ocak 1608'de Kraliyet Kurulu, bütün moriscoların ülkeyi terketmesine karar verdi. Fermanın uygulanması 1613'e kadar sürdü ve yaklaşık 350 bin morisco ülkeyi terketti.

İşin ilginç yanı, bu karar alındığı sırada İspanyol papazları Japonya'dan Amerika'ya her yerde insanları vaftiz etmeye çalışmaktaydı. Amerika'nın İspanyol ve Portekizlilerce sömürgeleştirilmesi sürecinde, kilise mensupları buraların yerli halkına bir kathar veya morisco gibi davranmadılar. Amerika'daki kitlesel ölümlerin nedeni savaş, engizisyon vs. değil, çiçek gibi buraya Avrupalılar tarafından taşınan mikroplar oldu. Peru ve Meksika'da engizisyonlar kurulduysa da, bunlar yerlilerden çok kendi içlerindeki "sapkınları" yargılayıp cezalandırmaya yönelikti. ■

Nazım Hikmet Moskova'daki ilk günlerinde

Fotoğraflarla Nazım Hikmet, Haz:Kıymet Coşkun, Cem Yayınevi

NÂZIM HİKMET'İN SÜRGÜN YILLARI

Türkiye'de Moskof ajanı Rusya'da Stalin düşmanı

Geçen ay, Türkiye'de yıllarca cezaevinde yatan, şiirleri ve kitapları yasaklanan Nâzım Hikmet'in 103'üncü doğum yılıydı. Büyük şair, 1951'de gittiği Sovyetler Birliği'nde de bir süre sonra ülkesinde olduğu gibi gizli servis tarafından takip edilen bir "rejim muhalifi" olmuştu.

✎ CAN DÜNDAR

İslamcı hareketin önemli dergilerinden *Sebilürreşad,* 8 Ağustos 1953 tarihli nüshasının kapağında Nâzım Hikmet'le ilgili bir karikatür yayınladı. Karikatürde, kemerinde orak çekiç, elinde Stalin resmi taşıyan Nâzım Hikmet, "Beni Stalin yarattı" diyordu.Bu karikatür, Moskova'ya gidişinin üzerinden 2 yıl geçtikten sonra bile Nâzım'a yönelik tepkinin dinmediğini gösteriyor.

Tepkinin sadece muhafazakâr cenahta olduğu zannedilmesin. Daha Nâzım'ın gittiği hafta *Cumhuriyet* gazetesi, "Nâzım da Moskofların şakşakçı peyki oldu" başlığıyla çıkmış, hatta Nâzım'ın Moskova'da çekilmiş fotoğrafının altına, "Resmini, millet doya doya yüzüne tükürsün diye basıyoruz" diye yazmıştı.

Vatan'da Ahmet Emin'in makalesi ise ondan, "Moskova radyosuna kapılanmış adi bir komünist ajanı" diye söz ediyordu. Türk matbuatı, soğuk savaşın antikomünist ikliminin ve Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı isteyen Moskova'ya yönelik nefretin etkisi altındaydı. Dönemin en ağır küfürleri, "Moskof ajanı", "vatan haini", "komünist" diye sıralanabilirdi. Nâzım'dan üçü de esirgenmedi.

Fotoğraflarla Nazım Hikmet, Haz:Kıymet Coşkun, Cem Yayınevi

Nazım Hikmet 1951'de Moskova'da ünlü şair Louis Aragon ve İspanyol ressam Alberto ile

İslamcı *Sebilürreşad* dergisinin 8 Ağustos 1953 tarihli kapağındaki karikatürde, kemerinde orak-çekiç olan Nazım Hikmet, "Beni Stalin yarattı" diyor.

2001'de, Nâzım'ın doğumunun 100. yılı nedeniyle bir belgesel hazırlığı için Moskova'ya gittiğimde, şairi orada karşılayanlar ve ağırlayanlarla görüştüm. Ve oradaki Nâzım'ın, buradaki Nâzım algısıyla taban tabana zıt olduğunu gördüm. Nâzım, Stalin'in resmini taşımak şöyle dursun, Stalin resmi taşıyan sanatçılara kafa tutan, aykırı bir adamdı Moskova'da...

Biraz geriden alalım:

Nâzım komünistti; ancak Türkiye Komünist Partisi tarafından aforoz edilmiş bir komünistti. Biyografisinde "Partimden koparmaya yeltendiler beni/Sökmedi" dediği olay, 1930'larda gerçekleşmişti. Nâzım, 1929 tevkifatından sonra, TKP'deki muhalif kanatla yakınlaşmıştı. Onun genel sekreterliğini üstlendiği muhalif komite, parti içi demokrasi ve Komintern kararlarını eleştirme özgürlüğü istiyordu.

Bu talepler nedeniyle Şubat 1932'deki parti kongresinde hararetli tartışmalar yaşanmış ve Nâzım'ın "Stalin karşıtı faaliyetleri nedeniyle" partiden resmen ihraç edilmesine ►

karar verilmişti (Daha fazla ayrıntı için bkz: *Romantik Komünist*, S. Göksu, E. Timms, Doğan Y, 2001).

Orak-Çekiç dergisi, "kara liste"de adını yayınladığı Nâzım'ı "Troçkist", "burjuva revizyonisti" ve "Mustafa Kemal'in ajanı" olmakla suçluyordu. TKP'ye göre o, "Kemalist burjuvaziye satılmış, polisin uşağı, Türkiye amelesinin ve emekçi halkının düşmanı"ydı. İşte Nâzım, bu sicille Moskova'ya uçmuştu.

Moskova'ya vardıktan sonra ilk şoku nasıl yaşadığını, daha sonra Vera ile kıyacağı nikâhta şahidi olacak, edebiyatçı dostu Antonina Svetçevskaya'dan dinlemiştim. Şöyle anlatmıştı:

"İlk taksiye bindiğinde taksici ona 'Nereye patron' diye sormuş. Nâzım çok bozulmuş, kızmış. 'Ne "patron"u?' demiş, 'Burası emekçilerin, çiftçilerin ülkesi değil mi? Patron da nereden çıktı?'"

Nâzım, 12 yıldır hapisteydi. 1928'den beri Sovyetler'i görmemişti. Lenin'den sonra yaşananları takip edememişti. 1920'lerde, devrim ateşleri yanarken gelip eğitim gördüğü eski Moskova'ya geldiğini düşünüyordu.

O günlerden eski yoldaşlarını sorduğunda senelerdir ortada görünmediklerini öğreniyordu.

Büyük bir açlıkla peşpeşe tiyatrolara gittiğinde Meyerhold'un, Mayakovski'nin oyunlarını arıyor, onlar yerine Stalin'e "güneşimiz" övgüleriyle biten propaganda piyesleri izliyordu. Her tarafa konmuş Stalin büstlerini, heykellerini gördükçe şaşırıyordu.

İlk çıkışını, Moskova'ya varışından on beş gün sonra Yazarlar Birliği'nin onuruna verdiği yemekte yaptı. Yıllar sonra yaptığım röportajda, Sovyet şairi Yevgeni Yevtuşenko o konuşmayı şöyle aktardı:

"Nâzım orada dedi ki:

'Sevgili dostlar. Ben hapishanedeyken Rus tiyatrosunu, Meyerhold'un, Mayakovski'nin devrimci sanatını hatırlardım. Fakat buraya gelince korkunç hayalkırıklığına uğradım. Çünkü gördüğüm kadarıyla bu büyük deneysel sanat tamamen çökmüş, yerine sizin 'sosyalist gerçekçilik' dediğiniz, oysa sosyalizmle de gerçekçilikle de ilgisi olmayan bir sanat türemiş. Siz bu kurmaca hayata 'cennet' diyorsunuz, ama bu 'devrimci sanat' filan değil, 'küçük burjuva' sanatıdır. Muhtemelen bugün yarın yoldaş Stalin'i görmeye gideceğim ve komünist komüniste konuşurken ona Moskova'da kendisini güneş şeklinde tasvir eden bir sürü zevksiz heykelini, büstünü gördüğümü söyleyeceğim. Bu tür bir putlaştırmanın devrimci düşünce için tehlikesini anlatacağım'."

Stalin için sekiz yıl arayla iki farklı şiir

Stalin, Nâzım Moskova'ya gittikten yaklaşık iki yıl sonra öldü. O dönem Yazarlar Birliği, birçok yazarla birlikte Nâzım'dan da Stalin'e bir şiir yazmasını istedi.

Memet Fuat'a göre, Nâzım, Stalin'in adını geçirmeden, Lenin'i öne çıkararak, soğukkanlı, putlaştırmayan dizeler yazdı.

"Bu hiç kuşkusuz Sovyet Yazarlar Birliği'nin nasıl bir şiir istediği bilinerek, günün genel havasına uyularak, bir yandan da kendi ortaya vuramadığı düşüncelerine büsbütün ters düşmemeye çalışarak yazılmış bir şiirdi." (*Nâzım Hikmet*, Adam Yayınları, 2000)

Sekiz yıl sonra, Kruşçev sonrası Sovyetler'in yeni ortamında, Stalin'in bir put olduğunu hatırlatan, bambaşka dizeler yazacaktı. O dizeler, ancak Nâzım öldükten sonra yayınlandı.

"Yoldaşlarım,
acınızı duyuyorum,
Sizin duyduğunuz gibi tıpkı,
Aynı şiddetle.

Kardeşlerim,
Hüngür hüngür ağlamak geliyor
içimden,
Tutuyorum kendimi sizin gibi tıpkı
Aynı metanetle.

Seviyorum onu
Marx'ı, Engels'i, Lenin'i sevdiğim gibi
Aynı muhabbetle
Aynı hürmetle"

3 Mart 1953
Moskova

Taştandı, tunçtandı, alçıdandı, kaattandı
İki santimden yedi metreye kadar
Yok oldu bir sabah
Yok oldu çizmesi meydanlardan
Gölgesi ağaçlarımızın üstünden
Çorbalarımızdan bıyığı
Odalarımızdan gözleri
Ve kalktı göğsümüzden baskısı
Binlerce ton taşın, tuncun, alçının ve kaadın"

13 Aralık 1961
Moskova

Büyük şair, bugün müze olarak kullanılan Moskova'daki evinde.

O günün Moskovası için ağır sözlerdi bunlar...

Nitekim yazarlar tepki gösterdi. Simonov, "Stalin gerçekten bizim güneşimizdir. Böyle konuşamazsınız" diyerek itiraz etti. Nâzım, o konuşmadan sonra, Stalin'le görüşemedi.

10 yıl boyunca kendisine Sovyet pasaportu da verilmedi. Artık –Türkiye'de olduğu gibi- Moskova'da da gizli servis tarafından takip edilen bir "rejim muhalifi" idi. İlginç bir hatırlatma ile bitireyim: Nâzım, kalp rahatsızlıklarından birinin ardından, kendisine bakan sevgilisi Galina'ya vasiyetini yazdırmıştır. O vasiyette, telif gelirlerinin 4'te 3'ünü eşi Münevver ile oğlu Memet'e, 4'te 1'ini ise TKP'ye bırakıyordu. ■

16. yüzyıl ressamlarının eserlerinde sık sık tasvir ettikleri ağır kış koşulları, Pieter Bruegel'in *Karda Avcılar* (1565) tablosunun da temasıydı.

KÜÇÜK BUZ ÇAĞI (1300-1900)

Tarihi değiştiren 600 yıllık kara kış

Tarihi insanlar yaptı ama kumandayı doğanın ele aldığı dönemler de yaşandı. Bunun çarpıcı örneği, 'Küçük Buz Çağı'dır. Soğukların felakete, sellerin afete dönüştüğü; kıtlık, hastalık, göç ve toplu ölümlerin hüküm sürdüğü bu uzun kış boyunca tarihi biraz da doğa yazdı. Tabiat insana soğuk yüzünü gösterdi, bütün büyük olayların iklimle şu ya da bu düzeyde ilişkisi oldu.

Dünya soğudu uygarlık buz kesti

M. TANJU AKAD

Tarihin liderlerin eseri olduğu hayalinden kurtulmaya başlayalı çok olmadı. Toplumların, kitlelerin ve liderlerin dışında, doğa olaylarının tarihi ne denli etkilediği, belirlediği iklim araştırmalarıyla her geçen gün daha çok anlaşılıyor. Kuraklıklar, seller, afetler, hastalıklar toplumları bazen tarihten siliyor, bazen de yerlerinden yurtlarından edip yollara düşürüyor. Kimisini zenginleştirip, kimisini esarete sürüklüyor. Liderlerin giriştikleri teşebbüslerin ancak sınırlı bir biçimde etkili olabileceği görülüyor.

Uzak geçmişte iklimin, çevrenin ve insan faaliyetlerinin birbiri üzerinde yol açtığı değişimleri antropologlar ve arkeologlar inceleyedursun, biz burada yakın tarihin -yani son bin yılın- bazı olaylarına göz atalım. Bu dönemde insanlığın kaderini etkilemiş olan en önemli hadise, 1300'den 1850'lere, bazı görüşlere göre 20. yüzyılın başlarına kadar sürmüş olan "Küçük Buz Çağı"dır. İngilizce'de "Little Ice Age" adı verilen bu olgu, literatürde yerini almıştır. 1954'te İstanbul Boğazı'nın buzlarla kaplanması, muhtemelen bu dönemin son uzantılarından biridir. Söz konusu dönemdeki bütün büyük olayların iklimle şu veya bu düzeyde ilişkisi vardır. İşin dikkati çekici tarafı, soğukların bazen kuraklık, bazen de aşırı yağış ve sellerle birlikte gelmiş olmasıdır. Bütün dünyayı etkileyen bu olaylara, kendi geçmişimizden, neredeyse bütün tarihi Küçük Buz Çağı'nda seyreden Osmanlı İmparatorluğu'ndan çarpıcı bir örnekle, Celali isyanlarıyla başlayalım.

İsyanların Anadolu'daki büyük nüfus artışıyla ilgisi, tarihçiler tarafından daha önce de birçok kez ifade edilmişti. 16. yüzyılda bölgedeki nüfus iki katına kadar çıkmış, bu da ciddi bir huzursuzluk kaynağı olmuştu; çünkü o günün teknolojisiyle daha verimsiz toprakları işleyerek üretimde artış sağlamak olanaksızdı. Nüfus fazlası kentlere taşıp düzeni sarsmaya başlarken, Kıbrıs Seferi'nin bile bu insanlara yer bulmak için açıldığı şeklinde yorumlar vardır. Ancak bu nüfusun yarıdan

Çuçaro Muharebesi, Walery Eljasz Radzikowski (1841-1905)

Osmanlı ordusuna iklim darbesi

Lehistan seferinin ilk adımı 1620 Çuçaro zaferinden sonra 1621'de Hotin üzerine yürüyen Sultan II. Osman, Leh ve Boğdan kuvvetleri karşısında imparatorluk tarihinin en ağır yenilgilerinden birine uğradı. Ordu erken bastıran kış yüzünden kırıldı. Genç sultan hezimetten isteksiz savaşan yeniçerileri sorumlu tutacak ve canından olacaktır.

fazlası, 1600'lerin başlarında dağılacak veya yok olacaktı. O kadar ki, imparatorluğun bazı bölgelerinde 1800'lerin ilk yarısında bile nüfus 1590'dakinden daha düşüktü.

Felaketler 1560'lardan itibaren dalgalar halinde gelmeye başladı. 1564-65, 1570-71, 1574, 1579 ve 1583-85 yıllarında kuraklık ve kıtlık ardı ardına imparatorluğu vurdu. İbrahim Peçevi, Tebriz Seferi sırasındaki büyük soğuklardan söz eder: "Soğuklar o kadar arttı... köyler ve yollar belli olmaz hale geldi. Ne yol, ne kılavuz, ne arpa, ne yiyecek vardı... her şeyi kaplayan cansıkıcı kardan başka şey yoktu. Dokuz Ulum adlı büyük suyun kıyısına ulaşıldığı zaman sular kabarmış, ırmak taşmıştı... suda boğulanların sayısı da hesapsız idi". ▶

Hendrick Averkamp, *Kış Manzarasında Buz Patencileri*, 1608 (Detay)

Küçük Buz Çağı'nın dönüm noktaları

1250
Kuzey Atlantik'in güney bölgelerinde buzadalar görüldü. Grönland'daki yerleşim bölgeleri genişleyen buzulların tehdidi altında kaldı.

1275-1300
Buz tabakalarının altında kalarak ölen bitkiler üzerinde yapılan radyokarbon tarihlemelerine göre, buzulların yayılması hızlandı.

1270-1475
Büyük Okyanus adalarında yapılan oksijen izotopu analizleri sıcaklığın yaklaşık olarak 1,5 derece düştüğü sonucunu verdi.

1300

Kuzey Avrupa'da yazlar serinledi; hayvanların üreme, bitkilerin gelişme mevsimleri olumsuz etkilendi.

1300-1400
Buzulların ve buzla kaplı yüzeylerin genişlemesi Grönland'daki İskandinav yerleşimcileri yaşam alanlarını terk etmeye zorladı.

1500
Sertleşen kışlar İngiltere, Hollanda ve Kuzey Fransa'daki akarsu ve kanalları dondurdu. Londra'daki Thames ve Paris'teki Seine nehirleri her yıl buz tutmaya başladı.

1621 yılı olayları arasında İstanbul Boğazı'nın donmasını ise gene Peçevi, tarihinde Haşimi'nin şiiriyle aktarılır:

"İstanbul Üsküdar arası
dondu, kış katı oldu
Geçer her canibe adem yürür
havf etmeyip buzda
Denizle yer bir oldu, var ona
ibret gözüyle bak..."

Arkasından Neşati'nin dizelerini koymuştur:

"Emr-i Hak ile İstanbul'da
olan kış bu sene
Belki dünya duralı olmadı bir
böyle şita
Üskidar ile İstanbul dondu,
derya kurudu
Her gören sanırdı deniz olmuş
sahra..."

Kuraklıktan kaynaklanan kıtlıklarla birlikte, "Küçük Buz Çağı"nın en soğuk dönemlerinden biri 1580-1630 arasında meydana geldi. Susuzluk ve soğuklar ile barış zamanı toprağı ekip biçen tımar askerinin savaşa gitmesi tarım üretimine darbe vururken, 1593'te başlayan Avusturya savaşlarının 1606'ya kadar sürmesi kaynak sıkıntısını arttırdı. Kaldı ki, 1579'dan 1590'a kadar süren İran savaşları ülkeyi zaten çok yıpratmıştı. 1590'da imparatorluk altı yüzyıldır görülen en büyük kuraklıkla karşılaştı ve bu durum aralıksız beş yıl sürdü. Zaten ertesi yıl Celali İsyanları yeniden ve çok büyük ölçekte patlak verecekti. O kadar ki, bu isyanların ilk büyük lideri olan Karayazıcı Abdülhalim, Ankara'dan Urfa'ya kadar olan geniş bölgelerin hakimi haline gelmişti. İsyan, Karayazıcı'ya Amasya Sancak Beyliği verilerek bir süreliğine yatıştırılabilmişti. Daha sonra 1600 yılında ikinci bir sefer düzenlendi ve Abdülhalim yenilgiye uğratıldı ama huzursuzluk azalmadı, isyanlar yakın aralıklarla birbirini izleyen dalgalar halinde devam etti. Birçok Osmanlı birliği asilerin karşısında yenilgiye uğrayarak kalelere çekilmek zorunda kaldı. Açlık ve asayişsizlik o kadar artmıştı ki, insanlar ovaları ve büyücek yerleşimleri terkedip uzaklara veya işler düzelince geri dönme umuduyla yaylalara, orman köylerine kaçtılar. Ama dönemediler ve oralarda yoksullaşıp kültür birliğini daha da yitirdiler. "Büyük Kaçgun" adı verilen bu olay, Anadolu'da ekonomik hayatın yanı sıra kültür hayatını da yıkıntıya uğratmış, ahali kentleşmenin ve kentler arasındaki ilişkilerin getirebileceği avantajlardan yoksun kalmıştır. Söz konusu dönemlerde havanın soğuması, çoğu zaman diğer aşırı iklim olaylarıyla birlikte geliyordu. İlkbaharlar bazen kurak, bazen de yazlarla birlikte aşırı yağışlı geçerek ürünlerin küflenmesine yol açıyordu. Ayrıca soğuklar nedeniyle yüksek bölgelerde tarım üretimi yapılamaması da mahsulü azaltıyordu. Bu durum ahalinin açlık nedeniyle direncinin düşmesine ve sal-

Ölümün Dansı Hans Holbein, 1549

Ölüm her yerde
Soğuk, yokluk, kıtlık ve hastalıktan yüz binlerce insanın kırıldığı kıta Avrupa'sında ölüm günlük hayatın sıradan bir simasıydı, her an her yerde herkesin karşısına çıkabilirdi.

Getty Images

BOA, A. NKT. MHM, 2/19

Göç ettiren kıtlık

1845-46'da Çankırı ve havalisinde görülmemiş bir kıtlık yaşandığından aç kalan ahalinin yurdunu, evini terk ederek başka yerlere göç ettiğini belirten üç sayfalık defterin son sayfası.

gın hastalıklara daha açık hale gelmesine neden olmuştur.

Aynı dönemlerde Avrupa da büyük felaketler yaşadı. Açlığın boyutlarını anlatmak için 17. yüzyılda Avrupalıların boy ortalamasının, 16. ve 18. yüzyıllardan iki santim daha kısa olduğunu belirtmek yeterlidir. Kaldı ki, 18. yüzyıl da genelde kıtlıkların devam ettiği bir dönemdi. Soğuklar aynı zamanda kemirgenlerin evleri istila ederek, doğudan gelen hıyarcıklı veba salgının daha hızlı yayılmasına da yol açmıştır. 1333'te Çin'de başlayan ve gemilerin taşıdığı farelerle yaygınlaşan salgın, 1348'de İngiltere'ye kadar ulaşmıştı. Kara Ölüm denilen veba, 1390'a kadar Avrupa'nın soğuk ve açlıktan iyice zayıf düşmüş nüfusunun üçte birini yok etti. İzlanda'nın nüfusu ise hastalık değil ama tarım ve hayvancılık yapılamaması nedeniyle yarı yarıya azaldı. Bazı Avrupa kentlerinin üniversiteleri bir daha açılmamak üzere kapandı. Ama esas değişim sosyal alanda gerçekleşti. Emek o kadar azaldı ki, özellikle İngiltere'de serflik yerini ücretli işçiliğe bıraktı. İşlenemeyen topraklar bölünüp satıldı ve para daha az kişinin elinde toplanmaya başladı. Tüm bunlar kapitalizme geçişin koşullarına etki etti. Feodalizm hızla çözülürken, merkeziyetçi monarşik devletler için daha elverişli koşullar meydana geldi. Ancak kralların koydukları yeni vergiler de köylü isyanlarına yol açacaktı. Kötü muamele, açlık veya vergiler nedeniyle isyan eden köylüler, düzenin direği ve en büyük toprak sahibi olan Katolik kilisesinden meşruiyet sağlayamayınca, farklı dini yorumlar ve mezhepler için potansiyel oluşturdular. Dönemle ilgili bir ayrıntı da 14. yüzyılda soğukların başlamasıyla birlikte Kuzey Avrupa bağlarının yok olması ▶

Donmuş Göl, Isaac van Ostade, 1648 (Detay)

1520-1670
Güney Amerika'da ikinci soğuk dönem başladı.

1607
Donan Thames Nehri üzerinde ilk panayır kuruldu.

1607-1608
Kuzey Amerika'ya yerleşen öncü Avrupalı göçmenler Superior Gölü'nün Haziran ayına kadar buzla kaplı olduğuna tanık oldu

1658
Kopenhag'ı istilaya giden İsveç ordusu denizi buzlar üzerinden yürüyerek geçti.

17. yüzyılın sonu
Kıtlık Kuzey Fransa'dan Norveç, İsveç, Finlandiya ve Estonya'ya sıçradı.

1777-78

General George Washington komutasındaki Amerikan Devrim Güçleri, Valley Forge'da soğuktan dağıldı.

1780
New York limanı dondu.

19. yüzyılın başı
Montana'daki Glacier Ulusal Park'ındaki buzulların genişlemesinin durduğu kaydedildi.

1814

"Thames Nehri Buzüstü Panayırları"nın sonuncusu düzenlendi.

19. yüzyıl sonu
Kaydedilen küresel ısı artışlarına göre, Küçük Buz Çağı'nın sonuna gelindi.

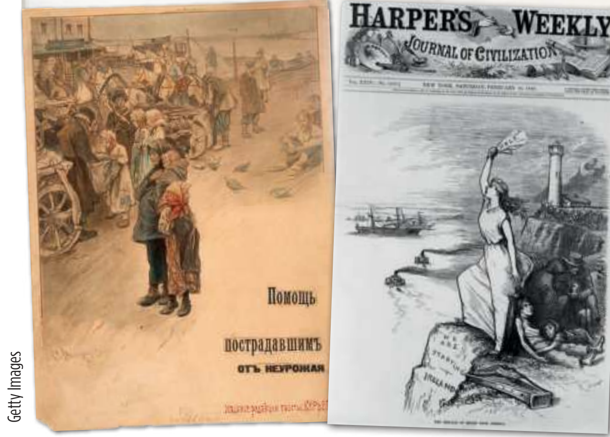

Gustaf Cedeström, 1884

ve burada şarap yerine arpa-bira kültürünün hakim olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda soğukların yarattığı bir başka felaket ise 1. Viyana Kuşatması'dır. Osmanlı ordusu iklim koşullarını gözönüne alarak hazırlık yapar, genellikle seferlere 3 Mayıs'ta Hızır İlyas gününde başlar ve Ruz-i Kasım denilen 5 Kasım günü ordu dönmüş olurdu. Bu tarih aşılırsa askerler ve atlar, açlık ve soğuktan kırılırdı. 1529 seferinde Kanuni'nin 10 Eylül'de Budin'i teslim aldıktan sonra geri dönmesi gerekirdi. Ne var ki Macarların kutsal tacı Viyana'ya kaçırılırken, İzvornik Sancakbeyi Bali Bey tarafından ele geçirildi ve 14 Eylül'de Zapolyai'nin başına kondu. Bu arada Bali Bey, Alman öncü kuvvetlerini Viyana'nın 15 kilometre yakınına kadar izleyip kesin yenilgiye uğratmıştı. Kanuni bu durumdan yararlanma dürtüsüne kapıldı ve 27 Eylül'de Viyana önlerine geldi. Bu tarih değil Viyana, herhangi bir kalenin kuşatılması için dahi çok geçti. 14 Ekim'e kadar süren kısa kuşatma sırasında açlık ve yağmur büyük sıkıntı yarattı. 15 Ekim'de ilk kar yağdı. Ordu çadırlar dahil ağırlıklarını yollarda terkederek ve açıkta kamp yaparak İstanbul'a ancak 16 Aralık günü varabilmişti. Kayıplar için 14 ila 25 bin arasında rakamlar verilmiştir ama, bunların ne kadarının soğuk ve hastalıktan öldüğü bilinmemektedir. Akıncı birlikleri düşmanın takibini önledikleri için, kayıplar örneğin Napoléon'un Rus seferindeki kayıp oranının çok altında olmuştu ama, Osmanlılar tabiatın koyduğu sınırları aştıkları için gene de ağır bir ceza ödediler.

17. yüzyıla gelindiğinde özellikle Doğu Avrupa ve Rusya'da açlık can almayı sürdürdü. 1600'lerin hemen başında çok sayıda Rusun açlıktan öldüğü, İskandinavya'daki kıtlığın İsveç'in Polonya ve Baltık kıyılarını işgal nedenlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Yüz yıl sonra 1709'daki büyük kışın, ordusuyla Rusya'da bulunan İsveç Kralı 12. Karl'ın (Demirbaş Şarl) yenilgisinin temel nedeni olduğundan söz edilir. Bu yılın soğuklarına İngiltere'de "Great Frost," Fransa'da ise "Le Grand Hiver" denmişti. Güneş Kral 14. Louis sarayında titrerken hayvanlar ahırlarda donmuş, halk için büyük ateşler yakılmıştı. Bu koşullarda zayıf düşen İsveç ordusu (ki o dönemde henüz hiç yenilgi tatmamıştı) Poltava'da, Büyük Petro'ya yeni ordusunu kurduğundan beri beklediği zaferi bırakarak dağılmış; Karl da Osmanlı topraklarına sığınarak yıllarca Bender kalesinde zoraki misafirlik yapmıştı.

Getty Images

Açlıktan ölüyoruz!

Rus halkını açlık kurbanlarına yardıma çağıran 1899 tarihli afiş (solda).Etkileri on yıllarca süren "Büyük Patates Kıtlığı"ndan yaklaşık 30 yıl sonra New York'ta yayınlanan *Harper's Weekly* dergisinin 28 Şubat 1880 tarihli kapağı: "İrlanda'da açlıktan ölüyoruz".

18. yüzyıla gelmeden önce sadece iki ülke, Hollanda ve İngiltere dış ticaretle zenginleşerek 17. yüzyılda kıtlıkların açlık boyutuna ulaşmasını engellemişti. İngiltere'de son kitlesel açlık 1623-24 yıllarında görüldü. İngiltere ve Hollanda tahıl açıklarını karşılayacak paraya ve o dönemde bunu taşıyacak yegane vasıta olan gemilere sahiptiler. Diğer ülkelerde bunların ikisi de kafi miktarda yoktu. O dönem Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olan Fransa'nın bazı olanakları varsa da, bu yeterli değildi. Fransız İhtilali öncesinde, özellikle 1784 yılından başlayarak Avrupa'da soğuklar artmış ve yazlar da kurak geçmişti. 1785 yılında yem üretilememesi nedeniyle hayvanların kesilmesi daha sonra gıda fiyatlarını artırdı. Öyle ki yoksullar gelirlerinin yarısından fazlasını sadece ekmek almak için harcamak durumundaydı. 1780'lerin sonunda Fransız maliyesi iflas etti. Asiller ve ruhban sınıfının vergi vermeyi reddetmesi ise siyasi krizi başlattı. Kral ve varlıklı

12. Karl'ın uğursuz kışları

1709 "Büyük Kış"ında Rusya seferinde zorlu hava şartlarına yenilerek Osmanlılar'a sığınan İsveç Kralı "Demirbaş" Karl, 1718'deki Norveç seferinde vurularak öldü. Cenazesi İsveç'e omuzlarda taşınarak götürüldü.

kesimler arasındaki çekişmenin siyasi krizin gelişmesindeki ilk adım olduğu açıktır. İhtilalciler, siyaset sahnesine aristokrasinin direnişiyle açılan bu çatlaktan çıkmış, bu nedenle Fransız İhtilali'nde kıtlığın rolü olduğu vurgulanmıştır. İhtilalin yarım yüzyıl sonrasında ise, hızla Avrupa'yı saracak olan demiryolları sayesinde kıtlık olan bölgelere tahıl taşınabilecekti. Nitekim 1848'e kadar olan ihtilallerde kıtlıkların rolüne işaret edilmiş ve bu tarihten sonra açlık nedeniyle hiçbir ihtilal olmadığına da dikkat çekilmiştir.

İklim ve kıtlıktan söz ederken İrlanda'ya değinmeden geçemeyiz. Bu ülkede iki büyük açlık vardır. Birincisi 1740-41 yıllarında meydana gelmiş olup, aşırı soğuklar ve yağışın yoksul halkın temel besini olan patatesi çürütmesiyle ortaya çıkmıştır. Diğer olay ise 1845-52 yılları arasında, yine "büyük patates açlığı"dır. 1 milyon kişinin ölüp, daha fazlasının da göç ettiği bu ikinci hadise, İrlanda'daki iklimden çok bu ülkedeki İngiliz politikaları ve İngiltere'deki olumsuz iklim koşullarının yarattığı gıda talebi nedeniyle meydana gelmiştir. İngiliz toprak sahipleri para eden ürünleri İngiltere'ye gönderirler ve işgalden sonra eski topraklarında işçi haline düşmüş olan İrlandalılar da patates yerdi. Yoksul halkın besini olan patates rutubet artışına bağlı olarak gelişen bir küf nedeniyle mahvolmuş, ancak bu sırada İrlanda'dan, uzaktaki İngiliz toprak sahiplerine ait 4 bin gemi dolusu tahıl ihraç edilmiş ve İngiltere hükümeti piyasa kendisini düzeltir fikrine ve Tanrı cezalandırıyorsa bir bildiği vardır bahanesine dayanan liberal bir yaklaşımla gıda yardımını uzun süre reddetmiş, hatta engellemiştir. Bu katı tutumun sonucu, yarım yüzyıl sonra İrlanda'da bağımsızlık mücadelesinin geri dönülmez şekilde yükselmesi ve 1916'daki ayaklanma olmuştur. ■

ANALİZ

Günümüz tarihçileri artık "hava durumu"na bakıyor

1950'li yıllara kadar tarihte iklim olaylarına neredeyse hiç değinilmez, belki birkaç satırla geçiştirilirdi. Waterloo'da yağmur yağmasa, Moskova Seferi'nde karakış erken bastırmasa gibi. Ne var ki iklim olaylarının toplumların tüm hayatını belirlediği, isyanların ve savaşların tetikleyicisi olduğu giderek daha fazla tarihçinin dikkatini çekmeye başladı. Braudel'in 1949 tarihli önemli kitabı Akdeniz (*La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Epoque de Philippe II*) her ne kadar çok ayrıntılı olmasa da bu alana değinen ilk çalışmalardan biriydi, ama o kitabın yazıldığı tarihte iklim araştırmaları henüz emekleme çağındaydı ve destekleyici çalışmalar yoktu. 1960'larda Fransız tarihçi Emmanuel Le Roy Ladurie *Les Paysans du Languedoc* isimli doktora tezinde iklimin tarihi olaylarla bağlantısını daha ayrıntılı şekilde ortaya koyarak ilk çevre tarihçlerinden biri oldu. Buzullar, hasat tarihleri, günlükler, ağaç halkalarından çıkan iklim serileri ve diğer kaynaklardan gelen veriler tarih yazımını beslemeye başladı. Tarihi olayların iklimden bağımsız ele alınamayacağı, tartışma götürmez bağlantılar karşısında herkes tarafından kabul edildi.

Sam White'ın 2011 yılında yayınlanan Osmanlı İmparatorluğunda isyana yol açan iklim koşullarıyla ilgili çalışması *Osmanlı'da İsyan İklimi* bize kendi tarihimizle ilgili yararlı bilgiler sağladı. Yeni bir çevre krizine doğru gidiyor olmamızın da her alandaki bilim insanlarını iklim konusunu ele almaya yönelttiği düşünülmelidir. Gelecekte tarihçiler muhtemeldir ki, Suriye'de uzun süren kuraklıktan sonra aile işletmelerinin çöküp hayvanların öldüğünü, dolayısıyla milyonlarca çiftçinin köylerini terk edip kentlere sığındığını ve buraya akan yoksulluğun örgütler tarafından kullanılmaya hazır kitleler oluşturduğunu yazacaktır.

Küçük Buz Çağı'nın artçı dalgaları

Küçük Buz Çağı'nın artçı dalgaları 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Kapağındaki kara gömülmüş Pera fotoğrafıyla, *Servet-i Fünûn* Dergisi'nin 10 Şubat 1904 tarihli nüshası, bu duruma tanıklık ediyor.

ثروت فنون

SERVETIFUNOUN

Adam Mickiewicz

Polonya'nın bağımsızlık yolu İstanbul'dan da geçti

1798-1855 arasında yaşayan Polonyalı şair Adam Mickiewicz, ülkesinin özgürlük mücadelesinin sembol ismi oldu. Rus işgali ve Kırım Savaşı sırasında askeri görevler de üstlenen ve müttefik Osmanlı topraklarına gelen ozan, İstanbul-Beyoğlu'nda öldü.

SEDA KÖYCÜ *

Polonya tarihinin belki de en sancılı döneminde, ulusunun ayağına 123 yıl boyunca hiç çıkmayacak bir pranganın takıldığı dönemde doğmuş ve bu pranganın çıkarılabilmesi için yaşamı boyunca mücadele etmiş, Polonyalıların asırlardır başlarına taç ettiği, dünyaca ünlü bir büyük yurtsever ozandır Adam Mickiewicz (1798-1855).

Söz konusu pranga 1795'te, dönem Avrupa'sının güçlü devletleri Avusturya, Rusya ve Prusya tarafından takılır ulusunun ayağına. Topraklarını bu devletlerin üçüncü ve 'öldürücü' darbesiyle tümüyle yitirip bir devlet olarak Avrupa haritasından silinen Polonyalılar uzun soluklu (1795-1918) bir bağımsızlık mücadelesine girişirler. İşte bu mücadelede ön saflarda yer alan isimlerden biri Adam Mickiewicz olur.

Çok genç yaşından itibaren bu mücadelenin bir neferi olan yurtsever ozanın amacı, yapıtlarında işgal altındaki ulusuna bağımsızlık mücadelesinde güç ve cesaret vermek, ulusunu yüreklendirmektir. Yapıtlarından birinde şöyle seslenir şair:

> Doğmuşum kölelik içinde,
> Zincire vurulmuşum
> daha beşikte.
> Selam sana istikbalin fecri,
> Ardından doğacaktır
> Hürriyet Güneşi...
> *(Çev. Dariusz Cichocki)*

Bu bağlamda ozanın sanatında Polonyalıların, bağımsızlıklarını savaşarak elde etmek suretiyle işgal altındaki diğer uluslara bir örnek oluşturacakları, onlar için bir Mesih, bir kurtarıcı olacakları inancı doğrultusunda Mesihçilik düşüncesi de çıkar ortaya. Polonya ulusu işgal altındaki ulusların İsa'sıdır, ozana göre.

Ballady i romanse (Baladlar ve Romanslar) adlı yapıtıyla 1822'de Polonya edebiyatında Romantizm dönemini başlatan ve bu edebiyatın en büyük temsilcisi haline gelen Mickiewicz, dört bölümden oluşan, Polonya ve dünya edebiyatı klasikleri arasına girmiş, ulusal bir destan niteliğindeki büyük başyapıtı *Dziady*'yi (Atalar) yayımlamaya başladığında (1822) henüz yirmi dört yaşındadır. Ulusal destan niteliğindeki bir diğer büyük yapıtı *Pan Tadeusz*'u (Bay Tadeusz) 1834'te, otuz altı yaşındayken buluşturur okuyucuyla.

İşgal altındaki Polonya topraklarında bir kurtuluş sa-

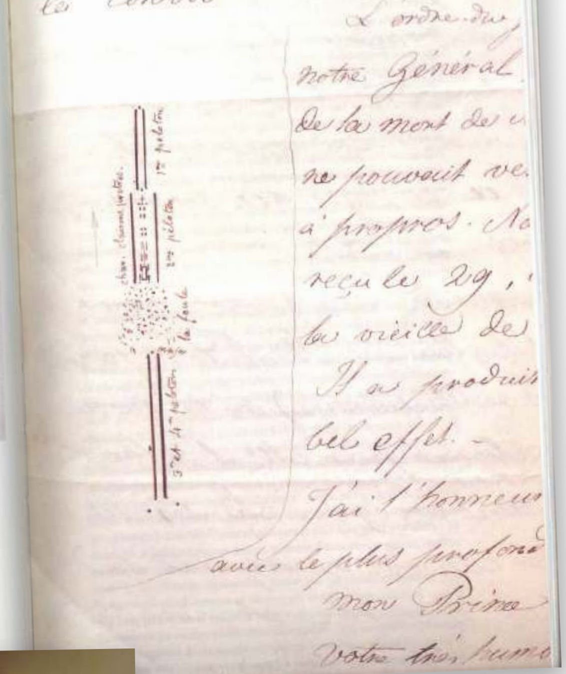

Esin kaynağı

Polonyalı şair 19. yüzyılda hem edebiyatçılar hem de millliyetçi akımlar için esin kaynağı olmuştu. Walenty WaĐkowicz'in 1828'de yaptığı Mickiewicz tablosu.

notre Général
de la mort de
ne pouvait
à propos.
reçu le 29,
la veille de
Il a produit
bel effet. –
J'ai l'honneur
avec le plus profond
mon Prince
votre très

ozanın Türk ulusuna duyduğu bu dostluk duygusu yine kendi ulusuyla bağlantılı, kuşkusuz ki.

Osmanlı Devleti, Polonya'nın işgale uğrayıp Avrupa haritasından silinmesini asla kabul etmez ve Osmanlı topraklarına sığınan Polonyalılara kucak açar. İstanbul'daki Polonezköy işte bu tarihi gerçeğin günümüzde de varlığını sürdüren en somut simgesi.

Polonya ulusunun, zor günlerinde kendisine kucak açan Türk ulusuna duyduğu büyük sevgiyi Mickiewicz şu sözleriyle geçirir tarihe: "Polonya'nın düşman komşuları tarafından ezilmesine hiçbir devletin karşı çıkmadığı günlerde, tek dostumuz Türkler olmuştur. Düşmanlarımızın önünde eğilmemiş ve Polonya'nın işgalini kabul etmemiş bir ulus oldukları için Türklere dostluk besleriz biz."

Bu çağlar üstü ozanın anısını Türk topraklarında, İstanbul'da günümüzde Beyoğlu semti Tatlı Badem Sokak'ta bulunan ve ölümünün yüzüncü yıl dönümü olan 1955'te müze haline getirilen son ikâmet ettiği ev yaşatmaktadır.

vaşı niteliğinde ortaya çıkan 1830 Kasım Ayaklanması'nın haberini yurtdışında alır ve ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanmasıyla yaşamının sonuna dek bir daha asla dönemez yurduna. Bu tarihten sonra mücadelesini Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde sürdürür.

Bağımsızlık mücadelesine sadece kalemiyle de katılmaz ünlü ozan; bu uğurda politik görevler de üstlenir. İşte bu görevlerden biri Mickiewicz'i 1855 yılında, bir göçmen olarak yaşadığı Paris'ten Fransa Eğitim Bakanlığı'nın sözde bilimsel bir görevlendirmesiyle Osmanlı Devleti'nin kalbi İstanbul'a getirir.

Mickiewicz, Osmanlı Devleti'nin Polonya topraklarının büyük bir bölümünde işgalci konumunda olan Rusya'ya karşı verdiği Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında, müttefik Osmanlı Devleti'nin topraklarında kurulmuş ve Osmanlı yönetiminde bulunan Polonya askerî birliğinin konumunu güçlendirme göreviyle gelir İstanbul'a. Aralarında bir koordinasyon sağlamak üzere Burgaz ve Dobruca'da bulunun iki Polonya alayını ziyaret eder. Ancak, bu ziyaretler İstanbul'u ozanın yaşamının son durağı kılar, ne yazık ki. Resmî kaynaklara göre, Mickiewicz yaşamını Polonya askerî birliğini ziyareti sırasında yakalandığı sanılan kolera hastalığı nedeniyle yitirmiştir. Ancak, bir de resmî olmayan kaynaklar vardır ve bunlar ozanın muhaliflerince zehirlendiğini söyler.

Mickiewicz bir Türk dostu aynı zamanda ve bu yurtsever

İstanbul, kolera ve ölüm

1855'te Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Adam Mickiewicz, bugün müze haline getirilen Tarlabaşı Tatlı Badem Sokağı'nda ahşap evin yerine yapılan 29 no'lu evde yaşadı ve sadece iki buçuk ay sonra koleradan öldü. İstanbul'da da hem edebiyat çalışmalarına devam etmiş hem de Polonya'nın Rus işgalinden kurtulması için çalışmıştı.

* Prof. Dr. Seda Köycü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Polonya Dili ve Kültürü Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

İBB ŞEHİR TİYATROLARI ŞUBAT OYUN DÜZENİ

İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NDA 3'Ü YENİ 34 OYUN

GAZİOSMANPAŞA SAHNESİ
0212 578 60 67

Cibali Karakolu (M)
5-6-7 Şubat 2015
Yazan: Henri Keroul – Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca – Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Ateşli Sabır (Postacı)
12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Antonio Skarmeta
Çeviren: Aziz Çalışlar
Yöneten: Ragıp Yavuz

On İki Öfkeli Adam
19-20-21 Şubat 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Zengin Mutfağı
26-27-28 Şubat 2015
Yazan: Vasıf Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Pırtlatan Bal (Ç.O)
8-15-22 Şubat 2015
Yazan: Aziz Nesin
Yöneten: Haşmet Zeybek

Islık Sever Max (Ç.O)
1 Mart 2015
Yazan: Volker Ludwig – Carsten Kruger
Çeviren: Meriç Gök
Yöneten: Kubilay Penbeklioğlu

ÜSKÜDAR MUSAHİPZADE CELÂL SAHNESİ
0216 553 03 97

Ölü Ordunun Generali
4-5-6-7 Şubat 2015
Yazan: İsmail Kadare
Uyarlayan: Yeton Neziray
Çeviren: Bilge Emin
Yöneten: M. Nurullah Tuncer

Terzi
11-12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Slawomir Mrozek
Çeviren: Neşe Taluy Yüce
Yöneten: Ragıp Yavuz

Bir Yaz Gecesi Rüyası
18-19-20-21-25-26-27-28 Şubat 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Aleksandar Popovski

Balon (Ç.O)
8-15 Şubat 2015
Yazan: Murat Karahüseyinoğlu
Yöneten: Murat Ozan

Üzgün Ağaçlar Ülkesi (Ç.O)
22 Şubat – 1 Mart 2015
Yazan: Gökçe Yaşar
Yöneten: Yeşim Koçak – Selin Türkmen

KÂĞITHANE KÜÇÜK KEMAL ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ
0212 321 73 95

Uğur Böceği (Ç.O)
5-12-19-26 Şubat 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

GAZİOSMANPAŞA FERİH EGEMEN ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ
0212 578 60 67

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
5-12-19-26 Şubat 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

FATİH REŞAT NURİ SAHNESİ
0212 526 53 80

Türkiye Kayası "Bir Göç Hikâyesi"
4-5-6-7 Şubat 2015
Yazan: Fehime Seven
Yöneten: Şükrü Türen

Vakti Geldi
11-12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Gökhan Eraslan
Yöneten: Naşit Özcan

Para
18-19-20-21 Şubat 2015
Yazan: Necip Fazıl Kısakürek
Yöneten: Engin Gürmen

Lillian
25-26-27-28 Şubat 2015
Yazan: William Luce
Çeviren: Seçkin Selvi
Yöneten: Orhan Alkaya

Harikalar Mutfağı (Ç.O)
8-15-22 Şubat - 1 Mart 2015
Yazan: Haluk Işık – Ege Işık
Yöneten: Arda Aydın

HARBİYE MUHSİN ERTUĞRUL SAHNESİ
0212 455 39 19

Kısasa Kısas
4-5-6-7-11-12-13-14 Şubat 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Zişan Uğurlu

Sırça Hayvan Koleksiyonu
18-19-20-21 Şubat 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Aytuğ İzat
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Kerbela (M)
25-26-27-28 Şubat 2015
Yazan: Ali Berktay
Yöneten: Ayşe Emel Mesci

Damlaların Dansı (Ç.O)
8-15-22 Şubat - 1 Mart 2015
Yazan: Sema Ergenekon – Gökhan Aktemur
Yöneten: Cengiz Özek

ÜMRANİYE SAHNESİ
0216 634 26 70

Hıdrellez (M)
5-6-7 Şubat 2015
Yazan: Firuze Engin
Yöneten: Ali Yaylı

Komşum Hitler
12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Ali Cüneyd Kılcıoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

Kerbela (M)
19-20-21 Şubat 2015
Yazan: Ali Berktay
Yöneten: Ayşe Emel Mesci

Cibali Karakolu (M)
26-27-28 Şubat 2015
Yazan: Henri Keroul – Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca – Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Islık Sever Max (Ç.O)
8-15 Şubat 2015
Yazan: Volker Ludwig – Carsten Kruger
Çeviren: Meriç Gök
Yöneten: Kubilay Penbeklioğlu

Balon (Ç.O)
22 Şubat – 1 Mart 2015
Yazan: Murat Karahüseyinoğlu
Yöneten: Murat Ozan

KADIKÖY HALDUN TANER SAHNESİ
0216 349 04 63

Vişne Bahçesi
4-5-6-7 Şubat 2015
Yazan: Anton Çehov
Çeviren: Belgi Paksoy
Yöneten: Engin Alkan

Ölü Adamın Cep Telefonu
11-12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Sarah Ruhl
Çeviren: İrem Arslan Aydın
Yöneten: Arda Aydın

Çürük Temel "İlk Oyun"
18-19-20-21 Şubat 2015
Yazan: Émile Fabre
Yöneten: Engin Alkan

Yolcu
25-26-27-28 Şubat 2015
Yazan: Nazım Hikmet
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
8-15 Şubat 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

Kedi ile Palyaço (Ç.O)
22 Şubat – 1 Mart 2015
Yazan: Erhan Özçelik
Yöneten: Erhan Özçelik

KÂĞITHANE SADABAD SAHNESİ
0212 321 73 95

Kabare (M)
5-6-7 Şubat 2015
Yazan: Joe Masteroff
Çeviren: Aclan Büyüktürkoğlu
Müzik: John Kander
Yöneten: Yücel Erten

Şark Dişçisi (M)
12-13-14 Şubat 2015
Yazan: Hagop Baronyan
Çeviren: Boğos Çalgıcıoğlu
Müzik: Selim Atakan
Yöneten: Engin Alkan

Ölü Ordunun Generali
19-20-21 Şubat 2015
Yazan: İsmail Kadare
Uyarlayan: Yeton Neziray
Çeviren: Bilge Emin
Yöneten: M. Nurullah Tuncer

İstanbul Efendisi (M)
26-27-28 Şubat 2015
Yazan: Musahipzade Celal
Yöneten: Engin Alkan

Edi'nin Annesi Nerede? (Ç.O)
8-15-22 Şubat 2015
Yazan: Pınar Yaygel-Raşel Meseri
Yöneten: Emre Narcı

Alaaddin'in Sihirli Lambası (Ç.O)
1 Mart 2015
Yazan: Turgay Yıldız
Yöneten: Özgür Atkın

FUAYE SOHBETLERİ
7 – 21 Şubat 2015

(M) Müzikal
(Ç.O) Çocuk Oyunu

Oyun Saatleri: Çarşamba: 15:00 / 20:30 Perşembe: 14.00 (Ç.O) - 20.30 Cuma: 20:30
Cumartesi:15.00-20.30 Pazar: 12.00 (Ç.O) -15.00 (Ç.O)

Müzikal Tam Bilet: 17 TL
İndirimli Bilet: 12 TL
Oyunlar Tam Bilet: 14 TL
İndirimli Bilet: 9 TL
Çocuk Oyunları Tam Bilet: 3 .50 TL

Şubat biletleri İBB Şehir Tiyatroları gişelerinde ve www.ibst.gov.tr adresinde satışa sunulmuştur.

Perşembe günü indirimli gündür.

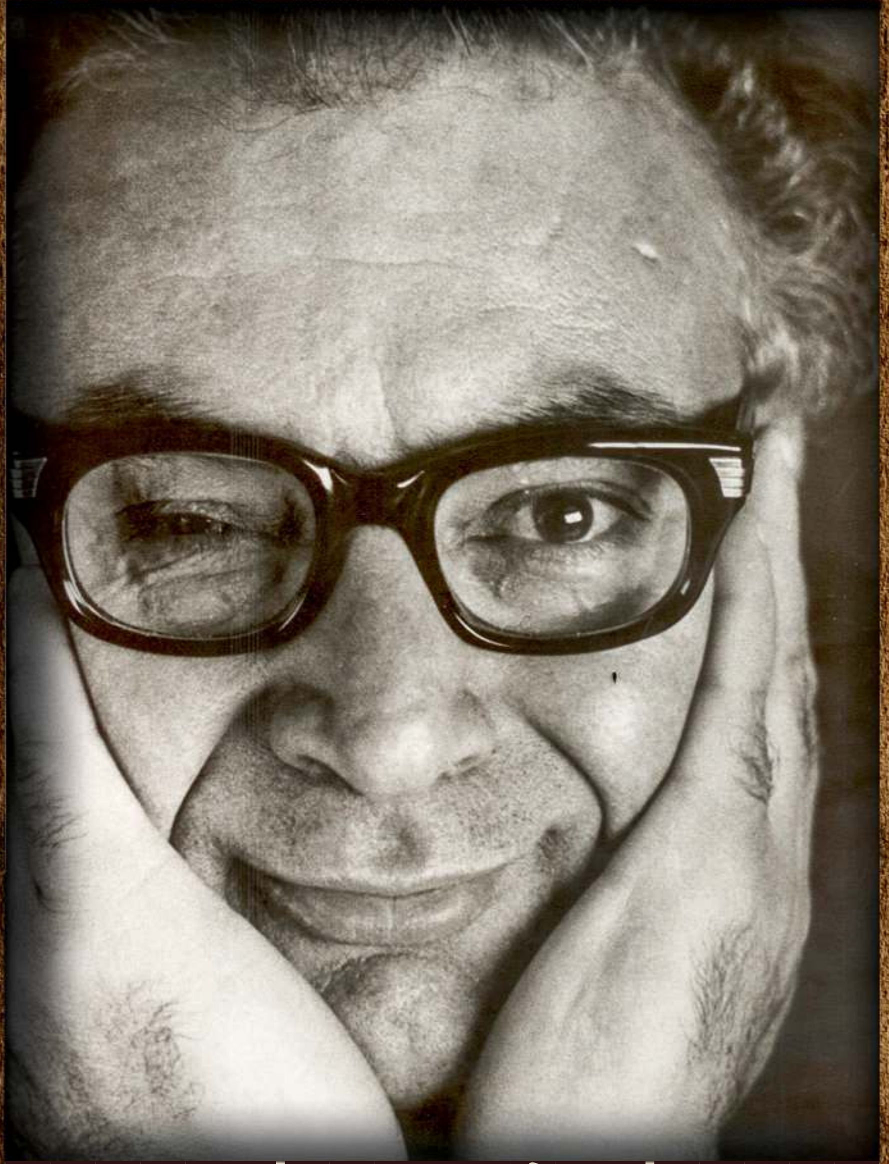
GİŞE SAATLERİ:
Pazar - Pazartesi - Salı: 11.00-18.00
Diğer Günler: 11.00-20.30

İşitme engelli seyircilerimiz için Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde perşembe günleri üst yazı uygulaması bulunmaktadır.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ŞEHİR TİYATROLARI
Genel Sanat Yönetmenliği: 0212 455 39 00
Müdürlük: 0212 455 39 00
Basın ve Halkla İlişkiler: 0212 455 39 34 –35
https://www.facebook.com/istanbulsehirtiyatrosu
https://twitter.com/sehir_tiyatrosu
Mail: basin.yayin@ibb.gov.tr
Toplu Rezervasyon Destek: 0212 455 39 25
Hafta İçi: 08.00-16.30 **Online Bilet Satışı:** www.ibst.gov.tr

Genel Sanat Yönetmeni: **Erhan YAZICIOĞLU**

YAŞAR KEMAL'E SAYGI

Yaşar Kemal, çok büyük bir roman geleneği olmayan Türkiye'de müthiş bir roman dili yaratan, destansı anlatımı ve insan ruhunun derinliklerine inebilme yeteneğiyle sadece Türk edebiyatının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden, yapıtları kırkı aşkın dile çevrilen büyük bir romancıdır. Romancılığının yanı sıra Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük röportaj yazarlarından biri, belki de birincisidir. "Hepsine bir romanıma çalıştığım kadar çalışırdım" dediği gazete röportajları, yine kendi tabiriyle "bal gibi birer edebiyat ürünüdür".

Eserleriyle birkaç nesli birden etkilemiş büyük ustanın atlattığı sayısız badire gibi son rahatsızlığını da atlatması, uzun süredir üzerinde çalıştığı biyografisini bir an önce okuyabilmek umuduyla...

Ortaokul yılları (en üst sırada, soldan yedinci öğrenci).

Hazırlayan
SEVENGÜL SÖNMEZ
Fotoğraflar:
YAŞAR KEMAL ARŞİVİ

1953 yılında röportaj yaptığı sünger avcılarıyla.

Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal, Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926 yılında doğdu. Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1951-1963 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzasıyla yayımladığı yazıları ve röportajları, edebi yapıtlarıyla birlikte Türkçenin en güzel eserleri içinde yer alır. 1955'te yayımlanan *Çukurova Yana Yana* ve *Yanan Ormanlarda 50 Gün* başlığıyla yayımlanan röportajları, Ormancılar Cemiyeti tarafından kitaplaştırıldı.

1971'e kadar Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı olan Mehmet Ali Aybar'la

TİP Toplantısında Konuşurken, 1965

1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı. Yaşar Kemal parti ve seçim çalışmalarından sonra hayatına yeni bir yön vermek için 1967'de *Ant* dergisinin kurucuları arasına katıldı. Dergide haftalık siyasal yazılar yazdı. 1971'de Mehmet Ali Aybar'ın ardından TİP'ten istifa etti. Aktif politikayı bıraktıktan sonra da hep meydanda, sokakta haklı olanın yanında durdu.

Adana'da Amerikan üslerini protesto eyleminde. 1970'li yıllar.

Cengiz Kahraman arşivi

Abidin Dino ile Paris'te, 1982

Memet Uzun'la, 1997

Mecidiyeköy'deki evinde ağırladığı Sabahattin Eyüboğlu'yla birlikte. Yıl 1958.

Yaşar Kemal'in dostlukları yıllar içinde yoldaşlığa dönüştü. Bir ömür boyu dost ve yoldaş kişilerle acı tatlı, pek çok gün geçirdi. Yıllar dostlukları eskitmedi, eksiltmedi...

Sait Faik Müzesi koleksiyonu

Türkçe'nin üç büyük yazarı Yaşar Kemal (sağ başta), Sait Faik (soldan ikinci) ve Orhan Kemal (sağdan ikinci) aynı karede.

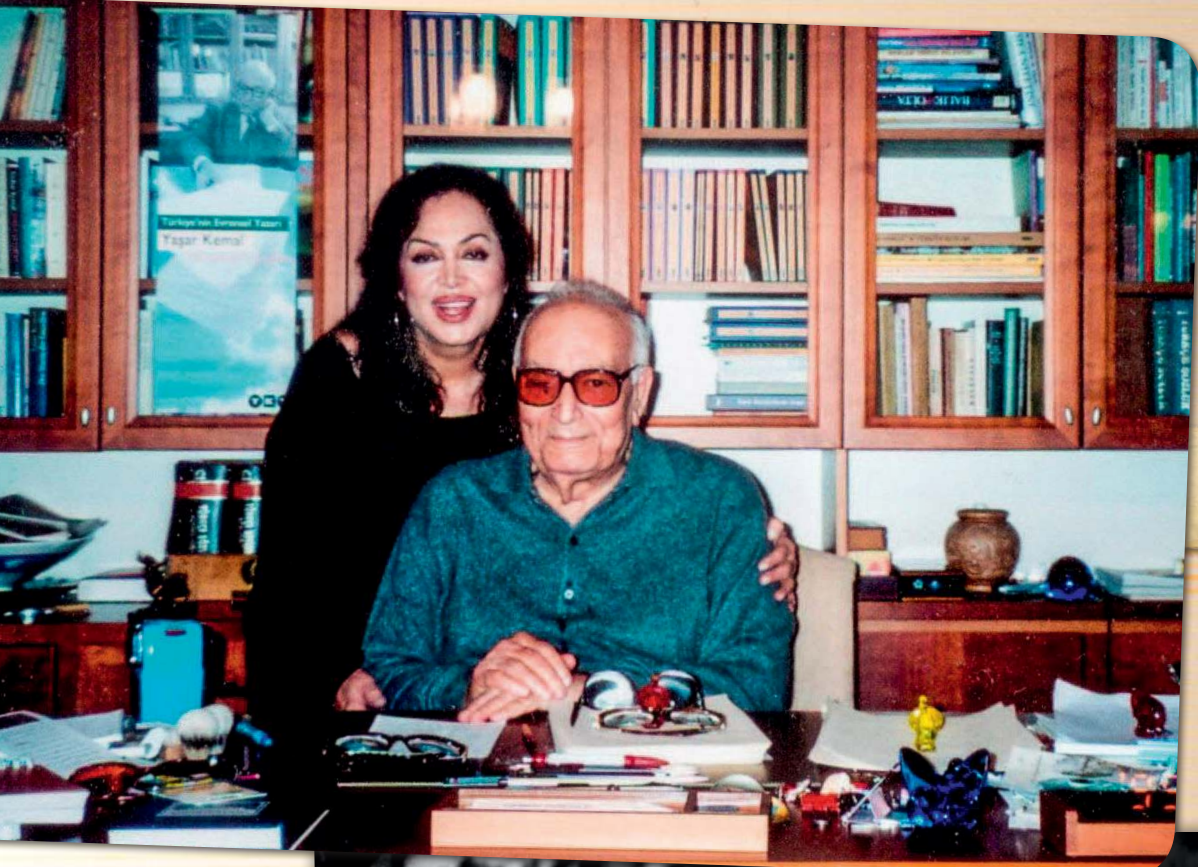
BBC Türkçe'nin konuğu olan Yaşar Kemal'le hatıra fotoğraf çektirenler arasında servis şefi Andrew Mango (sağ başta) ve Can Yücel de var (soldan ikinci).

Arthur Miller'la 1986'da Sovyetler Birliği'nde yapılan barış toplantısında.

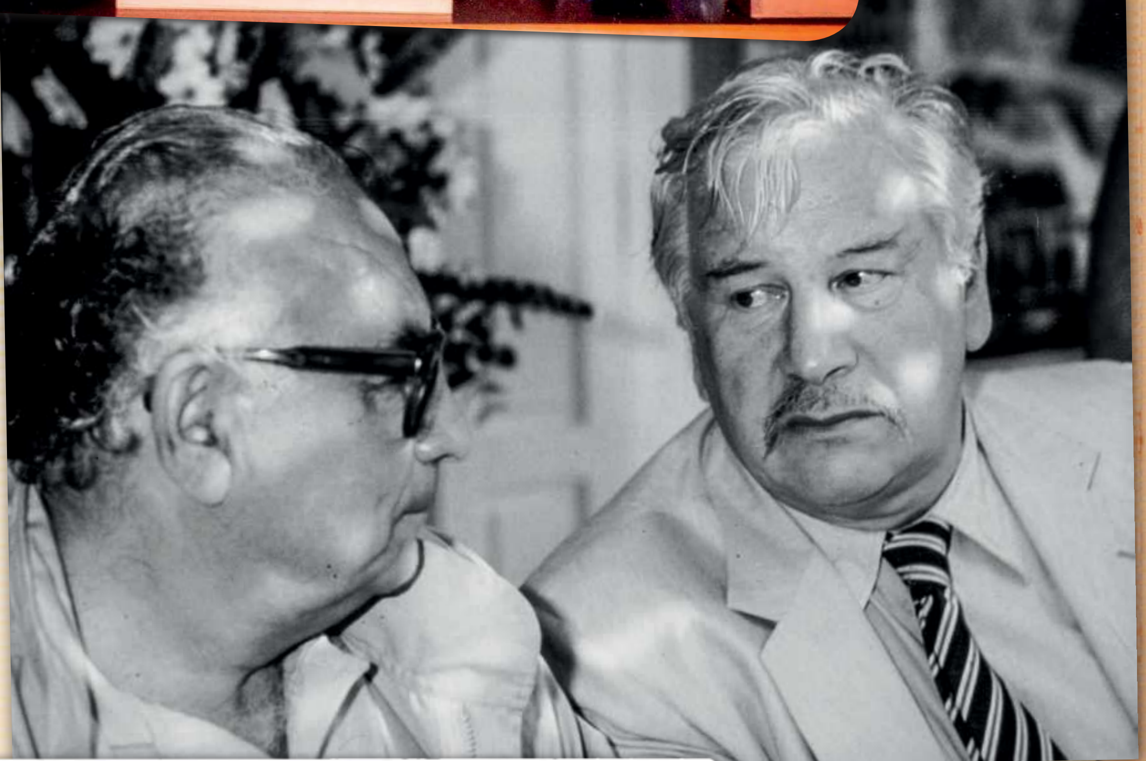

Cengiz Aytmatov'la İsveç'te. Yıl 1977.

Fotoğraf: Güneş Karabuda

Türkan Şoray'la, İstanbul 2008.

Peter Ustinov, Paris 1986.

Yaşar Kemal'in yapıtları pek çok kez tiyatroya ve dokuz kez sinemaya aktarıldı, bu yapımlar da pek çok ödül aldı. 1981'de *Yılanı Öldürseler* Türkân Şoray tarafından, 1984'te *İnce Memed* Peter Ustinov tarafından sinemaya uyarlandı. 1985'te ise filmin Türkiye'de gösterilmesi yasaklandı.

Fotoğraf: Ara Güler

Thilda Kemal'le, yıl 1975.

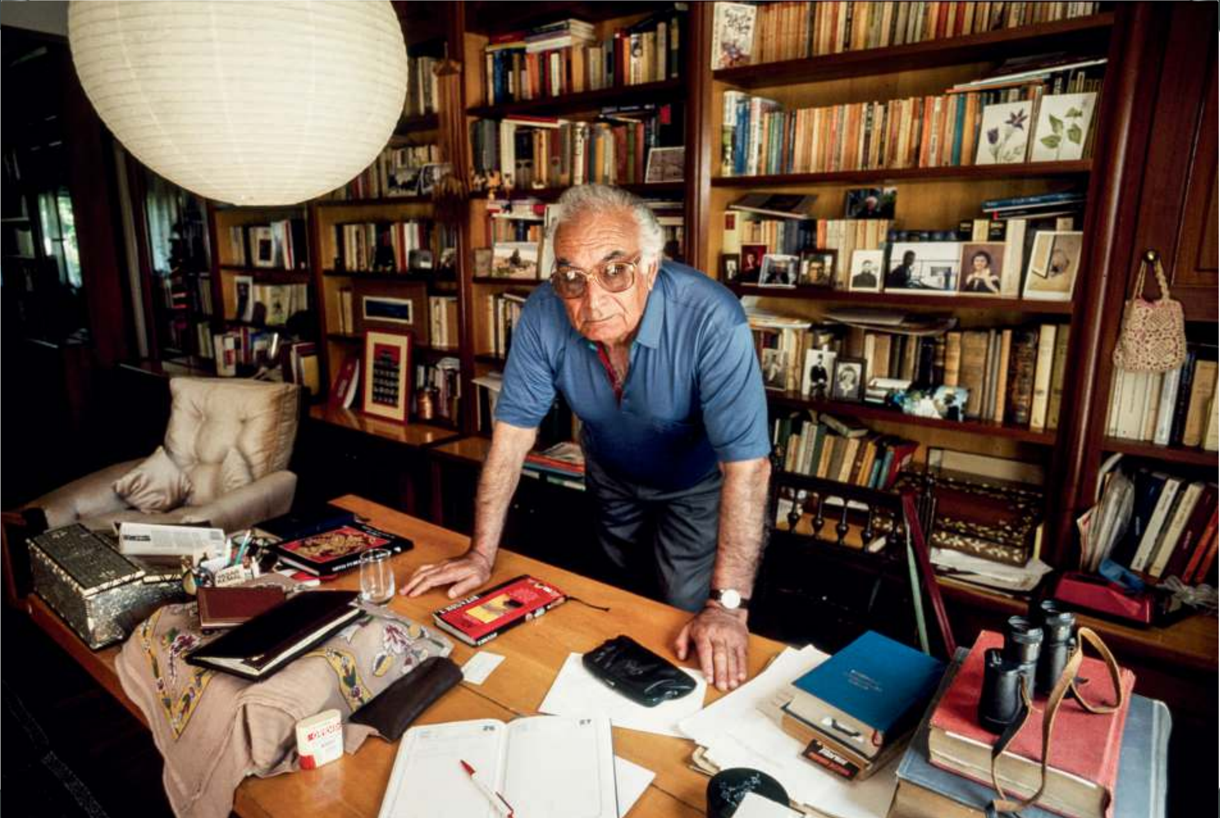
Arkadaşım, dostum, her şeyim oldu dediği Thilda Kemal Göğçeli ile birlikteliği edebiyat, felsefe ve siyaset dolu elli yıl sürdü. 1 Ağustos 2002'de şimdiki hayat arkadaşı Ayşe Semiha Baban'la evlendi.

Ayşe Semiha Baban'la.

Hayatı boyunca yarattığı birçok roman kahramanı gibi, zalimlerin, zulmün karşısında durdu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez yargılanıp tutuklansa da hak mücadelesinin yanında olmaktan, aydın sorumluluğunu yerine getirmekten hiç taviz vermedi. 2013'te İtalyan *La Repubblica* gazetesine Gezi Parkı direnişi hakkında yazdığı yazıda şunları söylüyordu: "Kültürün imhası aynı anda, insanlığımızın da imhası olur. Ama bilinmesi gerekir ki bir toplumun sağlığı, gücü ve doğruluğu tolerans olduğunda belli olur. Eğer zulüm görürse o zaman acımasız olur, zayıflar ve yaratıcılığını yitirir. ...Gelin hep birlikte uygun bir demokrasi için el ele vererek yüreğimizi, zihnimizi bir araya getirelim".

‘Moda’nın doğuşu yükselişi ve düşüşü

İnsan sarınıp sarmalanmadan önce süslendi. Takıştırdığı kemik, diş ve tüyler bir güç gösterisi olarak hiyerarşik yapıya hizmet etti. Ama moda, insanın mesleğine ve ait olduğu sınıfa göre giyinmesi değildi. Önce sahne sanatları, sonra sinema ve televizyon, ona özenilecek stil ikonları hediye etti. 20. yüzyılda ‘haute couture’ markalarının doğmasıyla kendini ifade etmenin en yaratıcı biçimine bürünen moda, hazır giyimin darbesiyle büyük bir erozyona uğradı, şimdilerde can çekişiyor.

*Türkiye’nin son özgün tasarımcılarından ‘terzi yamağı’ **Barbaros Şansal** moda tarihinin dönüm noktalarını anlattı, tarihçi **Necdet Sakaoğlu** ve moda kültürü eğitmeni **Begüm Başoğlu**’nun katkılarıyla **Ayşen Gür** derledi.*

ANAKRONİSTİK MODA

Gabrielle D’Estrées ve Kızkardeşlerinden Biri adlı resim 1594 civarında yapıldı. Louvre Müzesi koleksiyonunda bulunan tablodaki genç kadınlar, arkada dikiş yapmakta olan terziyi bekleyedursun, *#tarih* onları Osmanlı haremi ve 1960’lar ruhuna büründürdü.

Uygulama: Candan İşcan

✎ BARBAROS ŞANSAL

Modanın köken olarak anlamı, içinde bulunulan durum; davranış ve duyuş biçimi. Bense modayı, insanların, fiziksel, cinsel, kültürel, dinsel, ekonomik ve siyasi haberleşme biçimlerinden biri, sosyal bir olgu olarak görüyorum. Bugünkü şekliyle modanın hayatımıza girişi aslında çok yenidir. Resmî tarihinin 1905'te Paris'te Worth ve Doucet'nin kendi adlarını marka olarak tescil ettirmesiyle başladığı söylenebilir. Ancak biz şimdi çok daha gerilere gidelim:

İnsan önce takıp takıştırdı. Kemikler, dişler, tüyler, boynuzlar, toynaklar, deriler ve kürkler, kil, kireç ve kobaltlı minerallerden yapılma kozmetiklerle başladı. Avladığı hayvanların mirasıyla güç gösterisi yaparak sürü liderliğine geçti. Toplum oluşturma, hiyerarşik sınıflama becerisinin bir parçası da buydu. Sonra düğümledi insan, sonra ördü ve dokudu. Elyafı ip haline getirdi, bağlamayı ve düğümlemeyi, farklı parçaları birleştirmeyi, hatta örmeyi ve dokumayı öğrendi. Halı, kilim, kiton ya da ehrama yazı niyetine bilgi birikimini ve hayallerini işledi. Uçkurunu urganla bağladı, giysisini çengelli iğne (*fibula*) ile toparladı. Ve sonunda dikti. Sarınıp sarmalandığı örtünme biçiminden, 12. yüzyılda çıkıp çok parçalı giysiye geçti. Erken Rönesans ile insan vücuduna odaklandı.

Çin İmparatoru sarı giyer ve başka kimse bu rengi giyemezdi. Sarı ve siyah birlikte, acılı ölümün rengiydi (kara mamba yılanını, Japon arıları, nükleer uyarısını ve olay yeri inceleme şeritlerini düşünün). Güzel ölümün rengi beyaz ise Roma'dan Arap yarımadasına kefenin ve kutsal cübbelerin rengiydi. Kırmızı ihtiras ve zafer, kara ise keder ve elem demekti. Renklere baktığımızda, bunların kimlik belirttiğini görürüz: Doktorun beyaz önlüğü, avukatın kara cübbesi gibi. Eski toplumlarda, toplum kesimlerinin her biri kimlik (pasaport) yerine belli kıyafet ve renklere bürünürdü. Osmanlı toplumu da bunlardan biriydi.

Moda ise başka bir şeydir. Bu kavramın temellerinden biri tiyatro, opera ve bale; bunlar için hazırlanan kostümlerdir. Sahnedeki oyunları seyreden herkes Pamuk Prenses veya Wilhelm Tell olmak istemiş, insanlar önce opera terzilerine gitmeye başlamıştır. Sinematografinin gelişiyle moda bir devrim geçirdi çünkü kostümler artık çok daha büyük kitlelere ulaşabiliyordu. Terziliğin ciddi bir şekilde ticarete atılması da böyle başladı. 20. yüzyıl başında kurulan "la Chambre Syndicale de la Haute Couture Parisienne," dünyanın moda merkezini oluşturdu. Modanın başkentinin Paris olması, kıyafetlerden değil, bu yüksek moda sendikasından dolayıdır. Bu sendika, moda evlerinde (*maison*) çalışan terzilerin saat ücretinden yangın çıkışlarına kadar her şeyi belirler. "Maison"lar, dikilen elbiseleri saat üzerinden hesaplayarak fiyatını tespit eder. Haute couture'de, yani müşteriye özel dikimde, bütün kıyafetlerin model ve kalıpları önce hukuk bürosunda tescil ettirilir. Televizyonun gelmesi modada başka bir devrim demekti. Herkese ulaşabilsin, daha çok, daha kolay, daha hızlı üretilebilsin diye etekler kısaldı, detaylar kalktı, süslemeler azaldı, hazır giyime geçildi. Moda popülerleşti ve seçkinlerden kopup proletaryanın bile peşinde koştuğu bir şeye dönüştü.

1990'lara gelindiğinde, yeni dünya düzeniyle birlikte Çin, Hindistan, Bangladeş, Türkiye, her yerde, giysiler o kadar ucuz, taklidi kolay hâle geldi ki, haute couture ölmeye başladı.

Türkiye'ye gelince, günümüzde merdiven altında, taklitçi, sendikasız ve sigortasız üretime bir de adı ulusal olmayan çakma isimler takıldıkça moda değil ancak mola yaşanıyor. Türkiye artık giyinmiyor: Ya pop şarkıcısı solist olup don-sutyen klip çekiyor ya da protokolde, valiz büyüklüğünde çanta elde, sarınıp sarmalanıp, platformlu iskarpin üzerinde duruyor.

İtalyan ressam Giovanni Battista Moroni'nin fırçasından bir 16. yüzyıl terzisi.

Uygulama: Candan İşcan

VENÜS'E 3D KOSTÜM

#tarih Sandro Boticelli'nin 1482-1486 arasında yaptığı *Venüs'ün Doğuşu* resminde çıplak betimlenen Venüs'e, dünyanın tamamen üç boyutlu yazıcıyla üretilen ilk elbisesini giydirdi. Son yılların popüler bürlesk yıldızı Dita Von Teese için hazırlanan 3000 parçalık elbise, 2013'te 17 seferde "basılmış" ve 17 bin Swarovski taşla süslenmişti.

İNSANLIĞIN BÜYÜK DEFİLESİ

35 kreatif akım ve modanın 2000 yılı

Moda, insanın hem topluma uyum sağlama, hem de bireyselliğini vurgulama isteğinden kaynaklanır. Adı üzerinde, modernliğin bir ürünüdür, çünkü sürekli yeniyi arar. Bu sayfalara giyim tarihinin önemli dalgalarından sadece bazıları sığabildi. Ama bu anlar, modanın toplumsal dönüşümlerin dışavurumu olarak da tanımlanabileceğini göstermeye yetiyor.

AYŞEN GÜR

MİLADIN İLK KOKOŞLARI

Erkekler bukleli kadınlar örgülü

Romalı deyince aklımıza toga gelir. Vergilius'un *Aeneis* destanında, tanrı Jupiter Romalıları şöyle tarif eder: "Dünyanın efendileri, toga giyen halk." Bu çok uzun, yünlü kumaş parçası, sadece Roma vatandaşları tarafından vücuda dolanarak giyilirdi. Rahat değildi ama statü belirtirdi. Evli kadınlar omuzdan tutturulmuş uzun, kolsuz, sade bir "stola" giyerdi. Ama onlar da modayı saçlarıyla yarattılar.

Vespasianus'tan Hadrianus'a uzanan dönemde (69-138) saç modası zirve yaptı. Bu yıllardan kalma büstlerde, alnın üzerinde kocaman taç şeklinde kabartılmış bukleler ve karmaşık saç örgüleri görülür. Kadınlar şık saç iğneleri ve fileler kullanıyor, peruk ve saç desteğine başvuruyordu. Romalı yazar Iuvenalis, bir kadını "önden uzun, arkadan tam tersi" diye tarif ederken, bu modayla dalga geçiyordu.

Endülüs'teki yaşam tarzı bütün Avrupa'yı etkilemişti.

PARFÜMDEN KIYAFETE ZİRYÂB MARKASI

Endülüs'e stil öğretti

Kuşkusuz Ziryâb (öl. 852), tarihin önemli bir moda önderiydi. Ebu Hasan Ali bin Nâfi'ye (Ziryâb) herkes sahip çıkmak istediğinden, İranlı, Kürt, Afrikalı olduğu söyleniyor. Abbasi halifesi Harunürreşid'in Bağdat'taki sarayında müzisyen olarak parladı.

822'de Endülüs'teki Emevi halifesi II. Abdurrahman'ın yanına Kurtuba'ya (bugün Córdoba) gitti. Bağdat'tan getirdikleri arasında kozmetik ve parfümler de vardı. Mevsimlere ve "yarı-mevsimlere" göre farklı giyinme alışkanlığını Endülüslülere tanıttı. Yazın beyaz ve açık renkli hafif giysiler, ilkbaharda renkli ipekliler, sonbahar ve kışın ise yünlü kıyafetler giymek moda oldu. Endülüs'te kadın erkek herkes saçlarını ortadan ayırmakla yetinirdi. Ziryâb, alnı örtecek kadar kahkül kesmeyi, yana bırakılan zülüfleri kulağa doğru sarkıtmayı öğretti. Diş macunu, şampuan, deodorana benzer bileşimler de geliştirdiği söylenir.

500 SENELİK BAŞ TACI

Sarmaktan sarık kovaktan kavuk

Devlet kurma girişimine çobanlıktan, göçebe beyliğinden adım atan Ertuğrul oğlu Kara Osman için çok sonraki ressamlar kırmızı börküne ahi babalarının ak tülbendini dolamış, bu "perişanî sarığın" altındaki çeneye de sakalı uygun görmüşler. II. Mehmed'e kadar klasik kisve budur. II. Mehmed'i önüne sorguç iliştirilmiş burma bir sarıkla gösteren resimler olasılıkla uydurmadır. Çünkü onu Roma kayzerleri imajıyla klasik niş/kemerle çerçeveleyerek resmeden Gentile Bellini, ahi dolamasını korumuştur. Demek ki sarık modası, 1300'den 1480'lere Osmanoğulları'nın ilk iki asrında tutunmuş. II. Bâyezid'i bu geleneksel sarıkla gösteren frapan bir resim yok. Şu halde kavuk biçiminde içi kov-kof, dolayısıyla oval, balkabağımsı, kallavi... kavuk modası için II. Bâyezid'den (1481-1512) II. Mahmud'a (1808-1839) yaklaşık 350 yıllık bir süreç söz konusu. Kalafatlar, devirmeler, selimiler, örfîler, çatalbaşlar... bu uzun zamanın modalarıdır.

Gentile Bellini'ye atfedilen II. Mehmed portresi, 1480.

KRALİÇE JUANA'NIN İCADI ÇEMBER ETEK

Saray kadınının alameti farikası

İspanyol ressam Diego Velázquez'in 1660 tarihli eserinde İspanyol Prensesi Margarita Teresa.

Çember etek, Avrupa'da kadın giyimine, kısa bir nefes alma dönemi (1780-1815) dışında, 400 yıl hükmetti. İspanya'da 15. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. Modayı Kastilya Kraliçesi Portekizli Juana'nın yarattığı söylenir. Juana (1439-1475) hamileliğini gizlemek için beline taze keresteden (İspanyolca *verdugo*) yapılmış bir çember takmış ve bol etekle saray halkının önüne çıkmıştı. Kısa süre sonra çember etek, Fransız sarayında "vertugadin" ve İngiliz sarayında "fartingale" olarak görüldü. Bele takılan çemberlerin yapımında (esnek olduğu için) balina kemikleri, kereste, saman daha sonra metaller kullanıldı. Yastık etek, sepet etek, fıçı etek, tanbur etek gibi değişik isimler aldı. Navarra Kraliçesi Marguerite, çember eteğiyle o kadar çok yer kaplıyordu ki, ona yol vermek için insanların duvarlara yapışması gerekiyordu. İspanya'da bu eteklere "prenses-koruyan" (*guardainfanta*) adı verildi. Velázquez'in resimlerinde bu küçük prensesler yanlara doğru aşırı geniş eteklerle görülür. Kadınların oturabilmesi için kolluksuz "çember etek sandalyesi" (*chaise à vertugadin*) icat edildi. Çember etek modası 1830'larda "krinolin" adıyla geri dönecekti.

HURREM: BİR OSMANLI 'TREND-SETTER'I

Kanuni Sultan Süleyman'ı stiliyle kendine aşık etti

Hurrem Sultan'ın 18. yüzyıla tarihlenen portresi.

Hurrem'den önceki padişah eşleri için de hatunluk, hasekilik pâyeleri gereği, alımlı çalımlı ipekli giysilerle hotoz ve yaşmak, koşuldu. Süleyman'la Hurrem'e gelindiğinde Avrupa'da da kraliçelerin öne çıktığı bir evre yaşanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ecesi bunu gören bir fettandı. Doğu tezgahlarında dokunan paha biçilmez kuponlardan modalar yarattı. Haremin güngörmezlerinden bir tek o, giyim kuşamıyla da ilgi topladı. Süleyman da, Hurrem'e beğendirdiği kaftanları, sorguçlu sarıklarıyla Batılıların parlak saltanatına "Muhteşem" yakıştırmasını güçlendirmişti. Hurrem'in saklanabilmiş dal iğnesi, birkaç çevresi, ona atfedilen kaftan, yelek, gömlek... vardır; fakat asıl Batılı ressamların portreleri, haremdeki kraliçe zarafeti olarak harikuladedir: Mücevherli hotoz, mengüş (hilal küpe), hotozun önünde alnında ışıldayan bir hayatağacı (lotus) olduğu kuşkusuz pırlanta taş, boynunu çevreleyen ipekli yakayla başlayıp kat kat inen ipekten, seraserden, Çin Hint kutnilerinden giysiler, acaba Avrupa kraliçelerinde var mıydı? Portrelerindeki renkler ve biçimler, bize sarayın bir kreatör modacının atölyesini andırdığını düşündürüyor. Tintoretto'nun yaptığı portresinde de yine yarı cepheden başında daha ağır bir hotoz, üzerinde yarım kollu açık yakalı daha sade bir saray giysisiyle betimlenmiştir. Gür saçları örgülü biçimde arkaya bırakılmış, alnında şakaklarında da zülüfler vardır. Çağının örtünme kurallarına karşın hayli açık bu resminde ve diğerlerinde güzelliği kadar inceliği de yansıtılmıştır. Hurrem, Topkapı Sarayı'ndaki portrelerinden, yukarısında "Rosa Solimani Turc imp" (Türk İmparatoru Süleymanın Gülü) yazılı tabloda giysisinin altında hamile gibidir. Siperlikli şapka havası verilmiş yaşmağı, çene altından sarılmıştır. Melchior Lorck'un profilden yaptığı Rokselana, topluca, elinde çiçek, başında incilerle süslenmiş dolama, kulaklarında armudi küpelerle betimlenmiştir. Yüz ifadesindeki çekicilik, cihan padişahının 40 yıl süren aşkının haklılığını doğrular.

400 YILLIK BOYUN BAĞI SANATI

'Hırvat'tan kravata

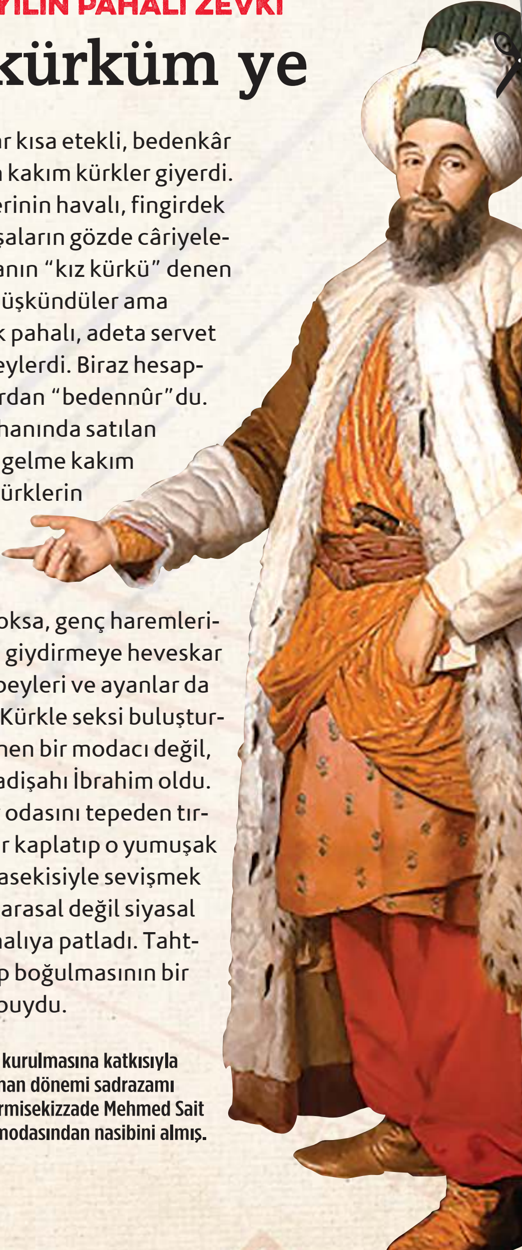

Kravatın, 17. yüzyılda, Fransa kralının hizmetindeki Hırvat askerler tarafından Batı Avrupa'ya getirildiği, "kravat" kelimesinin de Hırvat'tan türediği söylenir. Bu bir öyküdür, ama 1670'de Fransa Kralı XIV. Louis'nin saray teşkilatında ilk kez bir "kravatçı"nın (*cravatier*) görev aldığı kayıtlı bir gerçektir. Kravat, 400 yılda kimi zaman dantel ve kurdelelere büründü, uzadı, genişledi, kimi zaman basit bir siyah bağ oldu. 18. yüzyılda çok uzun ve geniş bir bez olan kravatı herkes kendine göre bağlıyor, bu da büyük maharet sayılıyordu. Eylül 1818'de İngiltere'de çıkan *Necklothitania* (Kravatistan) adlı mizahi broşürde, kravat düğümlerine verilen isimleri okuruz: Matematik, Oryantal, Aşk Tahtı, Napoléon, Posta Arabası… Sonraki yüzyılda kravat sadeleşti, farklı çeşitleri (örneğin papyon) ortaya çıktı. 1926'da New Yorklu kravatçı Jesse Langsdorf kolayca şekil verilebilen ilk kravatı geliştirdi. 1960'lardan sonra konformizmin bir sembolü olarak görülmeye başlandı. Bugün gücünü kaybetmiş olmasına rağmen hâlâ tahttan indirilmiş değil.

17. YÜZYILIN PAHALI ZEVKİ

Ye kürküm ye

Kadınlar kısa etekli, bedenkâr denen kakım kürkler giyerdi. Rical ailelerinin havalı, fingirdek kızları, paşaların gözde câriyeleri, bu modanın "kız kürkü" denen kesimine düşkündüler ama bunlar, çok pahalı, adeta servet düşmanı şeylerdi. Biraz hesaplıları samurdan "bedennûr"du. Kürkçüler hanında satılan Rusya'dan gelme kakım ve samur kürklerin ayarttığı İstanbullu çılgınlar ne kadar çoksa, genç haremlerine aynısını giydirmeye heveskar taşra derebeyleri ve ayanlar da az değildi. Kürkle seksi buluşturmayı düşünen bir modacı değil, Osmanlı padişahı İbrahim oldu. Sarayın bir odasını tepeden tırnağa samur kaplatıp o yumuşak ortamda hasekisiyle sevişmek istemesi, parasal değil siyasal açıdan pahalıya patladı. Tahttan indirilip boğulmasının bir nedeni de buydu.

İlk matbaanın kurulmasına katkısıyla bilinen III. Osman dönemi sadrazamı (1755-1756) Yirmisekizzade Mehmed Sait Paşa da kürk modasından nasibini almış.

AVRUPA GİYİMİNDE ORYANTAL ESİNTİLER

1700'lü yılların şalvarlı leydileri

İngiliz elçisinin karısı Lady Mary Montagu, 1717 tarihli mektuplarından birinde, giydiği "Türk elbisesi"ni, şalvarı, terliği, gömleği, entariyi, kemeri uzun uzun anlatır. O yüzyılda Doğu modası Avrupa'yı sardı. Avrupalı kadınlar ara ara taktıkları "türbanın" Türk kadınının başlığı olduğuna inanıyorlardı. Bir başka ünlü Türk giysisi ise şalvardı. 1851'de ABD'de kadın hakları savunucusu Amelia Bloomer, elbisenin altına giydiği şalvar şeklindeki pantolonu bir kadın dergisinde tanıttı. "Bloomer" veya "Türk pantolonu" denilen tasarım çok ilgi gördü ancak tutmadı. Bu konuda asıl şöhret yapan Paul Poiret oldu. Oryantalizm, Ortadoğu'dan ibaret değildi. Batı modası, başka yerlerden malzeme aramayı hiç bırakmadı.

Cenevre doğumlu ressam Jean-Étienne Liotard'ın eserinde karısı Marie Fargues, Ege kadını kostümüyle.

TOKYO'DA *İKİ* AKIMI

Dış görünüş her şey demekti

Utagawa Toyoharu'nun (1735-1814) *Bir Kış Partisi* eserinden detay bir görünüm.

Japonya'da Edo döneminde (1603-1867), özellikle 18. yüzyılda ülkenin yeni başkenti Edo (bugün Tokyo), "iki" denilen estetik akımın etkisine girdi. Şogunluğu ele geçiren Tokugava ailesi burayı başkent yapmış, iç savaşlara son vermişti. Edo çok kalabalık bir ticaret merkezi oldu. Echigo-ya adlı kimono mağazası, 2500 metrekarede 300 kişiyi istihdam ediyordu. Yeni modaların ortaya çıkmasını kentteki zengin tüccar sınıfı sağladı. "İki," Avrupa'daki "dandy" akımı gibi, dış görünüşü dünyanın merkezine koyan bir hayat biçiminin ifadesiydi. Bugün geleneksel Japon kıyafeti dediğimiz tarz, bu dönemde Edo'da gelişti. Kimononun yeni modelleri geliştirildi, kollar gittikçe uzarken bele takılan "obi" de genişledi. Bunun bağlanması, Batıda kravat bağlamak kadar çeşitlendi. Netsuke adlı bir aksesuvar ortaya çıktı. Bu, erkeklerin cep işlevi görmesi için kullandığı küçük keseleri belerindeki obiye tutturan bir süstü. 1681'de şogun, zengin tüccar İşikava Rokubei ile karısını göz alıcı kıyafetleri nedeniyle tutuklattı. Bu, sadece bir örnekti. Şogunlar ikide bir ferman çıkartarak tüccar sınıfın moda anlayışını denetlemeye çalışsalar da bu eğilimin önüne geçemediler.

DEKOLTE VE TRANSPARAN

İstanbul 18. yüzyılda açılıp saçıldı

Osmanlı Resim Sanatı, 2012.

Suzeni ve müşteha... Bu iki sözcük, taassubun söz geçiremediği bir açılım saçılım evresinde buluştu. Suzeni yakıcı-transparan, müşteha iştah kabartan tahrik eden demekti. Bu ikilinin ortak hedefi, 18. yüzyıl sonundaki açılıp saçılma modasının erkekleri kudurtmasıydı. Önlenmesi de zordu, çünkü renk renk şemsiyelerin altında salınan gül yanaklı gülücüklü, usulen yaşmaklı tül gibi ince ve uçuk renkli ferace üstlüklerden bugünün dekolte, transparan ya da "göğüslere balkon havası aldırma" modasını ilk o zaman mesirelere taşımış, ortalığı yıkıp yakmıştı. Baş sorumlularsa sahil saraylarında, çayır köşklerinde fink atan III. Mustafa'nın laf anlamaz kızlarıydı. 16. yüzyılda ta Hurrem zamanında başlayan saray modası akımı 17. yüzyılda söner gibi olsa da 18. yüzyıl sonlarında Şah, Beyhan ve Hatice sultanlarla bir daha kabarmıştı. Kardeşleri III. Selim (1761-1808) bunlara her türlü serbestliği tanımıştı. Kâğıthane, Göksu, Boğaz teferrüçgâhları, Tepebaşı... Süslenmiş koçularda sıra sıra bahtiyar kadınlar, bir elde yelpaze, ötekinde şemsiye, yanında mesire sepeti... Sağlı sollu, önden arkadan yavuklular, âşıklar, kestirenler. Kadınlar çayırlara dökülmüş incecik ipeklilerin altında gerdan ziyafeti veriyor, erkekler de yanıp yakılıyorlardı. Modanın adı da suzeni (yakıcı) oldu ve padişahın İstanbul'u yöneten Kaymakam Paşa'ya hükümlerinde bile yer aldı.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı saraylı kadınları.

1774 tarihli karikatürde, yolda karşılaştığı oğlunu tanıyamayan İngiliz baba.

DEVRİM ÖNCESİ RÜKÜŞLÜK

Tanınmaz hâldeki İngiliz züppe

İngiliz aristokrat ve burjuvaları 18. yüzyılda aşırı zenginleşmişti. Oğulları, Oxford ve Cambridge'de bir-iki yıl geçirdikten sonra Avrupa'da "Büyük Tur"a çıkardı. İşte "Makaroni Kulübü" adı takılan grubun erkek giyiminde yarattığı modayı, bu tur sırasında İtalya'da baştan çıkmalarına bağlayanlar çok oldu. Yolda babasıyla karşılaşan bir "makaroni"yi gösteren karikatürde (S. H. Grimm, 1774) baba oğlunun peruğunun tepesine kondurduğu iki köşeli şapkayı işaret ederek "Bu da nedir Tom?" diye sorar. Tom, minik şapkası, dev pudralı peruğu, göğüs fırfırları, dantel kravatı, şık külot pantolonu, altın tokalı ayakkabıları, fildişi bastonu, kırmızıya boyadığı al yanaklarıyla, kadınsı, dolayısıyla gülünçtür. Bunun bir de kadın versiyonu vardı. Kadınları pudralı peruklarının üstünde tablo veya heykeli andıran dev şapkalarıyla gösteren karikatürler çoktur. Bunlara Fransız Devrimi son verecekti.

MODA BASINI

Stil kağıda büründü

Fransa'da 1672'de yayına başlayan *Mercure Gallant*'da, saray kadınlarının giysilerinin çizimleri yer alırdı. Ama 18. yüzyılda, yeni modellerin yer aldığı Fransa'daki *Cabinet des Modes* (1785) ile İngiltere'deki *Lady's Magazine* (1776) ilk moda dergileriydi. Seçkinlerden çıkan modayı, taşraya taşıyorlardı. Örneğin Gustave Flaubert'in karakteri Madame Bovary, bu dergilerin müptelasıydı. 1867'de bugünün en eski moda dergisi *Harper's Bazaar*, ABD'de çıkmaya başladı. Moda ile sanat arasında, çizim ve fotoğraf aracılığıyla yeni bir bağ kuruldu. 1874'te şair Mallarmé'nin dergisi *La Dernière Mode* bunun ilginç bir örneğidir. Moda çizerlerinin en ünlüsü Rus asıllı Erté'ydi. Fotoğrafçı Edward Steichen, modacı Poiret'nin kıyafetlerini çekerek yayınladı (1911). Ertesi yıl, ünlü ressamların çizimleriyle *La Gazette du Bon Ton* dergisi yayına başladı. Artık moda-basın-sanat ortaklığı sıradan hâle geliyordu.

'İÇ ETEKLİ KRALİÇE' MARIE ANTOINETTE

'Moda Bakanı' atadı

Fransa Kraliçesi Marie Antoinette (1755-1793) ve terzisi Rose Bertin (1747-1813) en büyük moda ikilisidir. Taşralı yoksul bir kız olan Rose Bertin, Paris'e gelerek "Grand Mogol" adlı şirketini kurdu. Dönemin dedikodularını içeren ve sansüre uğramamak için Almanya'da basılan *Correspondance Secrète* adlı dergide şu hikaye anlatılır: Bir gün taşralı asil bir kadın, Rose Bertin'in mağazasına gelerek bone almak istediğini söyler. Bertin, yardımcısına "geçen ayın bonelerini getirin" diye emreder. Müşteri "ama ben son moda olanlardan istiyorum" diye itiraz edince modacı "olamaz madam" der. "Kraliçeyle karar verdik: Son moda boneler sekiz gün sonra çıkacak..." O günden sonra Fransızlar Bertin'e "Moda Bakanı" adını yakıştırdı. 1783'te Bertin, zamanın ruhuna uygun, doğal, sade bir tarzı lanse etmek için, muslinden, çember eteksiz, basit bir elbise yaptı. 1783'te Kraliçe'yi bu elbiseyle gösteren tablo Paris Salonu'nda sergilendiğinde skandal yarattı. Elbiseye "kraliçenin iç eteği" (*chemise de la reine*) adı verildi; Fransa kraliçesinin bu kılıkla devletin itibarını yerle bir ettiği söylendi. Ancak muslin elbise, Kraliçe'nin 1793'teki idamına rağmen, 40 yıl boyunca Avrupalı kadınların gardrobunda yer aldı.

Louise Élisabeth Vigée Le Brun'ün eserinde muslin elbisesi içinde betimlenen Kraliçe'nin bu görüntüsü zamanında uygunsuz olarak değerlendirilmişti.

Devrim sonrası Fransa'da seçkin kadınlar dönem modacılarının "muslin kombinezon" adını taktıkları yarı-şeffaf elbiseler giyiyorlardı. Fransız sanatçı François Gérard'ın 1802 tarihli resmindeki sosyetik güzel Juliette Récamier de onlardan biriydi.

İHTİLALDEN SONRA ŞIKLIK

Kadınlar 'harika' erkekler 'inanılmaz'

Fransız Devrimi'nde Terör devrinin sona ermesiyle Direktuar dönemi başladı (1795). Politikadaki aşırılıklar bitmiş sıra modaya gelmişti. Madame Tallien ve Madame de Beauharnais (sonra Napoléon ile evlenen Josephine) gibi kadınlar, Paris'teki salonlarında yeni bir seçkinler sınıfının ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Bu kadınlar, Antik Yunan modasını giysilerine uyguladılar. Korseleri attılar, dekolteleri açtılar, etekleri kısalttılar, elbise belini yukarıya, göğüs altına taşıdılar. Bu yarı-şeffaf giysilere modacılar "muslin kombinezon" adını taktı. Bir de bunu abartanlar vardı ki onlara "Harikalar" (*Merveilleuses*) deniyordu. Dönem karikatürlerinde bu kadınların neredeyse çıplak gezdiği çeşitli esprilerle vurgulanır. Erkek cephesindeki "İnanılmazlar"ın (*Incroyables*) en belirgin özelliği, Steenkerke boyun bağlarıydı. Bu, çok geniş, uzun bir atkıydı. Karikatürlerde, "İnanılmazlar"ın yüzlerinin yarısının bununla kaplandığı görülür. 1801'de *Le Bon Genre* dergisindeki karikatürde, iki "İnanılmaz"ın başında peruk vardır. Aslında peruk çoktan kalkmıştı ama karikatür "İnanılmazlar"ın eski rejime dönüşü simgelediklerini belirtiyordu. Onlar, yozlaşmanın sembolüydüler. Ancak ardından gelen Napoléon döneminde, bu aşırılıklar törpülenerek yeni akım yani "Ampir modası" yerli yerine oturdu.

30. Osmanlı Sultanı II. Mahmud, getirdiği kılık-kıyafet düzenlemelerinden sonra.

KREASYON-U HÛMAYUN

II. Mahmud'un devrimi modanın evrimi

Yeniçerilerin ocağını söndüren II. Mahmud'un, yeni merkez ordusu Asakir-i Mansure'ye, yeniçerileri anımsatacak kıyafetten uzak, modern bir görüntü kazandırması koşuldu. Bu, bir giyim kuşam yeniliği gerektirdiğinden devrimi önce kendi kisvesinde başlattı. 1828'de başbinbaşı rütbesi alarak klasik padişah giysilerine hiç benzemeyen, Avrupa krallarına öykünen bir garip kıyafet benimsedi. Fes, setre pantolon ve boz çuhadan mantovari "hırvani" denen kaput ve çizmeden oluşan bu kıyafetle taburuna talim yaptırmaya, cuma selamlıklarına çıkmaya başladı. Bu garip kisve-i hûmayun, İstanbul'da şaşkınlık yaratsa da padişah, 3 Mart 1829'da bir ferman çıkararak ulema dışında, tebasının kavuk, sarık ve biniş giymesini yasakladı. Kamu görevlileriyle ordu mensupları için fes, hırvani, setre, pantalon öngörüldü. Kendisi de bu üniformasıyla denetimlerini sıkılaştırdı. Bu zoraki fermanlı moda, İstanbulluları utanca taşısa da kısa zamanda kürk, kaftan, şalvar hammallığından kurtulup setre-pantalon mengenesine sıkışıldı. Osmanlılığın son asrını bu imaj temsil etti.

TAKIM ELBİSEYİ YARATAN 'YAKIŞIKLI' BRUMMELL

Ayna önünde yaşadı ve öldü

Modern erkek modasının önderi İngiliz dandy'si George "Beau" Brummell'dir (1778-1840). Dandy aşırılıkları reddeden ama mükemmel bir görüntüye, eksiksiz bir özgüvene sahip bir kentli erkekti. "Bir ayna önünde yaşamak ve ölmek." Beaudelaire'e göre dandy'nın sloganı buydu. Beau Brummell, tam böyle bir adamdı. Ceket, yelek, gömlek, kravat ve pantalondan oluşan takım elbiseyi yarattı. Çok temizdi ve sinek kaydı traş olurdu. Sadece beyaz gömlek giyerdi. Titus modeliyle taradığı saçlarının "rüzgardan hafif uçuşmuş" görünmesi için yastıkların üzerinde yuvarlanırdı. Boyun bağını takması bir saat sürerdi. Ceketleri kahverengi, lacivert veya koyu yeşildi. Pantalonları tek bir kırışık olmadan bacaklarını sarardı ve "Nankeen" denilen, çünkü Nankin'den (Çin) ithal edilen krem rengi yünlü kumaştan yapılmaydı. "Hessian" çizmelerini (Hessen Büyük Dükalığı'nın kiralık askerlerinin giydiği çizme) şampanyayla parlattığı söylenirdi! Baston, eldivenler ve "beaver" (kunduz) şapka kıyafetini tamamlardı. Saat zinciri ve yüzük dışında takı kullanmazdı. Kendisi için "Giyinmekten başka yeteneğim yok; bütün deham bundan ibaret" demişti. Giyinip kuşanması bir ibadet gibiydi. Yunan heykellerinde görülen kusursuz formu, erkek giyimine taşımış, geçmiş dönemlerin fırfır ve saçaklarından sakınarak, hatları usta işi terzilikle belirlenmiş kıyafetiyle vücudun erdemlerini yükseltmişti.

Robert Dighton imzalı portrede 'Yakışıklı' Brummell, klasik heykellerdeki gibi yüzüne doğru taranmış, pudrasız ve kıvırcık Brutus tarzı saçıyla görülüyor.

ÖNCE DENİZCİLER GİYMİŞTİ

Fas'tan gelen fes

Fes modasının "Memâlik-i Mahrusa-i Şahâne" simgesi olarak ortaya çıkışı, Afrika işi kırmızı başlığın Osmanlılıkla yetinmeyip hem Türklerin hem İslâm dünyasının simgesi oluşu için zaman boyutu aşağı yukarı 1820'lerden 1920'lere 100 yıldır. Bu yüzyılda, her milletten ve inançtan tebanın ortak serpuşu olan fese uzak duran tek kesim, başlarında örf denen kavuğu taşıyan ulema zümresiydi. Adını II. Mahmud'dan alan serpme püsküllü tepesi genişçe Mahmudiye fesi, daha oğlu Sultan Abdülmecid'in saltanatında moda değiştirdi. 1850'lerde Mecidiye modası aldı yürüdü. Bunu Abdülaziz zamanında basık, asabası geniş ve kulaklara inen Aziziye, II. Abdülhamid'in saltanatında uzun ve kalıplı, duman renklisi rağbette olan Hamidiye modası yaşandı. Fes ithalatçıları, kalıpçıları, püskülcüleri bu 33 yılda iyi iş yaptılar. Büyüklerimizden hatıra feslerin çoğu Hamidiye modasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin şapka yeniliğine yenik düşmeyenlerse, beyaz tekne sarık altında, alında ve tepede varlığını gösteren kalıplı Hamidiye fesleriyle cami imamları oldu. Beyaz dolamalı fesler, ikinci etapta da Maraş dondurmacılarının sembolü olarak yaşamaya devam etti . Unutmamalı ki Suriye'de, Mısır'da daha 50 yıl fesler kalıba çekildi, püskülleri tarandı.

Osmanlı saray ressamı Fausto Zonaro'nun gözünden 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Dömeke Muharebesi.

PARİS MODASININ İNGİLİZ ATASI: WORTH

'Haute couture'ü o başlattı

İlk modern modaevi Paris'te bir İngiliz tasarımcı tarafından kuruldu. Charles Frederick Worth (1825-1895), genç yaşta Paris'te tezgahtar olarak çalışmaya başladı. Parlayışını eşi ve mankeni Marie Vernet ile müşterisi İmparatoriçe Eugénie'ye borçluydu. 1851 Paris Evrensel Sergisi'ne bir saray kıyafetiyle katılıp altın madalya alınca kendi mağazasını kurdu. 1853'te Avusturya elçisinin eşi Prenses Metternich'e diktiği bir kıyafet sayesinde, III. Napoléon'un eşi Eugénie ile tanıştı. Galler Prensesi, Rusya Çariçesi ve Avusturya İmparatoriçesi de müşterileri arasındaydı. Paris'teki mağazasında aynalı büyük salonda mankenler son model kıyafetlerin yanında bekler, istenileni giyerek müşterilere gösterirdi. 1200 dikişçinin çalıştığı Maison de Worth, 1952'ye kadar yaşadı. Worth'ün 1868'de kurulmasına öncülük ettiği ilk moda sendikası bugün güçlü Fransız Yüksek Moda Federasyonu'nun atasıdır.

Worth, yarattığı kıyafetlerin içine markasının etiketini diken ilk tasarımcıydı.

HANIMLARA MAHSUS BATILILAŞMA

İstanbul'da peçeler 1850'lerde inceldi

Osmanlı tarihinde kadınların nasıl giyineceği hakkında pek çok ferman çıktı. Önce mevcut durum anlatılır ve kadınların şu veya bu yasağa uymamasından şikayet edilirdi. Yani, kadınlar hep moda yaratma peşindeydi. 19. yüzyılda İstanbul, İzmir, Selanik gibi kentlerdeki Müslüman kadınlar Batı modasından etkilenmeye başladı. Yüzyıl sona yaklaşırken feracenin yanında çarşaf da ortaya çıktı, sonra peçeler inceldi, çarşaflar pelerine dönüştü. Dönemin kadın dergilerinden Batı modası izleniyor, "modistra" denilen Rum terzilere Batı tipi esvaplar yaptırılıyordu. İkinci Meşrutiyet'le birlikte yayın hayatına atılan *Mehasin* daha ilk sayısında "mükemmel bir moda gazetesi" olacağını açıklamıştı. Mehmet Rauf'un yazdığı "iç çamaşırları" başlıklı yazıya eşlik eden iç çamaşırı resimleri bile yayınlamıştı. Tesettür çok tartışılan konulardan biriydi. 1918'den sonra, İstanbul'a Rus göçmenlerin gelişi ve kumaş sıkıntısı nedeniyle pek çok kadın çarşafı bırakarak başa, boynu bile açıkta bırakan bir tülbent ya da eşarp sarmaya başladı. Yani Batı modası daha Cumhuriyet ilan edilmeden, seçkin çevrelerde çoktan yayılmıştı.

Necdet Sakaoğlu arşivi

ERKEKTE GALLER ETKİSİ: VII. EDWARD

Melon şapkayı tanıtan Prens

İngiltere Kralı VII. Edward öldüğünde (1910) Almanya Başbakanı Prens von Bülow şöyle demişti: "Centilmenlerin en şık giyindiği ülkede, en şık giyinen centilmen oydu." Bu bir övgü olduğu kadar yergiydi. Kraliçe Victoria'nın oğlu, 60 yaşında tahta çıkıncaya (1901) kadar kendini zevk ve sefaya vermişti. Babası Prens Albert şöyle diyordu: "Ne yazık ki kıyafetlerden başka hiçbir şeyle ilgilenmiyor. Ava çıktığında bile tilkilerden çok pantolonlarına dikkat ediyor." Bütün Avrupa onu izlerdi. Güya gizlice Marienbad'a kumar oynamaya gittiğinde, gazeteciler kente doluşarak fotoğrafını çekmeye çalışırdı. Erkek modasına yenilikler getirdi: Yeleğinin üst düğmesini açtı; tüvit kumaşını lanse etti, Homburg şapkasını (kurdele bantlı şapka) ve melon şapkayı tanıttı, pantolonlara ütü çizgisini getirdi, golf pantolonun, kruvaze ve çift düğmeli ceketin yayılmasını sağladı. Kendi adını taşıyan torunu Galler Prensi (VIII.) Edward'a kadar, onunla boy ölçüşecek başka bir erkek moda ikonu çıkmadı.

20. YÜZYILIN İLK DEHASI: POIRET

Kadını korseden kurtardı

Korse, Fransız Devrimi sonrasında kısa ara dışında, kadınların mahkum olduğu bir giysiydi. Fransız modacı Paul Poiret 1903'te kimonodan esinlenerek tasarladığı bir kıyafette ilk kez korse kullanmadı. Tabii bu henüz ilk adımdı. Poiret'nin kariyeri, oryantalizmin zirve yaptığı yıllarda başladı. Şöhretinin başlangıcını bir "türban" tasarımına borçluydu. Poiret 1910'da ünlü "harem pantolonları"nı lanse etti. Modaya getirdiği yenilikler çoktu: Parfüm ve dekorasyona el atan ilk modacıydı, tanıtımda ilk kez fotoğrafı kullandı. Fransız Yüksek Moda Sendikası'nın 1911'de Paris Modası Sendikası'na dönüşmesini sağladı. 1914'te, Fransız Yüksek Modası Savunma Sendikası'nı kurdu ve modellerin kopyalanmasına karşı ilk mücadeleyi başlattı.

Fransız çizer George Barbier'nin Paul Poiret için yaptığı illüstrasyonlardan biri, 1912.

2008'de Avusturya'da bulunan 600 yıllık sutyen, modern görüntüsüyle moda tarihçilerini şaşırttı.

KADIN ATALARIMIZIN İZİNDE

Sutyene tekrar merhaba

Sutyenin hikayesi, tarihte "ilk"-lerden söz etmenin ne kadar tehlikeli olduğunu gösteren bir örnektir. Çünkü, üç yıl öncesine kadar, askılı sutyenin 20. yüzyıl başında yaratıldığına inanıyorduk. Fransız korseci Eugénie Herminie Cadolle, korseyi ikiye bölerek, üst parçayı yani ilk sutyeni 1900'de Paris Evrensel Sergisi'nde tanıttı. Ama resmi öncü, Amerikalı yazar Caresse "Polly" Crosbie'ydi. 1910'da "iki mendil, pembe bir kurdele, iğne-iplik" sayesinde ilk askılı sutyeni geliştirmiş, 3 Kasım 1914'te ABD Patent İdaresi'nden ilk patenti almıştı. Son derece net bir öyküydü bu. Hepimiz buna inanıyorduk. Ama, 2012'de Avusturya'dan gelen bir haber, giyim tarihçilerini allak bullak etti. Lemberg Şatosu'nun kalıntılarını araştıran Innsbruck Üniversitesi arkeologları burada bugün kullanılana benzer bir askılı sutyen bulmuş, karbon testlerinde bunun 1400'lerin sonuna doğru dikildiği anlaşılmıştı. Muhtemelen kadın atalarımız, sutyeni en az 600 yıl önce geliştirmişti; ama bu tasarım daha sonra kaybolmuş, 100 yıl önce yeniden keşfedilmişti.

KÜKREYEN 20'LER

Kısa etek kısa saç modası

1920'ler, Büyük Savaş'la Büyük Bunalım arasına sıkışmış kısa bir on yıldı ama büyük değişimlere sahne oldu. "Kükreyen 20'ler" veya "Çılgın Yıllar" denilen bu çağda kadınlar oy hakkı başta olmak üzere bazı özgürlüklere kavuştu. Ve yüzyıllardan beri ilk defa, hem etekler, hem saçlar kısaldı. Göğüsler adeta yok oldu, bel aşağıya düştü. Alagarson kesilmiş saçların üzerine çan şeklinde şapkalar oturtuldu. "Flapper" (dağınık saçlı) veya "garçonne" (erkek çocuğa benzeyen genç kız) denilen yeni nesil kadınlar, ilk kez pantalon giydiler. Amerikalı film yıldızı Louise Brooks, kısa saç modasını yayanların başındaydı. Pantolon giyen, eteğini ve saçını kısaltan ilk kadınlardan biri de modacı Coco Chanel'di. Yeni moda, Victoria çağında doğmuş önceki nesli öyle sarsmıştı ki, İngiltere Kraliçesi Mary (1867 doğumluydu) gibi bazı kadınlar eski elbiselerini terk etmeyi reddetti. Kuşaklar arasındaki bu çarpıcı giyim farkı, belki Fransız Devrimi'nden beri ilk kez görülüyordu.

1920'lerin aktif yaşam biçimleri kadınlar için de hareket rahatlığı sağlayan giysiler gerektirdi. Ayrıca yeni erotik bölge sırttı.

DEDESİ GİBİ TARZ SAHİBİ VIII. EDWARD

Süveteri icat etti

Galler Prensi Edward, 1. Dünya Savaşı'ndan az sonra, babası İngiltere Kralı V. George'u ziyarete gider. Eski kafalı kral kaşlarını çatarak "Ne o? Dışarıda yağmur mu yağıyor?" diye sorar. Çünkü genç prens ilk kez kıvrık paçalı pantolon giymiştir. Bu delikanlı (sonra VIII. Edward) 50 yıl önceki stil ikonu VII. Edward'ın torunuydu. 1920'lerde giyimi bir dizi yenilik içeriyordu.

Kendi adıyla anılan prens-dö-gal kumaşını tanıttı; kumaşın deseni bir İskoç klanının tartanından alınmıştı. Fair Isle bölgesine özgü renkli desenli süveterle fotoğrafı çekilince süveter Amerika'daki dükkanlarda satılmaya başladı. Siyah yerine beyaz yelek giymeyi bir moda akımı hâline getirdi. ABD'de bir polo maçına kahverengi ceylan derisinden delikli ayakkabıyla gitti; üstelik bunları, İskoç desenli Argyle çoraplarıyla giymişti. Oxford çuvalları denilen yüksek belli, bol pantalonu yaygınlaştırdı. Sonradan şöyle söyleyecekti: "Aslında ben bir moda önderi olarak üretildim; terziler şovmenlerim, dünya da sahnemdi."

Mustafa Kemal, 27 Ağustos 1925'te "Efendiler bu serpuşun ismine şapka denir" dediği konuşmasıyla kılık kıyafette bir devrim başlatmıştı.

1925 ŞAPKA KANUNU

Buna şapka derler!

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanının ardından, kıyafet yeniliği gündeme geldi. Hedef fesi ortadan kaldırmaktı. 1925 yazında hazırlıkları yapılan bu yeniliğin önderi Cumhurreisi Mustafa Kemal'di. O yaz beyaz bir panama şapkayla görüldü. 2 Eylül 1925'te hükümet "ilmiye kisvesi ve bilumum devlet memurlarının kıyafetleri hakkında kararname"yi çıkardı. Bu kararnameyi, herkese şapka giyme zorunluluğu getiren 15 Kasım 1925 tarihli "Şapka İktisası Kanunu" izledi. İlk günlerde piyasada yeterli sayıda şapka olmadığından, kağıt şapka veya kadın şapkası giyenler görüldü. Memurlara bir yıl vadeli "şapka avansı" bile sağlandı.

SAVAŞTAN SONRA BİKİNİ

Bomba gibi patladı

Avustralyalı yüzücü ve dansçı Annette Kellerman'ın mayo giydiği için tutuklanmasının 30 yıl geçmiş, Josephine Baker, muz kostümünü giyeli 20 yıl olmuştu. Ava Gardner ve Rita Hayworth gibi yıldızlar sayesinde iki parçalı mayolar popülerdi. Bugünkü anlamda bikini ise Fransız mühendis Louis Réard tarafından 5 Temmuz 1946'da tanıtıldı. İki ay önce tasarımcı Jacques Heim "Atome" ismini verdiği ve "en küçük mayo" olarak tanımladığı iki parçalık tasarımını sunmuştu ama Réard bunun daha cüretkar bir versiyonunu canlı bir model üzerinde tanıttı. Bikiniye modellik yapan, 19 yaşındaki Micheline Bernardini bir striptizciydi. Zira "bikini, bir alyansın içinden geçirilemediği sürece bikini değildir" diyen Réard giymeyi kabul edecek bir model bulamamıştı. "Bikini" ismini o yaz bir atom bombasının test edildiği bir Güney Pasifik adasından almıştı. Réard tasarımının atom bombası gibi

5 Temmuz 1946'da tanıtılan bikini, 19 yaşındaki modelin elindeki kibrit kutusuna sığıyordu.

DIOR İMZALI 'YENİ GÖRÜNÜM'

İnce belli zarafet

Christian Dior, 2 Şubat 1947'de moda dünyasına yepyeni bir koleksiyonla damgasını vurdu. Dior, Lucien Lelong ve Pierre Balmain gibi moda devlerinin yanında yetişmişti. Moda yazarı Carmel Snow'un "New Look" (Yeni Görünüm veya "A Look") adını taktığı koleksiyon, 2. Dünya Savaşı'nın bittiğini ilan etti. Kumaş kısıtlamaları kalkmıştı. Askerlerin devri sona ermişti. Artık kadınsı görünüme geri dönme zamanıydı. Kabarık etekler, büyük şapka, bele oturan ceketle bu gösterişli figür, yıllarca etkisini korudu.

TEK TAŞ MODASI

Reklamla parladı gelenek hâlini aldı

Moda yaratmakta, reklamcılığın etkisini gösteren en ilginç örnek, 1940'ların sonunda De Beers elmas tekelinin pırlanta nişan yüzüğü kampanyasıdır. De Beers, Güney Afrika'da elmas madenlerini işletiyordu. Dünya elmas cevherinin yaklaşık yarısı burada bulunduğundan şirket, bir dünya tekeliydi. Büyük Bunalım döneminde elmas piyasası çökünce De Beers, Amerikan reklam şirketi N.W. Ayer & Son'la anlaştı. Ayer, pırlantayı evlilik ve/veya aşkla birleştirecek bir strateji düşündü. 1947'de reklam yazarı Frances Gerety, reklamcılığın en eski ve güçlü sloganlarından birini buldu: "A Diamond is Forever" (Bir Pırlanta Ebediyen Yaşar). Resim tarihinin tanınmış tabloları, altında bu slogan yazılı olarak basında çıkmaya başladı. 1951'de Ayer, De Beers'in patronlarına "Artık pırlanta yüzük almadan bir kızla nişanlanmak mümkün değil" demişti. Aynı yıl, ABD'de evlenen 10 Amerikalı kadından sekizinin pırlanta yüzüğü vardı. Bugün de istatistik aynı.

Türkiye'ye bu moda "tek taş" olarak 20. yüzyıl sonunda geldi. Bayilik sistemiyle büyüyen Türk kuyumculuk sektörünün gelişiminde de etkili oldu. Günümüzde artık bunun yeni bir gelenek hâline geldiği öne sürülüyor.

İLHAM PERİSİ HOLLYWOOD

Hepimiz Marilyn'iz

Film yıldızları 1950'lerde stil ikonlarına dönüştü ve modacılara "ilham perisi" oldular. Bu ortaklıklardan hafızalara en çok yer eden Hubert de Givenchy ve Audrey Hepburn arasındaki işbirliği oldu. *Sabrina*, *Funny Face* ve *Tiffany'de Kahvaltı* gibi klasik filmlerden, bugün hâlâ referans gösterilen kareler ortaya çıktı. O dönemin yıldızları Marilyn Monroe, Grace Kelly, Elizabeth Taylor ve Brigitte Bardot gibi isimler bugün bile dünyaca ünlü tasarımcılara ilham kaynağı olmaya devam ediyor. Bir de Parisli tasarımcıların gölgesinde kalan ama modayı yakından etkileyen film stüdyolarının tasarımcıları var. Bunların başında gelen Edith Head, 35 kere Oscar'a aday olarak gösterilmiş, 8 kerede bu ödülü kazanmıştı. Edith Head sadece tarihi kostümler değil, güncel kıyafetler de tasarlıyordu.

DERİ CEKET VE KOT PANTALON

Havalı giyin uzun yaşa

Amerika'da doğan rock'n'roll akımı ve "teenager" adıyla anılmaya başlayan gençlerin yeni yaşam stili, asi bir havaya büründü. Bu tavır Marlon Brando ve James Dean'in öncülüğünde jean pantolon, beyaz tişört ve siyah deri ceket üçlüsünde hayat buldu. James Dean'in başrolünde oynadığı 1955 yapımı *Asi Gençlik* (Rebel Without a Cause) filmi sokak modasını son derece etkilemiş, dünyanın her yerinde sayısız James Dean türemişti. 24 yıllık kısa ömrünün ardından jean pantolonu, beyaz tişörtü ve deri ceketi gençliğin üniforması olarak moda tarihine kazındı.

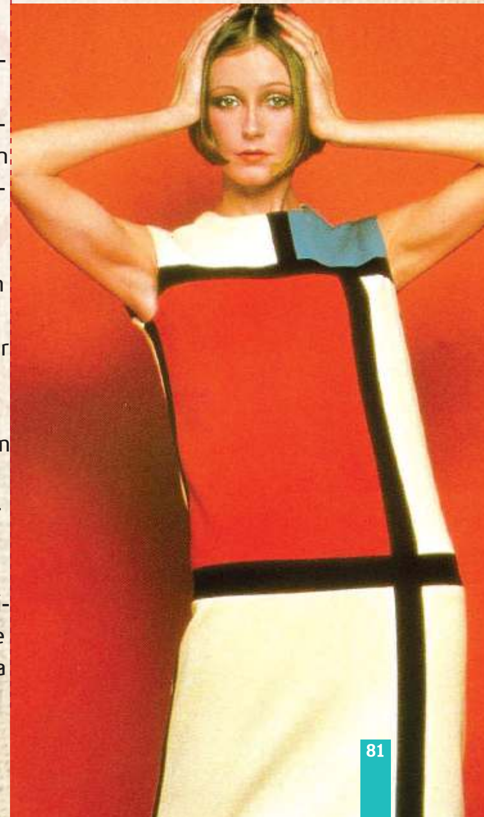

Marlon Brando'nun oynadığı 1953 tarihli *The Wild One* filminden sonra deri ceket satışlarında patlama olmuştu.

1960'LARIN ÖZGÜR RUHU

Ebeveynleri gibi görünmeyi reddettiler

1960'lar isyan yıllarıydı. Moda editörü Diana Vreeland'in tabiriyle, "Youthquake" (gençlik depremi) hareketi baş göstermişti. İngiliz müzik grubu The Beatles'ın önce takım elbise giyerken sonra bundan vazgeçişi dönemin ruhunu yansıtıyordu. Amerikan gençliğini temsil eden Vietnam Savaşı karşıtı hippiler el işçiliğinin, batik, nakış gibi detayların hakim olduğu tünikler ve İspanyol paça pantolonlarıyla dikkat çekiyordu. Courrèges'in yarattığı kısa etek modelini daha da kısaltan Mary Quant, "mini eteği" yarattı. "Unisex" akımı yayıldı. Yves Saint Laurent 1965'te Piet Mondrian'ın grafiklerini, dönemin en yaygın elbise türü "çuval elbise" üstünde denedi. "Mondrian elbise" moda ve sanat işbirliğinin en çok ses getiren işlerinden biriydi.

ŞAPKASIZ JOHN F. KENNEDY

Sokak modasını belirleyen Başkan

Bu konuda bir kitap bile yazıldı. ABD'li gazeteci Neil Steinberg'in kitabının başlığı: *Şapkasız Jack*. Steinberg, şapkanın 1950'lerde gözden düştüğünü, John F. Kennedy'nin bunu dünyaya duyurduğunu anlatıyor. ABD'deki yaygın inanışa göre, şapkanın terkedilmesinin nedeni, John F. Kennedy'nin 1960'taki başkanlık seçimi sırasında halkın karşısına mümkün olduğu kadar şapkasız çıkmakta ısrar edişiydi. Oysa 1950'lere kadar sokakta şapkasız erkek düşünülemezdi. Kennedy ise kampanyasında bütün imajını gençlik ve değişim üzerine kurmuştu. Şapka takmak istememesi de bunun bir parçasıydı. Sıkıcı, muhafazakâr, gri 50'ler bitiyor, bireyci, canlı, renkli 60'lar başlıyordu. ABD Birleşik Şapka İşçileri Sendikası Başkanı, Kennedy'ye bir şapka giydirmeye çalışmış, ama başaramamıştı.

Şapkasız John F. Kennedy, dönemin bir başka ikonu, karısı Jackie ile.

‘SÜPERMODEL’İN DOĞUŞU

Moda, onlarla ‘dal’lanıp budaklandı

Londra’daLesley Hornby adıyla doğup dünyanın ilk süpermodeline dönüşen Twiggy, lakabını İngilizce “dal” anlamına gelen “Twig”den aldı. İncecik vücudu, iri gözleri ve uzun kirpikleriyle tanınan modelin şöhretini Leonard’ın saç kesimine borçlu olduğu söylenir. Twiggy magazin karakterine dönüşen ilk modeldi. Bir gazeteci başbakandan daha çok para kazandığını söylediğinde “Öyle miymiş?” diye kıkırdadığı söylenir.

İlk “süpermodel” Twiggy (solda), 60’ların yüzü oldu, 40 kiloydu ve dolgun kadın imajının pabucunu dama attı. Halefi Kate Moss (sağda), 2000’li yıllarda artık devleşmiş olan hazır giyim markaları için tasarımlar hazırlamaya başladı.

HAZIR GİYİM VE İKONLARI

Tanrım benden bir Diana yarat!

Leydi Di, Prens Charles’ın kendisini aldattığını itiraf etmesinden az sonra halkın önüne sonradan “intikam elbisesi” adı yakıştırılan bu tasarımla çıkmış, büyük ilgi toplamıştı. Bugünün politik ikonuysa Michel Obama.

Modanın büyük bir sektöre dönüşme süreci, 1980’lerde yani ekonomide liberalleşme, gümrük duvarlarının inişi ve globalleşmeyle başladı.Toplum tüketime odaklanmıştı ve bundan gocunmuyordu. Stil ikonu Galler Prensesi Diana’nın kıyafetlerini artık herkes, hemen giymek istiyordu. Küçük, seçkin bir kitle için özel üretim yapan “yüksek moda” markaları bile hazırgiyim markaları oluşturmaya başladı. Modaevlerinden çoğu 1990’larda büyük şirketlerce satın alındı. Hazır giyim sektörü de kendi markalarını yarattı; bu markalar üretimlerini Türkiye, Hindistan, Kore, Brezilya, Mısır, Çin gibi gelişmekte olan ülkelere kaydırdı. Moda dergileri bile global birer marka oldu. Modaya yönelik TV kanalları kuruldu. Alışveriş merkezlerinin yanısıra dijital alışveriş siteleri açıldı. Günümüzde çok yayılıp “demokratikleşen” modanın belki de bu nedenle moda olmaktan çıktığı bile söyleniyor.

NDEN ALIŞVERİŞ SİTELERİNE YENİ BİR MODA

de ‘modern’ tessettür

Son yılların muhafazakar giyim modasında göğüs pensi, takma kol ve üstten kemer kullanımı, Türk-İslâm sentezi olarak ortaya çıktı.

rde yeni ıktı. lecek u tarz e uğradı. uhteme- uzun, i bir örtülü kadınlar lüks mağazalara yöneldikçe, mağazalar onlara adapte oldu. Çok az kişi boyun ve enseyi açıkta bırakan türban tarzını (eski Maliye Bakanı’nın eşi Ahsen Unakıtan) benimsedi. Çünkü dinî örtünmeye göre boyun ve ense de kapatılmalıydı. Bunun için başörtülerin altına baş ve gerdanı kapatan dar boneler giyildi. Uzun saçlar bir topuz tokasıyla toplandığından, üstüne takılan bone ve başörtüsü, protezlerin (sünger, karton) de yardımıyla kabarık bir görüntü aldı. Başörtüleri önceleri çok desenli ve renkliyken, son yıllarda desensiz, tek renk yaygınlaştı. Kadınlar, başörtüsünün altına kot pantalon, tulum dahil her tür giysiyi giymeye başladı. 2011’de çıkan *Âlâ*, bu kesime seslenen ilk moda dergisiydi ve “muhafazakar giyiminin inceliklerini” yazıyordu. *İkrâ*, *Hesnâ*, *Aysha* gibi yayınlar da ona katıldı. İnternette bu stil konusunda yazan pek çok blogger, tesettür ürünleri satan epey alışveriş sitesi bulunuyor. Batı markalarını da takip eden bu yeni kuşak, İslâmi kesimden, özellikle erkeklerden gelen “tesettürün ruhu”nu kaybettikleri eleştirilerine pek kulak asmıyor.

MODANIN TÜM ÖYKÜSÜ
Marnie Fogg
Hayalperest yayınları
Çeviri: Emre Gözgü
576 sayfa, 89 TL

Moda tarihinin dönüm noktalarını bini aşkın görsel malzeme eşliğinde toparlayan kitap, ilk basımının üzerinden bir sene geçmeden Türkçe olarak yayımlandı.

Asla yalnız yürümeyeceksin!

Alaskalılar sosyal yaralarını sarmak için tek servetleri olan hikayelerini teknolojinin diline çevirince tarihte bir yerli halkın ürettiği ilk bilgisayar oyunu doğdu: "Never Alone", Iñupiaq atalarının destansı hikayesini anlatıyor.

✎ BARAN AKKUŞ

Never Alone
Üretici: Upper One Games
Çıkış: 18 Kasım 2014
Platform: PC, Playstation, Xbox
Fiyat: 39 TL

Alaska'nın ıssız bir köşesinde Kunuuksaayuka adında genç, yetenekli bir avcı varmış. Kunuuksaayuka annesiyle yalnız başına yaşarmış ve hiç açlık çekmezlermiş çünkü etrafta avlanacak bol bol ren geyiği varmış. Bir kış günü, her zamanki gibi ren geyiği eti yerlerken, bir kar fırtınası başlamış. Fakat her seferinde olduğu gibi ardından açık hava gelmemiş. Fırtına eserken göz gözü görmediği için, avlanacak zaman da değilmiş. Günler geçtikçe, yiyecek de giderek azalmaya başlamış. Nihayet bir gün Kunuuksaayuka merak etmiş, "Nedir, ah nedir acaba havayı böyle yapan?" Böylece genç avcı, sıkıca giyinerek dışarı çıkmış ve fırtınanın kaynağını bulmak için, rüzgâra karşı yürümeye başlamış.

Bu hikaye, bugün Alaska olarak bilinen bölgeye MÖ 1000 yıllarında Bering Denizi adalarından göç eden Iñupiaq halkının kadim hikayesi.

"Never Alone", Iñupiaq dilindeki ismiyle Kisima Innitchuna (Yalnız Değilim), 86 yaşındaki Minne Gray gibi birçok Alaska yerlisiyle birlikte çalışarak hazırlanmış bir oyun ve nesiller boyu aktarılan Iñupiaq hikâyelerini anlatıyor. Bir yerli halkın ürettiği ilk video oyunu "Never Alone", klasik bir platform oyunu. Projeyi ilk olarak hayal eden ise, 20 bin nüfuslu Alaska yerli halkının karşı karşıya kaldığı, işsizlikten alkolizme kadar birçok sorunla mücadele etmek için kurulmuş, ABD hükümeti tarafından finanse edilen bir vakıf olan CITC (Cook Bölgesi Kabile Konseyi). Birkaç yıl önce CITC, hükümetten aldığı desteğin artık yetersiz kaldığını ve kapılarını açık tutabilmek için başka bir gelir kaynağına ihtiyaç olduğunu fark etmiş. Vakfın başkanı ve CEO'su Gloria O'Neill, oyunun ortaya çıkışını şöyle anlatıyor:

"Yönetim kurulu dedi ki: 'Hem kâr eden, hem de pozitif bir sosyal etki yaratan, önce para kazanacak ve ikinci olarak etki yaratacak bir şirket kurmanı istiyoruz'. Bunun üzerine geleneksel emlak yatırımlarından cenaze evlerine kadar her şeyi inceledik. Aynı zamanda gözüpek ve cesur olmak da istiyorduk, bu yüzden de CITC'nin nasıl daha yenilikçi olabileceğini düşünmeye başladık. Teknolojiyi nasıl kullanabilirdik? Ve kendimize sorduk, şu anda,

Geleneksel ve dijital

"Never Alone" adlı oyun Alaska yerlilerinin efsaneyle karışık hikayelerini başarılı grafik tasarımlarla oyun dünyasına taşıyor. Geleneksel anlatıların dijital kültür sayesinde yaygınlaşmasının son örneklerinden biri.

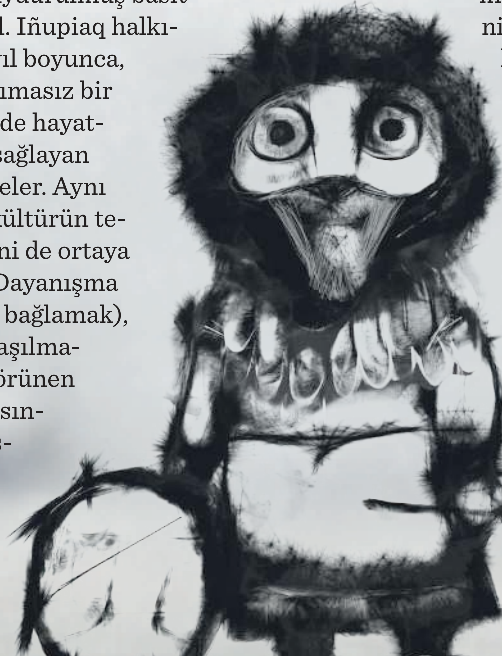
halkımızın en büyük serveti nedir? Ve dedik ki, kültürümüz ve hikâyelerimiz."

Geleneksel anlatı, Nuna adlı küçük bir kızın ve ona yardım eden bir kutup tilkisinin maceralarına dönüşüyor Never Alone'da. Köyünü kar fırtınasından kurtarmaya çalışan Nuna'nın yolculuğunda, karşınıza bembeyaz, ölümcül Alaska topraklarını süsleyen daha birçok geleneksel Iñupiaq hikayesi çıkıyor. Oyunun her köşesinde, bu kültürün dünya görüşüne, tarihine ve inanışlarına dair ayrıntılar var. Mesela, Nuna'yı alıp kaçırmaya çalışan 'Kuzey Işıkları'nın yanından geçerken, Iñupiaq bölgesindeki atmosfer koşullarına dair batıl inançları aktaran bir "kültürel anlayışlar" girdisi ortaya çıkıyor. Never Alone'un yaratılmasında önemli rol oynayan, bu dönemin en önemli Alaskalı hikaye anlatıcılarından Ishmael Hope, 'Kuzey Işıkları'nın ne anlama geldiğini şöyle açıklıyor: "Annem her zaman derdi ki, eğer dikkat etmezsen Kuzey Işıkları gökten inip kafanı kapar ve gökyüzüne çıkarıp kafanla top oynar. Kuzey Işıkları ortaya çıktığında eve girmek ya da kapüşonlarımızı takmak zorundaydık. Bu bizi güvenli tutmanın bir yoluydu."

Bu hikayeler çocukları korkutmak için uydurulmuş basit masallar değil. Iñupiaq halkının binlerce yıl boyunca, düşman ve acımasız bir toprak üzerinde hayatta kalmasını sağlayan bilgece tavsiyeler. Aynı zamanda bu kültürün temel değerlerini de ortaya koyuyorlar: "Dayanışma (birbirine bel bağlamak), dayanıklılık (aşılması imkânsız görünen engeller karşısında direniş gösterme becerisi) ve bir nesilden diğerine aktarılan bilgeliğe ve bilgiye saygı."

Oyun bütün yerelliği ve hakikiliğiyle sadece hakkında çok az şey bilinen bu kültürü anlatarak temellük etmiyor; aynı zamanda balina kemiklerinin üzerine yapılan çizimlerle aktarılan tarihini, yepyeni bir şekilde "X-Box" nesline taşıyor. Ishmael Hope, kabilenin yaşlılarından hikayeler dinlemeyi "gerçekten beslenmeye" benzetiyor. "Never Alone", oyuncuyu gerçekten besleyen bir deneyim. Bir kültür dijital olarak hem muhafaza ediliyor, hem de oynaması çok eğlenceli ve öğretici bir oyun olarak bütün dünyayla paylaşılıyor.

Geçen yüzyılın büyük kısmı boyunca yaşam alanlarının büyük şirketler tarafından talan edilmesine karşı mücadele eden ve şu anda da küresel ısınma yüzünden yaşam biçimlerinin yokolması tehlikesiyle karşı karşıya kalan Alaska yerlileri, Never Alone ile bize tarihle yüzleşmenin başka bir yolunu gösteriyor. Bu topraklar da dahil olmak üzere, yüzyıllardır zulme uğrayan azınlıkların yaşadıkları acıları anımsatırken, bu acılara saplanıp kalmayı reddediyor. Söylenecek sözler, öğrenecek dersler ve paylaşılacak hikayeler varken, "umutsuzluğa kapılmak, unutmak olmaz" diyor. Bundan daha iyi bir oyun olabilir mi?

TÜRKLERİN TARİHİNDE FARKLI KÜLTÜR DAİRELERİ

Atalar da devletler de dönemine göre değişti!

6.-8. yüzyıllarda kendilerini Türk adıyla tanımlayan ilk topluluklardan bu yana, tarih her dönemde farklı yazıldı. Tengri'den Yafes'e, Hz. Muhammed'e, Hunlara uzanan atalar ve devletler... Sonradan "Türk" ilan edilenler... Türkiye Türkleri Orhun Yazıtları'nı 1897'de, bugünkü "millî tarih" anlayışının Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na taşıdığı devletlerin isimlerini de 1923'te Batılı araştırmacılardan öğrendi.

İSENBİKE TOGAN

Türkler, Moğolistan, Orta Asya ve Yakın Doğu diye tanımlayabileceğimiz üç coğrafyada, üç kültür dairesinde varlık gösterdiler. Bunlar, Türk adıyla karşımıza çıktıkları 6.-8. yüzyıllarda Doğu Asya, 10. yüzyıldan sonra İslâmiyet, 18. yüzyıldan sonra da çok genel olarak "Batı" diye tanımladığımız kültür daireleridir. Bu kültür daireleri birbirlerinden farklı hakimiyet anlayışları geliştirdi. Her hakimiyet telakkisi kendine özgü bir köken ve tarih anlayışını beraberinde getirdi, bu görüşler kaynaklara yansıdı.

Doğu Asya kültür dairesi içinde bulunulduğu zaman hakimiyet tanrısal temellere dayandırılmış ve ancak insanüstü bir ailenin Tengri'den gelen "kut" (saadet bulmuş) sahibi olduğu düşünülmüştür. "Kut" sahibi kağanların görüşlerini bize en iyi anlatan Orhun Yazıtları'dır. Burada kağanlar hem kendilerinin hem de milletin başından geçenleri anlatarak, bunları tarihe maletmişlerdir. Bu "tarih yapan-yazan" yöntemi din değiştirmek ile değişmemiş, sonradan İslâmi geleneklere bağlı olarak 16. yüzyılda Haydar Mirza Duglat'ın *Tarih-i Reşidi*'sinde, *Babürname*'de, Ebülgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk*'ünde kullanılmıştır.

Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra hâkimiyet telakkilerinde de değişiklik olmuş, tarihleri Nuh Peygamber'in oğlu Yafes ve onun oğlu Türk'e dayandırılarak İslâm tarihine bağlanmıştır. Bu bilgiler önce onlar hakkında bilgi veren *Mücmelüttevarih vel kısas* gibi Arapça kaynaklarda, sonra da Orta Asya'da (15. yüzyıl), Osmanlılarda (16.-17. yüzyıl) yazılan eserlerde görülür. İç Asya'ya özgü hakimiyet sembolleri olan Bozkurt veya Güzel Alan (Alan Go'a) Orta Asya'da İslâmi geleneklerle birarada yer almaya devam etmişse de, Osmanlı tarihleri İslâmi gelenek yanında ancak Müslümanlığı kabul eden Oğuz Kağan'a yer vermişlerdir. Öte yandan evliya tezkirelerinde soylar, Hz. Ali veya Hz. Ebubekir, Hz. Muhammed'e veya Orta Asya'da olduğu gibi Hz. Fatima vasıtasıyla Hz. Muhammed'e götürülmüştür.

Üçüncü kültür dairesi ise uluslararası alanda Batı uygarlığının etkin olmağa başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda "hâkimiyet milletindir" anlayışı ile tanımlanabilir. Ulus devlet ve milliyetçilik anlayışları çerçevesinde gelişen doğubilimciliği (orientalizm) çerçevesinde, Hunlardan başlayan bir millî tarih anlayışı meydana gelmiştir. Bu konuyu öğrenmemize ise, eserini 1759'da yazan De Guignes'in büyük katkısı olmuştur. Önce Fransızca bilenlerin okuduğu ve 1923'te Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilen eser, ancak 1970'li yıllarda günümüz Türkçesiyle yayımlanmıştır. Böylece İslâmi gelenek çerçevesinde kendilerinin varlığından haberdar olmadığımız yeni bir tarihi atalar şeceresi ortaya çıkmıştır.

Her kültür dairesi eskiyi tamamen silmemiş, kendi içinde öncekilere küçük de olsa yer vererek devam etmiştir.

Emirhan Perver

Kadim Türklerden

Cumhurbaşkanlığı forsunda bulunan 16 Türk Devleti, yakın zamanda üniformalar ve canlandırmalarla resmî kabul törenlerine de yansıdı. 1969'da başlayan tartışmalar alevlenerek sürerken, tarihe bakışımızdaki zihniyet, bilimsellikten daha da uzaklaşıyor.

✎ KAHRAMAN ŞAKUL

Altın elbiseli adam
Kazakistan'ın Almatı kentindeki MÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenen Issık kurganında muhtemelen bir Hun liderinin iskeleti, altın kıyafeti ve kılıcıyla bulunmuştu. "Altın Elbiseli Adam" bugün Margulan Arkeoloji Enstitüsü'nde sergileniyor. Oysa Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndaki "tarihî tören kıtası"nın kıyafet tasarımları bilimsel araştırmalardan nasibini almamış görünüyor.

Cumhurbaşkanlığı forsu 1934'te kanunlaşır. 35 sene sonra 1969'da, Akib Özbek, *Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu ve Taşıdığı Anlam* isimli kitabında bu yıldızların Türk devletlerini temsil ettiğini söyler ve günümüze dek bitmeyen bir tartışma başlar. Bugünse, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı bünyesinde devlet protokolünde kullanılmak üzere eski Türk devletleri temalı bir tören kıtası oluşturma çabalarını gözlemlemekteyiz. 30 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı resepsiyonunda tarihte Türk ordularının kullandığı 21 farklı üniforma Muhafız Alayı'ndan seçilen erlerce giyilmiş ve davetlilere sergilenmişti. Daha sonra Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın 12 Ocak 2015 tarihli karşılama töreninde '16 Türk Devleti'ni temsilen tarihî üniformalar giydirilmiş 16 asker 'Ak Saray' tabir olunan yeni Cumhurbaşkanlığı konutunun merdivenlerine dizilerek değişik bir görüntü sergilediler.

En son 14 Ocak 2015 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in karşılanma töreninde bu giydirilmiş askerler tören kıtası olarak kullanıldı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kıtanın önünden geçerken Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Bandosu'nun çaldığı müzik ise TRT 1'de yayınlanan "Ertuğrul-Diriliş" dizisinin jenerik müziğiydi. 'Bir kısım medya' tarafından derhal 'Diriliş Marşı' ilan edilen bu jeneriğin marş formuyla hiçbir alakası bulunmadığı gibi AKP'nin seçim şarkısı olarak da kullanılan meşhur "Dombra" şarkısını andırdığı da yazılıp çizildi.

Forsun ortaya çıkış hikayesi gizemini korumaktadır. Cumhurbaşkanlığının resmî yayınları forstaki yıldızların tarihteki bağımsız 16 büyük Türk Devletini simgelediğini iddia etse dahi, "Cumhurbaşkanlığı Forsunun bugünkü biçimiyle ilk kez hangi dayanağa bağlı olarak ve hangi gerekçelerle kabul edildiği ve kullanılmaya başlanıldığına ilişkin resmi bir kayıt ve belge saptanamamıştır" demek suretiyle kendisiyle çelişmektedir.

Atatürk'ün talimatı mı?

Halen kullanılmakta olan forsa benzer bir flama Mustafa Kemal'in 1922'de İzmir'e girerken otomobiline çekilmişti. 29 Mayıs 1936 tarihinde ise Türk Bayrağı Kanunu ve 14 Eylül 1937 tarihli Türk Bayrağı Nizamnamesi ile mevcut fors yasal bir çerçeveye kavuşturuldu.

İstanbul Deniz Matbaası baş ressamı Hüsnü Tengüz'ün oğlu Ahmet Tengüz, dönemin Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer'e konuya ilişkin bir mektup yazarak forsun üzerindeki armayı babasının tasarladığını iddia etmiştir. Buna göre, Hüsnü Tengüz, Atatürk'ün talima-

Duşakabinoğulları'na

tı üzerine armayı bir gecede çizmişti. 1950'de vefat eden Tengüz tasarımındaki güneş ve yıldızların ne anlama geldiğini anlatmadığı için konu muallakta kalmıştır.

Fevzi Kurtoğlu Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşadığı bir tarihte, 1938'de, forstaki güneş ve yıldızların sembolik olduğunu ifade etmişti; sol üst köşesinde "altın yaldızla 16 kıta beş köşeli yıldızın teşkil ettiği dairenin ortasında 16 şualı bir güneş motifi resmedilmiştir." Forsun üzerinde "yüzlerce asırlardan beri Türk hükumet reislerinin sembolü olan güneşin altın ışıklarını serpmekte olduğu görülür." Eğer forstaki arma gerçekten 16 tane Türk devletini birebir temsil ediyor olsaydı, muhtemelen en başta Atatürk, Kurtoğlu'nun bu görüşüne itiraz ederdi. Nitekim Türkçülüğün yetiştirdiği en meşhur adamlardan Nihal Atsız dahi 1969 senesine dek bu yıldızların 16 Türk devletini temsil ettiğini bilmediğini şaşkınlık ve kızgınlıkla ifade etmiştir.

1987'de Türk Tarih Kurumu üyelerinden "16 Türk Devleti" konusunda yazılı görüş istenmişti. TTK üyesi Türkolog Bahaeddin Ögel yazılı görüşünü üst makamlara sunmuş ve bunun bir özetini de bir makale yazarak kamuoyu ile paylaşmıştı. Ögel makalesinde '16 Türk Devleti sembolü' üzerine dönen tartışmalara tepki göstermiştir. Zira, "Türk milleti, uzun ve şanlı geçmişi ile birlikte, bölünmez bir bütündür ve Cumhurbaşkanlığı forsu bu birliğin sembolüdür." Ne var ki, Ögel kendi bakış açısını temellendirirken sembolün keyfiliğini kabul eder: "16 sayısı itibaridir. Yarım yüzyıl önceki bilgiler ile Türk devletleri böyle sayılmıştı. Aslında bu sayı, devlet anlayışına bağlıdır. Beylikleri de bir devlet sayarsak bu sayı belki 200'ün üzerine bile çıkabilir... 16 Devlet'e gelince, bu da itibaridir. Atatürk çağındaki bilgi ancak bu kadardı. Önemli olan 'Türk devletlerinin birbirinin benzeri ve devamı oldukları'dır.

Ögel'in bu yorumu oldukça zorlamadır. Çünkü, Atatürk döneminde de Anadolu Selçukluları ve '16 Türk devleti' tezinde kendine yer bulamayan diğer birçok devlet Türk olarak bilinmekteydi. Fakat, Cumhurbaşkanlığı dahil tüm resmî yayınlar Ögel'in tezinin resmî söylemde kabul gördüğünün bir delilidir.

Fevzi Kurtoğlu'nun öğrencisi Coşkun Üçok, bu tartışmalara binaen aynı sene yayınladığı makalesini "Cumhurbaşkanlığı forsundaki güneş Türkiye Cumhuriyeti'nin değil, Devlet başkanlığının sembolüdür. Çevresindeki 16 yıldız da süsten başka bir şey değildir" diyerek bitiriyordu. Kanımızca haklı olan bu görüşü daha da derinleştirmek şarttır. Tarihimizde kullanılan sancak ve bayrak formlarına şöyle bir göz attığımızda Cumhurbaşkanlığı forsundaki arma formunu açıklamak hiç de zor değildir.

Resmî törende alternatif tarih!

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı karşılamasında, Muhafız Alayı'na bağlı askerler 16 Türk Devleti'ne ait "üniformalar"la poz verdi. Yukardan ikinci sırada temsil edilen Altın Orda devletine ait kıyafet, bornoza benzetilerek sosyal medyadaki "Duşakabinoğulları" esprisinin kaynağı oldu.

Osmanlı güneşi

III. Selim zamanından bu yana sancak ve bayraklarda yapılan değişikliklere rağmen padişah ve hanedana ait sancaklarda güneş sembolü mütemadiyen bulunur. Örneğin, *Atlas-ı Kebir* tercümesinin (1803) ilk sahifesindeki kompozisyonda tuğranın sağ üst köşesinde parlayan güneş seçilmektedir.

Genel kompozisyon, ileride kabul edilecek olan arma-i Osmani'nin bir öncülüdür. Osmanlı sancak, arma ve forslarında güneşten etrafa serpilen şualar (ışın) şekli kullanılmıştır. Meşrutiyet ve Cumhuriyet rejimlerinin kullandığı forslarda bizim yıldız dediğimiz şekillere "şemse" denir. Kurtoğlu'nun belirttiği gibi "şems" Arapça güneş demek olduğuna göre bu şekilleri yıldız yerine güneşin serpintileri olarak yorumlamak gerekir.

TC'nin kabul ettiği kırmızı zemin üzerine beyaz ay-yıldızlı bayrak, ilk olarak III. Selim'in modern donanmasında sancak olarak kabul edildi; Kurtoğlu'na göre ay-yıldız formunu muhtemelen III. Selim şehza-

deliğinde kafes hayatı sürdüğü esnada kendi icat etmişti. Bu sancakta hilal doğan/yükselen ay formunda olduğundan yıldız hilalin soluna düşmekteydi; bu, sekiz köşeli bir yıldızdı. bu ay-yıldız formu III. Selim'in tuğrası içerisinde kullanıldığı gibi (Kostantin Kapuğdağlı'nın III. Selim portresi) toplarının namlularına de nakşedilirdi.

Şimdiki bayrağımızın hilali, batan ay şeklinde olup, haliyle yıldız hilalin sağına alınmıştır. Abdülmecid devrinde (1844) yıldızın şuaları, yani köşeleri, kesinkes 5'e indirilerek bugünkü görünüme kavuştu. Abdülaziz ve Abdülhamit devirlerinde de hilal stilize edilerek uçları kapalı hale getirildi. Güneş ve serpintilerinden oluşan kompozisyon III. Selim devrinden itibaren birçok Osmanlı madalyasında da kullanılmıştır.

Forsu efsaneye uydurmak

16 rakamının Türk mitolojisinde sembolik bir değeri olduğu ve bir çok Osmanlı sancağında 16 tane güneş ışını demeti bulunduğu söylenegelmiştir. Halbuki, 1978'e kadar Cumhurbaşkanlığı forsundaki güneşin 10 tane oval başlı uzun ışın demeti, 10 tane de sivri uçlu kısa ışın demeti vardı. 18 Şubat 1978'de ise belli ki artık çok moda olan 16 devlet efsanesine forsu uydurmak maksadıyla kısa ve uzun ışın demetlerinin sayısı toplam 16'ya düşürüldü ve tamamının uçları sivri (üçgen biçiminde) olarak yeniden tasarlandı.

Bu haliyle Cumhurbaşkanlığı forsu, Osmanlılardan beri kullanılagelen sancak, bayrak, arma, fors ve madalyon biçimlerini şekil açısından takip etmek düşüncesiyle tasarlanmış görünmektedir. Zaten yukarıda değindiğimiz 1922 tarihli İzmir seyahatinde kullanılan flama da bu kompozisyonu takip eder. Nihal Atsız '16 Türk Devleti' yorumunu savunanlara veryansın ettiği 1969 tarihli makalesinde tarihte en az 50 Türk devleti olduğunu iddia eder. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü ise '16 Türk Devleti' tezinin ortaya atıldığı 1969'da Türk devletlerinin sayısını 113 olarak saptamıştı.

Fevzi Kurtoğlu'nun öğrencisi Coşkun Üçok, "merhum ve maktul" ilan ettiği TTK'da 1981'de düzenlenen bir konferansta 16 Türk devletinin saptanmasındaki ölçütlerin keyfiliğini yeren bir konuşma yapar. Benzeri itirazların artması üzerine Cumhurbaşkanı Kenan Evren, TTK ve Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'ndan görüş ister. Bu tartışmalar üzerinde Cumhurbaşkanının masasının arkasına yerleştirilen 16 Türk devletinin bayrakları oradan kaldırılır. Gene de 16 rakamı bir şekilde tabuya dönüşür. Öyle ki, Ankara Üniversitesi 1984-85 öğretim akademik yılının açılış töreninde 16 Türk Devleti başlıklı bir kitap dağıtıp

Kazılardaki asimetrik tarih!

Kuzey Batı Çin'de, Turfan bölgesi kazılarında bulunan Uygurlara ait asimetrik yay ve oklar gibi birçok arkeolojik kanıt, Türk devletlerinde kullanılan silahlara dair büyük bir kaynak yaratıyor.

Osmanlılarda doğan güneş

Abdülmecid devrindeki Arma-i Osmani, Atatürk'ün 1922'de arabasında kullandığı flama ve bugünkü Cumhurbaşkanlığı forsunda devam eden güneş ışını sembolü.

KKTC'yi 16 rakamını bozmadan listeye ekleyebilmek için Batı Hun Devleti'ni listeden atar -hani, sosyal medyada 'bornozlu' ve 'duşakabinoğulları' diye dile dolanan şu talihsiz siyasi teşekkül!

16 rakamını tenkit eden bir başka Türkolog, Abdülkadir Donuk, Türk siyasi teşekküllerini imparatorluk, devlet, beylik, atabeylik, hanlık ve cumhuriyet olarak tasnif etmiş, kendi 108 devletlik alternatif listesini oluşturmuştur: 11 imparatorluk, 38 devlet, 34 beylik, 4 atabeylik, 17 hanlık, 4 cumhuriyet: Batı Trakya Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Hatay Cumhuriyeti ve KKTC. Donuk'a göre 20-22 Mayıs 1985 tarihlerinde düzenlenen "Tarihte Türk Devletleri" sempozyumunda 100'ün üzerinde 'Türk' devleti ele alındığına göre 16 rakamında ısrarcı olmanın bir anlamı yoktur.

Tüm bu gelişmeler ve yükselen itirazlar karşısında yasa yoluyla forsa yıldız eklemektense 16 devletlik listenin içeriğini değiştirmek yetkililerin kolayına gitmiş olsa gerek. Yetkililer, uzman görüşü alarak değişikliğe meşruiyet kazandırmak istemişlerdi. Gelgelelim görüş birliği sağlanamadığı için bu girişim sonuçsuz kaldı.

Kim Türk, kim değil?

Hangi devletin hangi ölçütlere göre bu listeye girmesi gerektiği tartışmanın odak noktasıdır. Örneğin Donuk, Batı Hun İmparatorluğu tabiri ile Avrupa Hun İmparatorluğu'nun anlaşıldığını hatırlatır. Listedeki Batı Hun diye geçen grubun ise Büyük Hun'un bir parçası olduğunu belirtir. Ayrıca, ona göre Altınordu aslen bir Moğol devleti olduğu için listeye hiç girmemeliydi.

'16 Türk Devleti' meselesini ele alan Üçok, kıstaslardaki

muğlaklığı irdeleyen bir başka isimdir. Hanedanı Türk olup listeye giren kadar (Gazneliler) giremeyenler de vardır (Memlükler, Tulunoğulları, Akşitler). Halkı Türk olan devletlerin akıbeti de aynıdır; Altınordu listedeyken aynı durumdaki Şeybaniler, Mangıtoğulları, Hive ve Buhara hanlıkları unutulmuştur. Üstelik listede ne hanedan ne de halk bakımından Türk olmayan siyasi teşekküller bulunmaktadır; Avarlar, Avrupa Hun ve Ak Hun devletleri bunlardandır.

Anadolu Selçuklu yok

Tuhaftır ki, Türk-soylu hanedanların yönettiği ve halkın önemli bir bölümünün Türk olduğu bazı ülkeler ise tamamen görmezden gelinmiştir. Bu siyasi teşekküllere örnek olarak Anadolu Selçukluları, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Anadolu beylikleri ve Safeviler verilebilir. Üçok ayrıca, devamlılık açısından bakıldığında da ölçütlerde tutarsızlık olduğunu saptamıştır. Karahanlılar, Uygurların devamı olduğu halde listede yer alırken Büyük Selçuklu devletinin devamı olan Rum/Anadolu Selçuklu Devletine listede yer verilmemiştir.

Nihal Atsız'a göre asıl olan millettir. Osmanlı ve Selçuklu gibi hanedan ve sülale rejimlerini devlet kabul edip tarihte bilmem ne kadar Türk devleti kurulduğunu savlamak beyhudedir: "Adama sorarlar: elli devlet kurdun da neden hiçbirini yaşatamadın? Neden kala kala orta çapta bir Türkiye Cumhuriyetine kaldın?"

İbrahim Kafesoğlu da '16 Türk Devleti' mefhumunun ilk tenkitçilerinden biridir ve Donuk'un hocasıdır. Kafesoğlu, 'Türk Devleti' tabirini kullanmak "Hanedanın Türk kökenli olması ve Türklüğünü koruması; ülkede Türk kültürünün hakimiyeti; Türk devlet anlayışı ve teşkilatının geçerliliği"ni kriter saymak gerektiğini belirtir. Tabgaç, Bulgar ve Macar hanedanları Türklüklerini koruyamamışken Timurlular, Babürlüler gibi zamanla Türkleşen hanedanlar da vardır. Kafesoğlu, bir devletin Türk olması için hanedanın Türk soylu olması ve bağımsızlık ilanını da temel kıstas kabul eder.

16 Türk devleti tezini topa tutan Üçok ise kıstaslar konusunda Türkologlardan ayrı bir yaklaşım izler. Çok devlet kurmanın Türklere özgü bir hususiyet olmadığını vurgular. Nasıl ki Cermenler, Slavlar, Latinler ve Araplar var ise bir de Türkler vardır. Bunların tamamı da tarihte bir çok devletler kurmuşlardır.

Açıktır ki Türkler, Cermenler vs. gibi tasnifler özünde dil birliğine dayanır. Örneğin, TC'nin yurttaşlarını oluşturan kitle çoğunlukla anadil olarak Türkçe konuştuğundan Türki halkların bir mensubu kabul edilir. Eski devir göçebe bozkır devletlerinin çoğunun hangi dili/dilleri konuştuklarını dahi bilemezken bunların etnik kimliğini hanedanın, kitlenin veya her ikisinin ana diline binaenbelirlemek beyhude bir çaba gibi duruyor. Kaldı ki, bozkırlarda siyasi teşekküllerini oluşturan göçebeler çoğunlukla dil ayrımı yapmadan kavimler konfederasyonu halinde örgütlenmişlerdi. Onları biraraya getiren ortak yaşam biçimi ve birarada tutan da karizmatik liderlikti. Dolayısıyla, günümüzde Avrasya'da bulunan devletler '16 Türk Devleti' içinde saydığımız siyasi ▶

Altın Orda doğrusu burda

Arkeolojik verilere uygun yapılmış, Altın Orda Hanlığı'na bağlı savaşçı çizimi, 14 yüzyıl. Tataristan Müzesi Koleksiyonu'ndan.

Atlas Dergisi (Sayı: 140)

teşekkülleri kendi ataları olarak görebilmektedirler. Örneğin, kendisini Hunların devamı olarak gören Moğolistan, 26-27 Ağustos 2011 tarihinde Hun İmparatorluğu'nun kuruluşuna atfen Moğolistan devletinin kuruluşunun 2220. Yıldönümünü kutladı.

TRT, 1966 senesi için bastırdığı 16 Türk devleti temalı takvimde bunların bayraklarına yer vermişti. Bu durumu eleştiren Atsız, Türk devletlerinin bayraklarını bilmediğimizi belirtir. Donuk'a göre resmi listedeki 16 devlete ait olduğu ileri sürülen bayrakların sadece 3 tanesinden eminiz: Göktürklerin kullandığı kurt başlı sancak, Selçukluların kullandığı ok-yay (Kınık boyunun damgası) ve ay-yıldız (Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağı). Ögel ise çeşitli kuruluşlar tarafından çıkarılan bayrakları savunamayacağını söylemekle birlikte bunları iyi niyetli amatör ve yararlı girişimler olarak olumlar. Ona göre, ABD çift başlı kartalını koruyorsa Türkler de kendi kartallarına sahip çıkmalıdırlar.

Üniforma karmaşası

Listede yer verilen devlet ordularında askerî üniforma kullanıldığı da bir varsayımdan ibarettir. Bizim anladığımız cinsten askerî üniformalar tarihte çok eskiye gitmez. Her 'savaşçının' farklı giyindiği bir devirde, dostu düşmandan ayırmak için tıpkı halı saha maçlarında forma niyetine yelek giymek gibi çeşitli yöntemler kullanılırdı. Misalen, Haçlılara haçlı denmesi askerlerin üzerlerine giydikleri haç işaretli yeleklerden ötürüydü. Yeniçerilerin ak börk giymelerinin ilk vakitlerde kanun olması onları diğer askerlerden bir bakışta fark edebilmek içindi. Bu tür ayırıcı unsurların gelişip askerî üniformaya dönüşmesi çok sonralarıdır. Dolayısıyla, 16 devleti temsilen 16 savaşçı ('asker' değil) kullanılacaksa, bunların zırh takımlarına, silahlarına ve giysilerine üniforma denmemelidir.

Gariptir ki attığı tweetle bu noktaya işaret eden ve sonrasında hedef gösterilen Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hasan Herken, AKP tabanından gelen tepkiler karşısında görevinden istifa etmek zorunda kaldı. İstifa dilekçesinde ise "Amacım Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eden Sayın Cumhurbaşkanımızın makamını itibarsızlaştırmak olmadığı gibi, mensubu olmaktan gurur duyduğum milletimiz ve şanlı tarihimizle de alay etmek değildir" diyor.

1980 Darbesi sonrasındaki ortamda bile bu mesele gündeme geldiğinde darbeci cumhurbaşkanı Evren çeşitli kurumların görüşlerini resmî olarak sorma gereği duymuştu. Çeşitli dergilerde uzmanlar görüşlerini belirtebilmişlerdi. Seçimle iktidara gelen ilk cumhurbaşkanının zamanında bir dekanın istifa etmek zorunda kalması demokrasi bilincimizin gerilediğinin apaçık bir delili olsa gerek!

Bugün dünyanın önde gelen saygın devletlerinde de, tarihî askerî üniformalar giyen tören kıtaları olduğu bir gerçektir. Her devlet geçmişle sürekliliği vurgulamak, istikrar duygusu yaratmak ve dayanışma ruhunu güçlendirmek için tören ve teşrifata dair gelenekler icat

Hun dönemi deri kaftan

Moskova Tarih Müzesi'nde bulunan ve özenli süslemeleriyle dikkati çeken uzun yenli kaftan.

Türk Dünyası Kültür Atlası

ARKEOLOJİK ANALİZ

Arkaik Türk tarihi ancak kazılarla aydınlatılabilir

ŞEVKET DÖNMEZ

Avrasya coğrafyasında bulunan Türk uluslarının tarihsel geçmişleri ile ilgili kurulabilecek gerçekçi bağlantılar, ancak arkeolojik kazılarda açığa çıkmış olan bulgular yardımıyla gerçekleşebilir. Buradaki temel sorun, Türk unsurunun Avrasya coğrafyasındaki başlangıcının uluslararası bilim dünyasındaki kabulüdür. Moğolların, Slavların ve Perslerin Türklerle aynı coğrafyada uluslaşmış olmaları, Avrasya'nın yazıöncesine ait erken arkeolojik bulgularının kimliklerini tartışmalı bir hale getirmektedir.

Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan 16 yıldızın temsil ettiği 16 Türk devletinin tarihsel kimliklerini, söz konusu devletlerin "Türklük unsurları"nı Avrasya coğrafyasında aramak günümüzün en doğru bilimsel yaklaşımıdır. Bu arayışta dikkat edilecek husus, arkeopolitik unsurlardan mümkün olduğunca sıyrılmak ve Türk tarihi için doğru bulguları kullanmaktadır.

Kronolojik düzende Karahanlılara kadar olan devletlerin Müslüman olmadıkları bilinmektedir. Bunlar içinde Hunlar, Göktürkler, Avarlar (yarı) göçebeydiler ve yazı ile resim sanatı unsurları kendilerini bize sağlıklı bir şekilde anlatacak düzeyde değildi. Daha çok yerleşik toplumlar üzerine kurgulanmış olan arkeoloji biliminin göçebe toplumlar için en doğru kullanımı, bunların mezarlarını araştırma noktasında olmalıdır. Hunlar, Göktürkler ve Avarlar ölen soylular ile komutanları için kurgan adı verilen yığma mezar tepeleri inşa etmişlerdir. Türkçe

Atıyla beraber gömülen savaşçı

Güney Rusya'da, Altaylar'daki Katun Nehri civarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mezar ve buluntular, Türklerin atalarına dair çalışmalara ışık tutuyor, MÖ 5.- 4. yüzyıl.

bir kelime olan "korugan"dan türediği anlaşılan kurganlar şekil itibariyle göçebenin yaşadığı çadırın siluetinden başka bir şey değildir. Kurganlar Avrasya'da oluşmuş Türk uluslarının geçmişleri ile ilgili henüz daha doğru dürüst okunmamış arkeoloji kitaplarıdır. Silahlardan aksesuarlara, at koşum takımlarından kıyafetlere kadar kurganlarda keşfedilmiş olan ve keşfedilmeyi bekleyen onbinlerce arkeolojik bulgu, göçebe soylularını her yönüyle tanımamıza ve anlamamıza olanak verebilir.

Avrasya coğrafyasının tüm mevsimleri kapsayan soğuk iklimi çoğu kurganın donmuş bir durumda ve bünyesindeki organik bulguları koruyacak şekilde günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bunlar içinde deriden ya da kumaşlardan yapılmış kıyafetler de bulunmaktadır. Bu durumu en çarpıcı biçimde yansıtan kurganlar Sibirya'ya yakın bir konumdaki Pazırık'ta keşfedilmiştir. Pazırık'tan Karadeniz'in kuzeyindeki steplere ve Kafkasya'dan Orta Anadolu'ya değin uzanan çok geniş bir coğrafyada görülen kurganlar üzerinde yapılacak arkeolojik çalışmalar tarihsel Türk devletleri hakkında yalnızca askeri kıyafetler ve silahları değil, aynı zamanda bilinmeyen pek çok konuyu doğru bir şekilde anlamamızı sağlayacaktır.

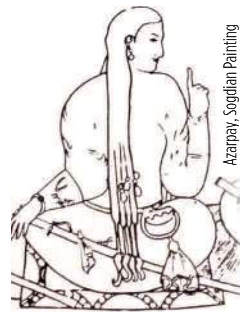
Kurganların yanısıra, Türkiye topraklarında yakın geçmişte saptanmış bazı arkeolojik bulgular, Avrasya coğrafyasının göçebe özelliklerini yansıtması bakımından arkaik Türk tarihi için oldukça önemlidir. 1998'de Hakkari Kalesi'nin kuzey eteğinde yapılan bir kazı sonucu ortaya çıkarılan 13 adet insan figürlü stelin balbal kültürü ile ilişkili olduğu gözlenmektedir. MÖ 13. – 11. yüzyıllara tarihlenen stellerin üzerindeki kıyafetsiz figürler bazen rütbe ya da sosyal statü belirten silahlarla, bazen geyik ve dağ keçisi gibi av hayvanları ile bazen de göçebeliklerine işaret eden çadır betimleri ile birlikte resmedilmiştir.

Günümüzün tarihsel Türk kimliği ve unsurlarını içeren tartışmalı konularını çözebilmemiz, Avrasya coğrafyasındaki erken göçebe bulguları doğru bir şekilde algılamamız ile gerçekleşebilir. Bunun için Hunlardan da önceye Avrasya Türk coğrafyasının erken dönem sakinleri olan İskitlere, hatta MÖ 3000'lere, Kurgan Kültürü'nün sahiplerine kadar gidilmelidir.

eder. II. Abdülhamit Osmanlı hanedanının meşruiyetinin iyice aşındığı bir zamanda bir gelenek icat etmiş ve Ertuğrul Süvari Alayı'nı kurmuştu. İmparatorluğun kurucusunun babasının adını taşıyan bu alayın askerleri, resmen Osmanlı hanedanının aşireti kabul edilen Söğüt'ün Karakeçili aşiretinden seçilmekteydiler. Bu alay Yıldız Sarayı'nı korumakla görevliydi.

Basit bir internet taraması dahi buna benzer örneklerin diğer devletlerde de görüldüğünü anlamaya yeter. Fransa'da "Garde républicaine" bünyesinde süngülü tüfek taşıyan piyadeler, Napolyon dönemi üniformaları içindeki süvari bandosu, temsili gösteri yapan el humbaracıları bölüğü bulunur. Tarihî bir bütünlük ve devamlılık arz ederler. Birleşik Krallık'ın yüksek ve tüylü (aslen ayı kürkü) şapkalar giymiş kırmızı üniformalı meşhur Kraliyet İrlanda Alayı da böyledir. Atina'da Meçhul Asker Kabri önünde nöbet tutan Evzoni (Efzun) muhafızlarının tarihi de 1830'lara kadar iner.

Cumhurbaşkanlığının uygulaması ile bu saygın örnekler arasında farklar bulunmaktadır. Bu örneklerde tarihî devamlılık vardır. Bizde bunun karşılığı ancak Mehter takımıdır (Kaldı ki bugünkü Mehter de, 1911-12'de hem kıyafetleri hem müzikleriyle Ahmet Muhtar Paşa tarafından yeniden yorumlanan bir tasarımdır). Ayrıca bu tören kıtaları ortaya karışık salata cinsinden Türk farzedilen siyasi teşekküllerin güya kullandığı 'üniformaları' giymiş 'piyade' askerlerden oluşturulmaz.

7. yüzyıl sonlarında Soğd (Semerkand) hakimine gelen Kadim Türk elçilerini gösteren duvar resminden...

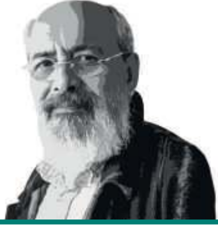
Bu türden gösteri amaçlı tören kıtaları oluşturulacaksa izlenecek yöntem bellidir. Öncelikle tarihte gerçekten varolmuş bir askerî kıta seçilir. Bu birliğin zırh ve silah takımları ile kılıkları uzmanlarca saptanır. Bunların üretilmesi için, konuya dair çalışmalar yürüten dernek ve gruplarla ilişkiye geçilir. Bugün geleneksel Türk okçuluğunu canlandıran Tirendaz grubu bu türden güzel bir örnektir.

Saygın tören ve gösteri kıtaları istiyorsak, işe deneysel tarihin önünü tıkayan yasal düzenlemelerden kurtulmakla başlamalıyız. Bu ise zihniyet değişikliğiyle olur. ■

TÜRK TARİH KURUMU ALİ KEMÂL'İ HATIRLADI (!)

Ali Kemâl'e ikinci linç

İmparatorluğun son döneminde zıt kutupların merkezinde yer alan Ali Kemal'in linç edilmesi tarihimizde kara bir leke olarak dururken, yazarın üç ciltlik *İkdam* yazılarının Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlan ilk çevrimyazı basımı *Paris Musâhabeleri*, özensizliği ve yetersizliğiyle adeta yeni bir linç girişimi.

ENİS BATUR

Ali Kemâl, Osmanlıların son demlerinin belki de en trajik figürü: 6 Kasım 1922 günü, Sakallı Nurettin Paşa'nın koşullarını hazırladığı bir kalkışım sonrası, İstanbul'dan, Tokatlıyan'ın karşısındaki berber dükkânından düpedüz kaçırılıp getirildiği İzmit'te linç edilmesi pis bir leke olarak duruyor tarihimizde.

Ali Kemâl, yaşadığı dönemde, çevresindekileri zıt kutuplara bölmüş bir kişilik. Yahya Kemal, önemli portre yazısında, Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım* başlığı altında toplanan anılarında, bir ucu temsil eden olumlu yaklaşımlarla karşımıza çıkarlar; öteki uçta, *Kavgalarım*'da Hüseyin Cahit Yalçın'ın, *Son Asır Türk Şairleri*'nde İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın amansız yargıları toplanır. Gene de, anımsatmak gerekir: Bizim kültür tarihimizde, üzerinde uzlaşmaya varılmış neredeyse kimse yoktur!

Ali Kemâl'in anıları, oğlu Zeki Kuneralp tarafından, *Ömrüm* başlığı altında, hayli gecikmeli biçimde (1985) yayımlanmıştı. Bu birincil kaynağa Ruşen Eşref Ünaydın'ın *Diyorlar ki* kitabındaki Ali Kemâl bölümünü eklemekte yarar var: Sorulara yazılı olarak yanıt verdiği bu 'söyleşi', yazarın düşünce dünyasına ilişkin ilk elden önemli ipuçları barındırıyor.

Türk Tarih Kurumu'nun, 2014 yılında yayımladığı *Paris Musâhabeleri*, Ali Kemâl'in 1913'de üç ciltte bastırdığı *İkdam* yazılarının ilk çevrimyazı basımı. Görünüşte heyecan verici bir girişim. Ne var, giriş sayfalarından başlayarak, Ali Kemâl'in bir de bu yoldan linç edilmek istendiği kanısını doğuran çok sayıda sorun çıkıyor okurun karşısına. "Yayına hazırlayan" Kâmil Yeşil'in bu konudaki yetersizliği yeterli bir açıklama olarak görülebilir mi, sanmıyorum: Anlı şanlı bir kurumun sonuçta asıl sorumluluğu taşıyacağı tartışma götürmez: Gerekli "editörlük" çalışmasının yapılmadığı ayan beyân ortada.

Deyim yerindeyse bahtsızlık, kitabın ilk sayfasından başlıyor: Üstüste dört kez, aynı sayfalarda, Ali Kemâl'in doğum tarihinin 1889 olduğu belirtiliyor; bu durumda ilk romanını 6 yaşında yayımlaması sözkonusu! Ali Kemâl, 1867'de dünyaya gelmiştir.

Adı üstünde, *Paris Musâhabeleri*, *İkdam* gazetesine Paris'ten gönderilmiş yazılardan oluşuyor. Sayfadan sayfaya ilerlerken, okur, yazarın doğru dürüst Fransızca bilmediği (!?) halde nasıl böyle bir işe kalkıştığını anlamakta güçlük çekiyor:

Bizim Milo Venüsü olarak tanıdığımız Venus de Milo'yu, Venüs Demilleau (s. 34); *La Dame aux Camélias*'yı, La Damme aux Cameliq (s. 52); Leconte de Lille'i, le Conette de Lille (s. 136); Champs de Mars'ı, Chan de Maresse (s. 138); Puvis de Chavanne'ı, Pavet de Chavain (s. 141); Maxime du Camp'ı, Maksim de Cann (s. 149)... yazabildiğine, "absent"i, "absant" (s. 98), *Nana*'yı, Nata (s. 114) bellediğine, Montre Kristo (s. 40) diyebildiğine göre Ali Kemâl içinde yaşadığı yabancı dili öğrenmiş olmanın pek uzağındaydı anlaşılan.

Kaldı ki, yazarın "genel kültür"ünün de hayli zayıf olduğunu gösteren başka örneklere de rastlanıyor yazılarında: Ünlü ressam Rafaello'yu ikidebir Rafeille, Rembrandt'ı Ramberan, Wagner'in Tannhauser'ini, Taine Hauser diye andığına bakılırsa.

Tutalım ki Ali Kemâl sorumluydu bütün bu yazım yanlışlarından, gene de, önce bunu kurcalamak gerekirdi: Varsa elyazmalarına, yoksa *İkdam* koleksiyonuna başvurarak — ama, her durumda

PARİS MUSÂHABELERİ
Ali Kemal
Türk Tarih Kurumu
16 TL

yapılması beklenecek iş bir "bilen"e danışmak olmalıydı. Uzağa gitmeye gerek yoktu ayrıca: Ali Kemâl'in iki torunu da yetkin derece Fransızca biliyorlar, yardımları istenebilirdi!

Sonuçta, 2014 tarihli bir Tarih Kurumu yayınında notlanmalıydı: Ali Kemâl'in yanlışı, *İkdam*'dan ya da 1913 baskısından kaynaklanan yazım yanlışı diye ve "doğrusu" dipnotta verilmeliydi. Korkarım, yanlışların önemli bir bölümü Ali Kemâl'in değil de, çevrimyazıyı gerçekleştiren kişinin Fransızca bilmemesinden kaynaklanıyor! Kaldı ki, bu tür bir yayında, editörün kimi ek bilgiler sunması yerinde bir davranış olur. Sözgelimi, Ali Kemâl, yazılarından birinde Sırrı Paşazâde Vedad Beğ'den bahis açıyor: "Vedad Beğ pek güzel imtihanlarla mektebe dühûl ettikten başka şimdi en parlak talebe-i mimâriden addolunuyormuş". *Paris Musâhabeleri*'nin her okurundan tahminde bulunmasını bekleyemeyiz: Burada anılan mimarlık öğrencisi, Cumhuriyet'in ilk kuşak mimarlarının önde gelenlerinden biri olan Vedat Tek'ten başkası değildir (Afife Batur'un dörtdörtlük monografi kitabında ayrıntılı öyküsü yeralıyor Vedat Tek'in Paris'teki öğrencilik döneminin).

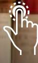
Yayıncının 'müdahale'sini isteyen pek çok böyle ayrıntı var kitapta. *İkdam* yazılarına tarih bile atılmamış; oysa, yaklaşık 120 yıl sonra ayrı bir önem taşıyor tarihlendirme. Örnekse, Ali Kemâl, sanırım 1896'da olmalı, "öteden beri âsârını, mezâyâsını terceme ve ta'dad ve vasfetmekle bitiremediğimiz" Marcel Proust'tan dem vuruyor. En hafifinden şaşırtıcı, aydınlatılması gereken bir yaklaşım bu: Proust, 1896'da "ilk" kitabını yayımlamış çok genç bir yazardır, *Yitirilmiş Zamanın Peşinde*'yi yazmaya 1909'da girişmiş, birinci kitabı 1913'de çıkarmıştı: Ali Kemâl "öteden beri" onu okumuş olabilir miydi?

Paris Musâhâbeleri'nde, Salâh Birsel'in deyişiyle "aşırmento" bölümlerin epey yer tuttuğunu Hüseyin Cahit ileri sürmüştür gerçi; ama 2014'de kitabı yayına hazırlarken bunları ya doğrulamak, ya da tersini savunmak için "çalışmak" şarttı. Öte yandan, kitabı bir intihal anıtı olarak nitelendirmek insafsızlık olur: Ali Kemâl'in kaleminden geldiği tartışılamayacak nefis öznel parçalar (kediler ve köpekler üzerine bölüm gibi), önümüzde cins bir yazar durduğunun belirgin kanıtları.

Türk Tarih Kurumu'nun, tez elden, *Paris Musâhabeleri*'nin "düzeltilmiş" baskısını hazırlatmasını dileyelim.

"Kitaptaki yanlışların önemli bir bölümü Ali Kemâl'in değil de çevrimyazıyı gerçekleştiren kişinin Fransızca bilmemesinden kaynaklanıyor. Bu tür bir yayında editörün kimi ek bilgiler vermemesi de büyük eksiklik."

1914-1918 VE SONRASINDA TIP

Aklını yitiren ve esir düşenlerin trajedisi

On binlerce esir depresyondan şizofreniye birçok ruhsal bozuklukla evine döndü. Dönemin tıp anlayışı, psikiyatrik problemleri olan savaş gazilerinin "zaten hasta" oldukları varsayımını kabul ediyordu. Esirlikten bahsetmek bile ayıptı. Bir dönemin ruhsal anatomisi...

TUNCAY YILMAZER

Bir Osmanlı askeri Çanakkale'de çarpışırken etrafında gördüğü ölümlerle, açıktaki cesetlerle sarsılır, sinirleri altüst olur, sonrasında rüyasında bir din büyüğünü görür. Bu zat kendisine muharebenin silah ve cephane yapanlar yüzünden uzadığını söyler. Bunun üzerine asker, tüfekçi ustasını kasatura ile boğazlar. Derhal İstanbul'a gönderilerek akıl hastanesine kapatılan asker, dönemin nöropsikyatrlarına göre "cibilliyetsiz dejenere" nin bir alt kategorisi olan "saf mistisizm"den muzdariptir!

Benzeri çarpıcı örneklerle 1. Dünya Savaşı ve sonrasını bir başka yönüyle ele alan Yücel Yanıkdağ'ın *Millete Deva Olmak, Osmanlı Savaş Esirleri, Tıp ve Milliyetçilik (1914-1939)* adlı çalışması hem savaş sırasında ve sonrasında Osmanlı esirlerinin günlük yaşamlarını inceliyor, hem de anılardan ve belgelerden hareketle, askerlerin ülkenin geleceğine yönelik düşüncelerini araştırıyor. Dönemin tıbbına uygun olarak askerlerin, esirlerin nasıl değerlendirildiklerini de inceleyen yazar, kendi deyişiyle bir "biyo-politika"nın izini sürüyor.

İlk bakışta birbirinden farklı görünen konuları etkileyici şekilde harmanlayarak okura sunan kitapta, Osmanlı hekimlerinin de Avrupalı meslektaşları gibi savaşın bizatihi kendisinin ruhsal bozukluklara yol açtığını değil, zaten varolan potansiyel durumları açığa çıkarttığını savunduklarını okuyoruz. Psikolojik açıdan sorunlu görünenler ya yobaz ya da mütemârızdı (yalandan hasta). Yanıkdağ, yukarıdaki örnekte olduğu gibi bizde de savaş nevrozuna yol açan durumların görmezlikten gelindiğini belirtiyor.

Savaş sonrasında ülkemizde modern psikiyatri ve nörolojinin kurucusu kabul edilen Dr. Mazhar Osman, savaş esirleri, savaş nevrotikleri, mütemârız kadınlar ve başka gruplar hakkında zalimane ve sert görüşleriyle karşımıza çıkıyor. Öğrencisi yine ünlü nöropsikiyatristlerden Dr. Fahrettin Kerim'e göre, anne olmayı istemeyen, dışarıda çalışmak isteyen kadınlar hiç evlenmemeliydi. Kıt olan sağlıklı erkek kaynağını "meyvasız" evliliklerle harcamaya gerek yoktu ve "zeka kudretinin geri olduğu" öğrencilere eğitim vermek israftı! Yazar, meclisten geçen sosyal hijyen kanunlarının (evlilik kanunları, içki yasağı ve intihar haberlerine sansür vs.) bu anlamda nasıl biçimlendirildiğini analiz ediyor.

Dejenere çocukların dünyaya gelmesine yol açacağı gerekçesiyle, hastanın bilgisi ve onayı olmadan yapılan kısırlaştırma işlemleri de, dönemin bakış açısını yansıtan uygulamalardan. Ülke nüfusunun üçte birinden fazlasının dejenere olabileceği ve bu sorunu

MİLLETE DEVA OLMAK
Osmanlı Savaş Esirleri, Tıp ve Milliyetçilik 1914-1939
Tarih Vakfı Yurt Yayınları
384 sayfa, 29 TL

AWM

Tunaç Örses koleksiyonu

150 bin Osmanlı esiri

1. Dünya Savaşı sırasında asker-sivil yaklaşık 150 bin Osmanlı esir düştü. Çanakkale'de esir düşen ilk askerlerden biri, Galeka gemisinin güvertesinde (üstte). Şam'da esir edilen Osmanlı askerleri, yerel halkın arasında (yanda).

tıbbi yollarla halletmek gerektiği teorisi, savaşın bitiminden sonra uzun süre revaçta kalıyor. Yanıkdağ'ın en önemli saptamalarından biri de, Türkiye Cumhuriyeti'nde negatif öjeninin uygulandığını iddia etmesi (s. 287).

Kitapta, esir düşen Osmanlı askerlerine dair de çarpıcı saptamalar var. İngilizlerin Mısır esir kamplarında yaygın olarak görülen pallegra ve körlüğe yol açan trahom salgını üzerine, hastalıkları değerlendirirken ırkçı, oryantalist yaklaşımları, eserin en önemli bölümlerinden birini oluşturuyor. O dönemde nedeni bilinmeyen, B3 vitamini (Niasin) eksikliğine bağlı pallegra, ciltte lezyonlar, ishal, demans ve sonunda ölümle sonuçlanan bir hastalıktı. İngiliz doktorlar, esirlerin esir düşmeden önce bu hastalığa yakalandıklarını iddia edeceklerdi. Yanıkdağ, İngiliz sağlık görevlilerinin kasıtlı olmamakla birlikte, kalori açısından yeterli ancak B3 vitamini açısından yetersiz "Avrupalı olmayan esir diyeti"nin Pallegra'ya yol açtığını kabullenmediklerinin altını çiziyor.

Yazar ayrıca esir kamplarında çıkan gazeteleri incelemiş. Artık kaybedecek bir şeyi olmayan bundan dolayı da (öz)eleştiri konusunda daha serbest subayların, durumun nasıl düzeleceğine dair önerilerde bulunan yüzlerce makalesini araştırmış. 1. Dünya Savaşı'nda esir düşmek, hakkında hiç konuşulmayan, bahsedilmesi istenmeyen bir durumdu. Binlerce esir depresyondan şizofreniye birçok ruhsal bozuklukla yurda döndü. Osmanlı hekimleri esaret yaşamının ruhen yıkıcı olabileceğini ancak Cihan Harbi bittikten sonra kabule yanaşmışlardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlarından Cemal Gürsel ve Cevdet Sunay İngiliz esir kamplarında kalmışlardı. Bu konuda hiç konuşmamayı, yazmamayı tercih ettiler.

Yücel Yanıkdağ'ın kitabı, savaşın 100. yılında bugüne kadar dile getirilmemiş sorunları çok çarpıcı örneklerle sunan orijinal bir eser.

Son Posta

Başvekilin Millet Meclisinde dünkü mühim beyanatı

Tunceli Vilâyeti hâdiseleri

Şimdiye kadar kanuna muhalefetten kuvvet ve zevk almış olan bazı reisler, islâhat programına mümanaat etmek istediler. Hususî askerî tedbirler alındı. Bugün hükûmet vaziyete hâkimdir

Hiç bir memleketle esaslı hiç bir ihtilâfımız kalmadı

Atatürk dün şehirde bir gezinti yaptılar

İsmet İnönü bu sabah İstanbula geldi

Nutuktan parçalar

Meclis Hatay itilâfını ittifakla kabul etti

Tunceli şakileri imha ediliyor

Kahraman kıtaatımız dün sabah ileri harekete başladı

Kutuderesinde kanlı bir musademe oldu

Şakilerden 32 kişi maktul düştü, mağaralara saklanan haydudlar amansız bir şekilde takib ediliyor

Basının dili

Dersim hadiseleri sırasında gündelik basının manşetleri ve haber dili “biz-onlar” ayrımı üzerine kuruluydu.

Resmî Dersim söylemi satır satır nasıl oluşturuldu?

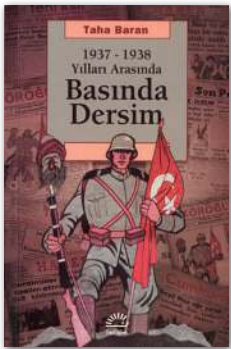
Dersim Harekâtı sırasında gazetelerin kullandığı dil hükümetin yaptıklarını meşrulaştırırken, Dersimliler “iç düşman” olarak konumlandırılıyor, “medeniyet”e karşı mücadele verenler olarak lanse ediliyordu.

✎ GİZEM ALPAKGİR CEVHERİ

Dersim’de 1937-1938 yıllarında yaşananlar, ister “isyan” sonrası devletin düzenlediği “harekât” olarak tanımlansın isterse devlet politikası sonucunda gerçekleşen bir harekâtın “katliam”a dönüşmesi olarak adlandırılsın, uygulamaya konan politikaların ve yaşanan ölümlerin gerçekliğini değiştirmiyor. Harekât öncesi hazırlanan raporlar, plânlar, harekât ve harekâtın sonuçları, başta Dersimliler olmak üzere toplumsal bir travmaya yol açtı. Yaşananlar harekattan 73 yıl sonra, Tayyip Erdoğan’ın başbakanken Dersim Harekâtına yönelik yaptığı bir konuşmayla, “Eğer devlet adına özür dilemek gerekiyorsa ve böyle bir literatür varsa ben özür dilerim ve diliyorum” sözüyle, yeniden gündeme gelmişti. Peki bu özre kadar devletin Dersim Harekâtı hususundaki söylemi nasıldı? Taha Baran’ın *1937-1938 Yılları Arasında Basında Dersim* araştırması bu sorunun cevabını verirken, aynı zamanda yaşananlara ayna tutuyor.

Baran çalışmasında, 1937-1938 yıllarında *Kurun, Tan, Cumhuriyet, Akşam, Ulus, Haber, Yeni Köroğlu, Son Posta, Yeni Asır* gibi yerel ve ulusal ölçekteki gazetelerin Dersim Harekâtını ele alışını iç oryantalist perspektifle çözümlüyor. Aynı zamanda Althusser’in devletin ideolojik aygıtları kavramından yola çıkarak incelediği röportajlar, makaleler ve haberler üzerinden dönemin iktidar/devlet söylemini ve “... gerçekliğe dair hakikatin nasıl oluştuğunu...” bulmaya çalışıyor. Dersim’in devlet söyleminde “iç düşman” olarak konumlandırıldığını söyleyen Baran, hükümetin hareketlerinin daima olumlu ve meşrulaştıran bir dille neşredildiği gerçeğini basından örneklerle ortaya seriyor: “Cahil, çapulcu, vahşi, yabani, kurnaz, aç, çıplak, eşkıya” gibi sıfatlar Dersimliyi tasvir etmek için kullanılan kelimelerden birkaçı... Harekât, basında Dersim’e “medeniyet tesis etmek” ve Dersimliyi “ilkel yaşamdan kurtarmak” gibi amaçlarla meşrulaştırılırken; Dersimliler okul, köprü, yol yapımına –yani “medeniyet”e- karşı mücadele verenler olarak lanse ediliyor.

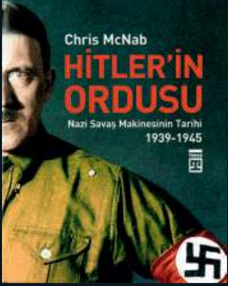
Basında kullanılan kelimelerin ve metaforların “biz-onlar” ayrımı yarattığının altını çizen Baran’ın kitabı, Dersim Harekâtı’na ve bölgede yaşananlara ilişkin devlet söyleminin inşa sürecini göstermesi, devletin Dersim’e bakışını ve dayattığı yaşam pratiğini açıklaması nedeniyle muhakkak okunması gereken, önemli bir çalışma.

BASINDA DERSİM
Taha Baran
İletişim Yayınları
254 sayfa, 20 TL

Nazi savaş makinesi

HİTLER'İN ORDUSU
Chris McNab
Çeviren: Okan Doğan
Timaş Yayınları
424 sayfa, 65 TL

Hitler'in iktidara geldiği 1933'teki koşullar Alman ordusu açısından son derece ümitsizdi. I. Dünya Savaşı boyunca 34 bin subay ve yaklaşık sekiz milyon erle savaşan Alman ordusu, ağır yenilginin ardından imzalanan Versailles Antlaşması'nın kısıtlamalarıyla boğuşuyordu. Antlaşmaya göre, 31 Mart 1920'den itibaren Alman ordusunun büyüklüğü dört bini subay olmak üzere 100 bin kişiyi aşmayacaktı.

Orduyu büyütmek yayılmacı emellere sahip Hitler'in en önemli hedeflerinden biriydi. Gerçekten de çok kısa sürede orduyu büyütmeyi başardı. Almanya 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırdığında ordu 3 milyon 180 bin askerden oluşuyordu. Bu sayı daha sonra 9 buçuk milyona çıkacaktı. Tüm dünya artık tek bir şeyi konuşuyordu: Hitler'in Ordusu. Aslında ne Nazi savaş makinesi yenilmezdi; ne de askerleri ırkçı Nazi propagandasının olduklarını iddia ettiği "süperman"lerdi. Gerçekte Alman askeriyesi çok ciddi kısıtlar altında çarpışmaktaydı. *Hitler'in Ordusu / Nazi Savaş Makinesinin Tarihi 1939-1945* adlı kitap, Hitler'in kara kuvvetlerinin, 1939-40'taki zafer günlerinden 1945'te başlarına gelen nihai felakete kadarki gelişimine odaklanıyor. Kitabın en önemli özelliği, Nazi ordusunun asker, subay, araç-gereç ve teçhizatlarını betimleyen çok sayıda harika fotoğraf ve çizime de yer vermesi.

Araştırma

CAN SIKINTISININ EĞLENCELİ TARİHİ
Peter Toohey
Çeviren: Zeynep Koçak Yılmaz
Doğan Kitap
168 sayfa, 13 TL

Öngörülebilirlik, monotonluk ve kısıtlanmışlık, bunların hepsi can sıkıntısının temel unsurlardır. Peter Toohey, Doğan Kitap'ın Renkli Tarih dizisinden çıkan kitabında "Tüm duygular arasında umulmadık bir biçimde en yaygın olanıdır ve tam da bu nedenle göz ardı edilmemeli, önemsizleştirilmemelidir" diye tanımladığı can sıkıntısının tarihini edebiyattan sinemaya, biyolojiden modern tıbbi araştırmalara kadar geniş bir yelpazeden örneklerle ve eğlenceli bir şekilde anlatıyor.

Mektup

İKİ GÖZÜM GALİBEM
Fethi Okyar
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
256 sayfa, 14 TL

Manastır İdadisi ile Harp Okulu'nda Mustafa Kemal'le aynı dönemde okuyan Ali Fethi Okyar'ın askerlik ve siyaset hayatı pek çok kez büyük krizlerle kesişti. Fethi Bey, işgal döneminde Malta'ya sürülenlerden de biriydi. Buradaki iki yıllık esareti boyunca tek tesellisi eşi Galibe Hanım'la mektuplaşmalarıydı. Fethi Bey'in mektupları Malta sürgünlerinin günlük yaşamını, ortak düşünce ve kaygılarını anlatırken, bir devlet adamının iç dünyasına da ışık tutuyor.

Araştırma

MÜZİK DÜNYASINI ANLAMAK
Michael Kuyucu
Zinde Yayınevi
476 sayfa, 12 TL

Türkiye'de müzik endüstrisinin tarihi, Cumhuriyet'in ilanından sonra yaygınlaşan plak üretimiyle başlar. Michael Kuyucu, 1960'lardan bugüne kadar popüler müzik piyasasında olan 56 kişiyle yaptığı söyleşileri bir araya getirerek, internet çağında büyük bir dönüşüm geçiren müzik endüstrisinin tarihini ve sorunlarını anlamaya çalışmış. Söyleşiler epey hayat tecrübesi de içeriyor ve özellikle müzik sektörüne merhaba demeye hazırlanan gençlere iyi bir kaynak olma niteliği taşıyor.

YETENEKLİ BAY TURNER

‘Işığın ressamı’ vizyonda

İngiliz yönetmen Mike Leigh, son filminde sanat tarihinin en önemli manzara ressamı J.M.W. Turner’ın hayatına ‘ışık’ tutuyor.

En iyi resim yapan aktör

Bay Turner’daki başrolü için iki sene resim dersi alan Timothy Spall, “En İyi Oyuncu” ödüllerini toplayadursun, bazı çevrelerce homurdanmaktan ve kaşlarını çatmaktan başka bir şey yapmamakla suçlanıyor. Bu noktada ressam Eugène Delacroix’nın günlüğüne düştüğü notu dikkate almak lazım: “(Turner’ın) Bende bıraktığı izlenim oldukça vasat. İngiliz çiftçisinden farksız. Siyah, kaba saba bir paltosu ve koca ayakkabıları var; yüzündeki ifade son derece soğuk ve katı.”

✎ İPEK CENT

Ergenlik yıllarında duvarına Picasso kartları yapıştıran, Dali’nin sürreal dünyasına hayranlık duyan Mike Leigh, üniversiteye dek Turner’la ilgilenmemiş. Sonuçta, suluboya manzara resimleri yapan birinden söz ediyoruz, öyle değil mi? İngiltere’nin klasik bisküvi kutuları bile bu tür resimlerle dolu. Fakat sanat okulu ve galeri ziyaretleri başladıktan sonra, Mike Leigh ışığın gücüne karşı koyamamış. Sinema kariyeri boyunca işçi sınıfının gündelik hayatlarını anlatan usta yönetmen, sonunda 2014’te hayalini gerçekleştirmiş ve ışığıyla empresyonizm akımının yolunu aydınlatan Turner’ın hayatını filme çekmeyi başarmış.

1775’te Londra’da doğan Joseph Mallord William Turner, hayatının ilk yıllarında acıyla sınanmış sanatçılardan. Annesinin psikolojik sorunları, ressamın kızkardeşinin ölümünden sonra şiddetlenmiş. Terapiler kâr etmeyince, 1799’da, en ağır vakaların merkezi, tedaviyle sadizmin aynı ipte dansettiği meşhur Bethlem Hastanesi’ne yatırılmış, 1804’te aynı yerde ölmüş. Küçük William, annesinin hastalığında bir süre amcasının kırsaldaki evinde kalmış ve doğada uzun yürüyüşlere o dönemde alışmış. Dalgalı denizler, kasvetli kilise ve şatolar, alabildiğine uzanan yeşil çayırlar ve gökyüzünün sık sık değişen hâlleri ilk kez o yıllarda çizimlerine konu olmaya başlamış.

Hayatındaki fırtınalar karşısında teselliyi doğada ve belki de ona umut olacak bir ‘ışık’ arayışında bulan Turner’ın resimleri berber olan babası için büyük bir gurur kaynağı olmuş. 1790’da, henüz 15 yaşında, Kraliyet Sanat Akademisi’ne kabul edilen Turner, bir sene sonra ilk suluboya resmiyle okulun yaz sergisine katılmış. Başarıyla erken tanışan sanatçı, maalesef aynı başarıyı sosyal ilişkilerinde yakalayamamış. 30 seneden fazla birlikte yaşadığı babası hayatı boyunca bağlılık hissettiği tek insan denebilir. 40 yıl evinin kahyalığını yapan sedef hastası Hannah Danby ile, cinsel taciz dedikodularına varan, tarifi zor bir ilişkisi var. İlk anlamlı aşk ilişkisini ise Hannah’nın yengesi Sarah Danby ile yaşamış. Bu ilişkiden doğan iki kızını ölene dek kabul etmeyen Turner için bunlar hayatın gereksiz ayrıntıları. Aslolan tek şey biricik sevgilisi ‘ışık’tan doğan evlatları, ‘tabloları’. Sanatçının ayrıntılara karşı ‘kör’lüğü bir süre sonra tablolarına da yansımış. Sadece ve sadece ışığın kendisine yoğunlaşan Turner’ın tablolarındaki objeler, zamanla objeliğini kaybetmeye, birer lekeye dönüşmeye başlamış. Gerek özel, gerek sanatsal eleştirilerden sıkılan Turner, 1838’de evini terkederek Thames nehri kenarında ışığın en iyi vurduğu odayı bulmuş ve kalan ömrünü, Amiral Booth adı altında, ev sahibesi ve metresi Sophie Booth ile geçirmiş.

Işığın tüm hallerini dünya gözüyle görebilmek için sık sık seyahat eden Turner, fırtınalı bir günde kendini gemi direğine bağlatacak kadar aşık ışığa. Hayatının son döneminde dişlerini kaybeden ve yiyecekleri emerek beslenen sanatçı, ışığa uçan bir pervane misali 1851’de öldüğünde, rivayete göre, son sözü “Güneş Tanrıdır!” olur.

SİNEMA

Bay Turner
Yön.: Mike Leigh
Oyun.: Timothy Spall
Dorothy Atkinson
30 Ocak’tan itibaren
sonyclassics.com/mrturner

BURTON GÖZÜNÜ AÇTI

Batı yakasının 60’ları

Yönetmen Tim Burton bu defa 1960’ların ABD’sini anlatıyor. Margaret ve onun resimlerine konan kocası Walter Keane’in hikayesi *Büyük Gözler*, sanatta sahtekarlık üzerine düşündürüyor.

✎ OĞULCAN EREN AKAY

Tim Burton biyografik dönem filmi *Büyük Gözler*’de 60’ların başındaki ABD’nin Batı yakasını anlatırken, en az o kadar yüzeysel, kırık hayallerle dolu ve ‘kitsch’ olmayı da başarmış. Konumuz zavallı, örselenmiş, hayatının kontrolü kendi elinde olmayan ama ‘çok’ yetenekli ressam Margaret ve onun eserlerine kendi imzasını atan sahtekar kocası Walter Keane. Milyonlarca dolarlık servete konmaları, Margaret’in San Francisco’daki dev villadaki cehennem (!) hayatı, birkaç sene sonra kaçarak Yehova Şahitleri’ne katılışı, inançtan aldığı güç ve özgüvenle, sanki suç ortağı değilmişçesine, kocasını dava edişi işlenmiş. Sayın Burton, koleksiyoneri olduğu az yetenekli bir ressamı aklayarak elindeki koleksiyonun değerini katlamaya çalışmış diyebilirsiniz. Fakat, biz o ‘göz’le değil, tarihî açıdan bakalım.

‘Büyük göz’lü küçük kız çocukları, ıslak yavru kediler ve boş odalardan oluşan kompozisyonlar Bayan Keane’in kocasının elinden çıkıyor zannedildiği dönemde, aslında garip suçlamalarla (pedofili) karşı karşıya kalmış olabilir. Hatta kadının elinden çıktığı anlaşıldığı halde bile şüpheli bakışlara uğramış olduğunu kestirmek güç değil. Tam da böyle olmuş olmalı ki Walter Keane’e “Neden böyle çocuklar?” diye sorulduğunda ağlamaklı bir sesle, 2. Dünya Savaşı’nın Avrupa’da yarattığı zavallı aç-yoksul çocukları ve çektikleri çileleri resmetmekten başka bir gayesi olmadığını anlatıyor. Margaret Keane ise, aynı soruya şu cevabı veriyor: “Benim için gözler insan ruhunun pencereleridir.”

Büyük Gözler, dönemin erkek-egemen vaziyetini gözümüze soktuğu için Batı yakasının iki boyutlu bir resmini çizmekten öteye gidemiyor.

Ne var ki film daha pek çok şeyi dert edinebilirdi. Ne post-McCarthy dönemi, ne elitist sanat çevresi ne de resimlerin kartpostalları yapılarak satılacak hâle getirilmesi ile sanatın seri üretime geçmesi ile uğraşılmış. Yine de Margaret ve Walter Keane çiftinin yaşadıkları, dönemin erkek-egemen berbatlığını gözler önüne seriyor. Bir kadın yaptığında beş para etmeyen tablolar, bir erkek yaptığında beş yatak odalı muhteşem bir villaya dönüşüyor. Yazık ki baştan sona tek taraflı bakışla işlenen, bu mazlum kadın öykümüz en iyi tabirle tatsız. İsim hırsızlığı ve sanat çevresinde sahtekarlık gibi çok önemli konular, kötü performanslarla içi boşaltılarak önemsiz hâle getirilmiş. (Keane’in mitoman kocası rolünde Christoph Waltz gibi muazzam bir yetenek, umarsızca harcanmış.) Kıta’nın kendisini çok anımsatıyor bu hâller. Aşırı doymuş renkler, cicili bicili ama yaşamayan set tasarımları insana küçükken bir süre sonra söneceğini bildiği uçan balonuna bakıyormuş hissini yaşatıyor. Her şeye rağmen, tarih aromalı tüy siklet bir Pazar filmini -fal taşı gibi açık olmayan gözlerle- izlemek isteyenler ve sanata ilgi duymayanlar için birebir seyirlik!

SİNEMA

Büyük Gözler
Yön.: Tim Burton
Oyun.: Amy Adams, Christoph Waltz
20 Şubat’tan itibaren
bigeyesfilm.com

SERGİ

Sabit Kalfagil Retrospektifi
İstanbul Fotoğraf Müzesi, İstanbul
15 Nisan'a kadar
istanbulfotografmuzesi.com

1934 doğumlu Kalfagil, mimari ve arkeolojik eserlerin belgelemek için başladığı fotoğraf çalışmalarını kısa zamanda insan, doğa ve kültüre tanıklık etme misyonuna dönüştürdü. 1960-70'lerde çektiği kareleri kaçırmayın.

SERGİ

Occi-Oriental
Emin Turan
Evin Sanat Galerisi, İstanbul
17 Şubat-3 Mart
(212) 265 81 58

Çanakkaleli ressam Emin Turan, Batılı oryantalist geleneğin yüzyıllar içinde oluşturduğu kavramları tuvalinde tartışıyor.

SİNEMA

Selma: Özgürlük Yürüyüşü
Yön.: Ava DuVernay
Oyun.: David Oyelowo, Carmen Ejogo
2 Şubat'tan itibaren
selmamovie.com

KONFERANS

Akseki - İbradı Havzası'nda Geleneksel Mimarlık, Kültür ve Çevre İlişkileri
Kemal Reha Kavas
AKMED, Antalya
7 Şubat, 14:30
akmed.kaleicimuzesi.com

SERGİ

Ermeni Aile Hikâyeleri ve Kayıp Manzaralar
Helen Sheehan
Depo İstanbul, İstanbul
8 Şubat'a kadar
depoistanbul.net

KONFERANS

In the Search of Greek Folk Songs
Merih Erol
Orient-Institut, İstanbul
11 Şubat, 19:00
oiist.org

KONFERANS

Doğu'nun Kentsoyluları Gündelik Alışkanlıklar ve Damak Tatları
Maria-Christina Chatziioannou
Sismanoglio Megaro, İstanbul
17 Şubat, 19:00
mfa.gr/turkey/tr

KONFERANS

Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu
Özdemir Nutku
19 Şubat, 17:30
TCF, İstanbul
turkishculture.org

KONFERANS

History of Wine in Turkey
Murat Yankı
20 Şubat, 15:00
YESAM, İstanbul
yemeksanatlari.org

SİNEMA

Yapay Oyun
Yön.: Morten Tyldum
Oyun.: Benedict Cumberbatch, Keira Knightley,
20 Şubat'tan itibaren
theimitationgamemovie.com

KONFERANS

Artisans of Empire: Crafts and Craftspeople under the Ottomans
Suraiya Faroqhi
24 Şubat, 14:30
TCF, İstanbul
turkishculture.org

KONFERANS

II. Bayezid ve Selçuk Sultan Türbelerinde Ortaya Çıkan Bulgular
Canan Akhüsük
İAE, İstanbul
26 Şubat, 18:30
iae.org.tr

GEZGİN GÖZ

11. yüzyılın şaheseri

SERHAN GÜNGÖR

İran'ın en güzel şehri Isfahan, 17. yüzyıl Safevi döneminden kalan eşsiz Nakş-ı Cihan meydanı ve çevresindeki mimari eserlerle bilinir. Tarihi antik çağlara uzanan şehir, 11. yüzyılda Selçuklu hanedanının kurucusu Tuğrul Bey tarafından Büyük Selçuklu devletinin başkenti yapıldı. Sultan Alpaslan'ın oğlu Melikşah döneminde Isfahan, Safevi öncesi ilk altın çağını yaşıyordu.

Bu çağa damgasını vuran insan, kuşkusuz Selçuklu devletinin veziri Nizam ül-Mülk'tü. Asıl adı Ebu Ali Hasan olan vezir, 1018'de Horasan'da doğmuş, 1064'ten öldürüldüğü 1092'ye kadar Sultan Melikşah adına imparatorluk boyutlarına ulaşan Selçuklu devletini yönetmişti. Antik çağların Pers devletlerinden gelen birikim ve geleneği, Türkmen akıncıların diri güçleriyle kurdukları Selçuklu devletine uyarladı. *Siyasetname* eseri, İslâm devletlerinin "hükümet el kitabı" oldu.

Nizam ül-Mülk, 1086-1087 yıllarında, Isfahan'ın devasa Mescid-i Cuma'sının güney kanadına içinde bir mihrab da bulunan büyük bir kubbe inşa ettirdi. 15 m genişlikte ve 30 m yükseklikte olan bu kubbenin kasnağındaki kitabelerde vezirin ve Sultan Melikşah'ın isimleri hâlâ okunuyor. Bugüne kalan değişik bölümleri ile Iran'daki en önemli Selçuklu eseri olan bu caminin mimari katmanlarının tarihi, 8. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanıyor.Hemen yanındaki çarşı ile de dikkat çeken bu güzel mimari eser, 2012'de UNESCO Dünya Mirası listesine alınmış.

BAHARATLAR

Onlar olmasaydı, tarih yavan kalırdı

En başta karabiber, karanfil, tarçın ve muskat… Baharat çeşitleri, sadece sofralara tat katmadı, statü sembolü ve şifa kaynağı olarak dünya tarihinin akışına tuz biber oldu. Kah gemilerde veba taşıdılar kah kervanlarla İslâmiyet'i yaydılar.

PETEK ÇIRPILI

Bugün aktara gidip 100 gram tane karabiber almak ne kolay, değil mi? "Uçan yılanlar, vahşi yarasa benzeri yaratıklar ve etle beslenen dev kuşlar..." ile savaşmanız gerekmiyor. Herodot'a göre baharata ulaşmak için yola çıkan bir tüccarsanız, katlanmanız gereken tehlikeler büyüktü. Mesela tarçın benzeri sinamekiye (cassia) ulaşmak için öküz derisinden, yalnız gözleri açıkta bırakacak şekilde kalın elbiseler giyerek kanatlı yaratıkların saldırısından kendinizi korumaya çalışacaktınız. Theophrastus, MÖ 4. yüzyılda daha da fantastik öyküler aktardı tarçınla ilgili. 500 yıl sonra Pliny, baharat kullanımında aşırıya kaçan Romalı zenginleri, "Bu hurafeler mallarının fiyatını arttırmak isteyen Arapların uydurmasıdır" diye uyarmaya çabaladı ama nafile. Baharatın tadı bir kere alınmıştı artık.

Tahran'da bir baharat satıcısı, 1890.

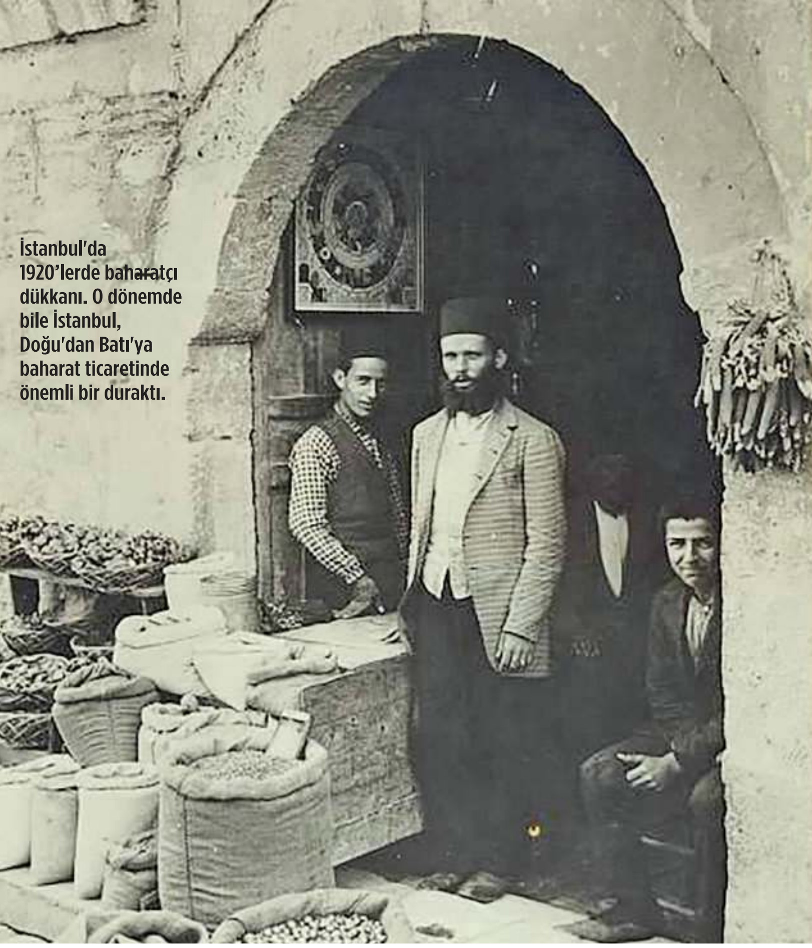
Getty Images

Peki baharata olan aşkımızın nedeni nedir? Akla öncelikle gastronomik açıdan binbir farklı lezzet yaratmaya olan katkıları geliyor elbette. Ayrıca uzak diyarlardan, tehlikeli yollardan geçip gelen egzotik ürünler, zengin sofralarında statü sembolü olarak da işlev gördü. Ancak tadlarının yanı sıra mistik anlamları ve daha da önemlisi modern tıbbın olmadığı zamanlarda baharatın tıbbi kullanımı da ticari değerlerinin artmasında önemli bir etkendi.

Avrupa uluslarının ticari rekabeti, çekişmeleri sonucunda yeni ticaret yollarının keşfi ve sömürgeleşme ile köle ticaretini körüklemesi yoluyla baharat uzun zaman dünya ekonomisini, kıtaların nüfus yapısını ve coğrafyanın da çehresini değiştirdi. Çağlar boyu Batı ile Doğu arasında güç ve varlık dengesi ile medeniyetler çatışmasının büyük bölümüne keskin bir baharat kokusu sinmiştir.

Görece az yer tutan, pahada ağır ve pirinç ve kumaş gibi başka mallarla kolayca değiş-tokuş edilebilen değerli meta baharat uzun süre kökenine dair gizemini korudu. İlk başlarda, yolculuğu sırasında çok el değiştirdiği için başlangıç noktasındaki fiyatının neredeyse 10 ila 40 katına kadar değerleniyor, bu sırada da kökeni giderek görünmez oluyordu. Sonraları, Roma döneminde dolaysız ticaret yollarının keşfi ile temini kolaylaştı. Ancak ticaret hâlâ çok zahmetli olduğu için pahalı olmaya devam etti.

Baharat ticaretinde en gözde çeşitlerin başında karabiber geliyordu. Peşinden karanfil, tarçın ve bugün bizim mutfağımızda az kullanılan küçük hindistan cevizi (muskat). Başka birçok baharat alınıp satılmış olsa da bunlar, ticaretin büyük bölümünü oluşturuyorlardı. En kalitelisi Hindistan'dan gelen karabiberin Ortadoğu'da MÖ 2000'lerde bile ticareti yapılıyordu. Baharat yolu ile karadan kervanlar, denizden ise Basra

İstanbul'da 1920'lerde baharatçı dükkanı. O dönemde bile İstanbul, Doğu'dan Batı'ya baharat ticaretinde önemli bir duraktı.

Library of Congress

BALLI-BAHARATLI KEK (HONİGKUCHEN)

- 220 gr bal
- 100 gr toz şeker
- 1 fiske tuz
- 65 gr tereyağı
- 2 yemek kaşığı süt

Bunları tencere içinde kısık ateşte yavaşça karıştırılarak eritilir, kaynamadan ateşten alınır ve soğutulur. İçine,

- 1 adet limon kabuğu rendesi
- 1/4 çay kaşığı dövülmüş kakule
- 1/2 çay kaşığı dövülmüş karanfil
- 1 çay kaşığı tarçın
- 250 gr un
- 25 gr kakao
- 3 çay kaşığı kabartma tozu
- 65 gr kuru üzüm
- 65 gr iri parçalanmış badem
- 65 gr portakal ve limon kabuğu şekerlemesi

yavaş yavaş çırpılmaya devam edilerek eklenir. Fırın tepsisine pişirme kağıdı konarak yerleştirilir. 180 derece fırında 10-15 dakika pişirilir. Soğuduktan sonra üzerine eritilmiş çikolata sürülüp, katılaşması beklenir. Küçük karelere kesilerek servis edilir. Afiyet olsun!

Körfezi ve Kızıldeniz üzerinden dünyaya yayılan karabiberin Akdeniz'e dek olan dağıtımı, Hintli ve Arap tüccarların elindeydi. Fenikeliler ise Büyük İskender, Sur şehrini yakıp yıkıp Nil'in ağzına kendi depolarını kurana dek bu ticaretin son aşamalarında söz sahibiydiler. Romalılar, Yunanlı Hippalus sayesinde muson rüzgarlarının sırrını Araplardan öğrenince, gemilerini doğrudan Hindistan'a göndermeye başladılar. Bu da Roma mutfağında biber tüketiminin artmasına neden oldu.

Roma'nın çöküşünden sonra ticaret yolları Hintli ve Arapların eline geçince, Avrupa, çok sevdiği baharata çok pahalıya ulaşmaya başladı. 16. yüzyılın ortalarında Antwerp'teki karabiber fiyatı Avrupa ekonomisinin barometresi gibi işlev gördü. Yükte hafif pahada ağır dedikleri bu olsa gerek. Uzunca bir süre dünya ekonomisi aslında baharat ticareti ile şekillendi desek yanlış olmaz.

Baharat ticaretinin en önemli etkisi 750 yılından sonra İslâmiyet'in yaygınlaşması üzerinde oldu. Baharat ticaretini uzun süre ellerinde tutan Araplar iş gördükleri limanlardaki bölgelerini hızla Müslümanlaştırdılar. Diğer taraftan Araplar, Çin'in Kanton limanına kadar gidip geliyorlardı. Bu dönem Sinbad'ın masallarında anlatılan, Arap tüccarlarının yol öykülerinden derlenen maceralarla doludur.

İslâmiyet'in yükselişi limanlar arası ortak bir zemin oluşturarak ticareti kolaylaştırmış olsa da, Avrupa'nın Hint Okyanusu'ndaki baharat ticaretinden kopuk kalmasına yol açtı. Bu dönemde Osmanlı Devleti, özellikle de Mısır'ı ele geçirdikten sonra Venediklilerle yaptığı işbirliği neticesinde dünya baharat ticaretinin anahtarını elinde tutuyordu. 15. yüzyılda baharat ticaretinin yüzde 80'i Müslümanların kontrolü altındaydı. Müslümanların dis- tribütörü konumundaki Venedikliler bu işin kaymağını yiyorlardı. Bir yılda ellerinden 500 ton baharat geçiyordu ve bunun yüzde 60'ı karabiberdi.

Doğu'nun coğrafi yakınlıktan kaynak bulan baharat tekeli, Batı'nın önce ticaret yollarını ve sonra da baharat üretimiyle dağıtımını ele geçirmesiyle son buldu ve bundan sonrası da vahşi bir ticarete sahne oldu. 1756'da Voltaire'in dediği gibi, "1500 yılından sonra Kalkita'da tek bir biber tanesi yoktur ki kan ile rengi kırmızıya boyanmamış olsun."

Savaşlar, denizlerde kaybolan denizciler, yakılan yıkılan adalar, sömürgeci kamçısı altında inleyen, tüm erkekleri öldürülen kavimler, hastalıktan kırılan milyonlar... Başka hangi yiyecek dünya tarihini böylesine derinden etkileyebilmiştir acaba?

Hintli kadınlar baharat öğütüyor. 20. yüzyıl başlarına ait bir çizim

Getty Images

Şeytan beni baştan yarat!

#8 Turhan Önde

ALPER CANIGÜZ

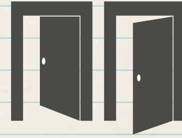
Taze kan kokulu evrakı havada bir iki kere salladıktan sonra dosyasına yerleştirmiştim ki odamın kapısı hafifçe vuruldu, içeri altmış beş-yetmiş yaşlarında bir beyefendi girdi. Mahzun yüzü, bana sanki hiç sahip olmadığım bir hatırayı çağrıştırmaktaydı. Elimle koltuğa geçmesini işaret ederek, "Hoşgeldiniz," dedim. "Ihlamur ister misiniz? Henüz demledim." Beyefendi başıyla onaylayınca ikimize de birer fincan doldurup yeniden küçük çalışma masamın arkasındaki yerimi aldım. "Buyurun lütfen. Anlatın sebeb-i ziyaretinizi."

Kendisini tanıttıktan sonra ıhlamurundan bir yudum aldı, boğazını temizledi. "Ben mağlup bir adamım."

Tahminimce önceden düşünülmüş bir tarifti bu. "Sizi mağlup düşüren kim ya da nedir acaba?"

"Zaman," dedi. "Sahip olduğum her şeyi bir bir elimden aldı. Validemi, eşimi, işimi, gençliğimi, sağlığımı ve en fecisi, yakın zamanda da canımdan çok sevdiğim oğlumu." Bilhassa evladını kaybettiğinden dolayı onun için müteessir olmakla birlikte anlattıklarında bir fevkaladelik bulamamıştım. Acılarla dolu hayat yolculuğundan payına düşeni almış, ortalama talihsizlikte bir adamdı karşımdaki. Beni sukut-ı hayale uğrattığını fark etmiş gibi sürdürdü konuşmasını. "Diyeceksiniz, hiç mi iyi gün görmedin? Gördüm bittabi fakat en saadet dolu olması gereken zamanlarda dahi içim içimi yedi. Hep, elimdekileri kaybedeceğim günü bekleyerek yaşadım. Bu kötü düşünceler beni hep ümitsiz ve gitgide melankolik bir insan hâline getirdi."

Modern tıbbın vesvese denen illeti ziyadesiyle hafife aldığı nazar-ı dikkatimden kaçmış değildi. Kanaatimce pek çok habis ruh hastalığının temelinde, ilk bakışta ehemmiyetsiz ya da basit gibi görünen kaygılar yer almaktaydı. Lakin Turhan Bey'in bana bu meseleleri konuşmak için gelmediğinden emindim. "Artık kaybedeceğiniz bir şey kalmadığına göre kalan ömrünüzü huzur içinde geçirebilirsiniz belki?"

"Ne yalan söyleyeyim, haklısınız," diye karşılık verdi Turhan Bey ciddiyetle. "Lakin bir müddet önce içimde bir ümit peydah oldu."

"Öyle mi?" dedim. "Genç bir hanımefendi mi yoksa sizi böyle ümitlendiren?"

"Hayır, bir kadın değil," dedi başını iki yana sallayarak. "Siz."

"Ben mi?"

"Evet. Sizin hakkınızda anlatılanları duydum. Hayallere sığmayacak çılgınlıkta istekleri dahi gerçekleştirebilecek gücünüz olduğunu... Kendisine yardımda bulunduğunuz bir adamla da tanışınca söylenenlerin doğruluğundan şüphem kalmadı. Böylece kaybettiğim her şeyi yeniden kazanabileceğime dair bir ümide kapıldım. Diyebilirim ki, çocukluğumdan beri ilk kez bu kadar canlı hissediyorum kendimi. Elbette bir o kadar da korkutuyor bu hâl beni. "

"Anlıyorum," dedim. "Peki tam olarak nedir arzunuz?"

"Geçmişe dönmek! Her şeyi baştan yaşamak... Belki bu kez aynı hataları yapmam, elimdekilerin kıymetini bilerek geçirebilirim ömrümü."

Bir değil bin kez aynı şeyleri yaşasa dahi hiçbir şeyin değişmeyeceği açıktı. Enteresan olmakla birlikte faydasız bir düşünceydi Turhan Bey'inki. Ya da gerçekten öyle miydi hakikaten? "Sizi geçmişe göndermemi istiyorsunuz demek? Belli bir dönem var mı aklınızda?"

"Yok," diye omuz silkti. "Kendimi bildim bileli böyle oldum ben, son ümidim sizsiniz."

"Pekala," deyip ruhunu bana sattığını teyit eden belgeyle birlikte, kanını akıtabilmesi için masamda duran mektup açacağını uzattım kendisine. Turhan Bey bir çocuk gibi neşeli, kolunu kesti, stiloyu kanına bulayıp gerekli imzayı attı. Taze kan kokulu evrakı havada bir iki kere salladıktan sonra dosyasına yerleştirmiştim ki odamın kapısı hafifçe vuruldu, içeri altmış beş-yetmiş yaşlarında bir beyefendi girdi. Mahzun yüzü, bana sanki hiç sahip olmadığım bir hatırayı çağrıştırmaktaydı.

Turhan Önde

Lanetliler envanteri

İlk sayımızda hikayesini duyurduğumuz ve her ay bu sayfalarda yer alan yazı serisi, Şeytan olduğu iddia edilen Abdülaziz Azer Bey'in, kendisine ruhunu satan insanlarla yaptığı sözleşme metinlerinden oluşmaktadır. Bu kişiler kısa biyografileriyle birlikte, ruhlarına karşılık hayattaki en büyük arzularının bulunduğu metinleri, kendi kanlarıyla imzalamıştır.

İfade özgürlüğü soytarılığın teminatıdır

Zaman içerisinde kelimelerin anlamı değişiyor. Babalarının "Helaya gidiyorum," demesinden utandığı için "tuvalete" gidenlerin çocukları da tuvalet yerine "lavaboya" gidiyor. Osmanlı Amele Cemiyeti'nin güzel insanlarının takipçileri kendilerine amele değil "işçi"; o işçilerin çocukları da "personel, mavi yakalı profesyonel" falan diyorlar. Tabii biz ister helaya ister lavaboya gidelim, orada yaptığımız şey değişmediği gibi, kişi kendisine ister amele, ister işçi, isterse de mavi yakalı profesyonel desin, aynı şey olmaya da devam ediyor. Ama bazen, örneğin bu "amele" kelimesinde olduğu gibi, aynı anlamdaki daha eski kelime hakaret yerine kullanılır oluyor. Uzunca süredir hakaret etmek amaçlı kullanılan "soytarı" da bu kelimelerden biri. Özellikle de "kralın soytarısı," çoğunlukla yalaka, şaklaban demek için kullanıyor.

Hâlbuki soytarı, özellikle de saray soytarısı dediğimiz kişi, eski çağların tek başına parlamentosu. Tamam yasa yapmıyor, halk tarafından seçilmiyor, hemen üzerime gelmeyin ama netice itibariyle saray soytarısının, bugün parlamentolara özgü olan bir hakkı var: Kürsü dokunulmazlığı. Üzerinde sadece bir havluyla soytarısının karşısına çıkıp, "Söyle bakalım kaç para ederim?" diye soran bir kral kalmış aklımda mesela. Soytarı, ciddiyetle kralı inceleyip, "Eh, nereden baksanız beş kuruş edersiniz," dediğinde kral "Sadece bu havlu o kadar eder be!" diye gürlemiş. Bu kükremeye "E onu hesaba kattım zaten kralım," diye cevap veren soytarı, düşünün bir bakalım; bugün herkesin kralın soytarısı olmakla suçladığı kimi insanlara benziyor mu?

Bu yukarıda bahsettiğim Alman soytarısının başına hiçbir iş gelmemiş olsa da soytarılık, elbette tarihin her döneminde tehlikeli bir iş, onu biliyoruz. Zira soytarı, öyle zannettiğimiz gibi kralın karşısına geçip hebele hübeleyle vakit geçiren bir şahıs değil. Kralın siyasi kararlarını sorgulayan, "soytarılığını" zaten bununla yapan, kralın karşısındaki tüm resmî görevliler içerisinde görevi açıkça kralı eleştirmek olan bir insan. Bir nevi bizim CHP gibi ama onun eğlencelisini düşünün işte.

Galiba bu dokunulmazlığın doğuşu, Eski Ahit'ten ama yanlış ama doğru yorumlanmış bir pasajdan ileri geliyor: "Tanrı, çılgınlar/deliler aracılığıyla konuşur." Zaten bizim Türkçedeki "soytarı" kelimesinin örneğin Almancası da "Narr/Hofnarr" ve bire bir çevirisi "deli/baş deli" gibi bir şey. Üstelik eski Roma'da da örneğin Augustus'un, soytarısı Caecilius Galba'ya eleştirileri için sınırsız özgürlük tanımış olmasının da bir etkisi var. Bütün bunları göz önünde bulundurarak soytarının, saraydaki kadrolu muhalefet olduğunu söylemek mümkün.

Tabii zamanla nasıl hela tuvalete (ve şimdilerde lavaboya), amele işçiye dönüşmüşse soytarı da mizahçıya dönüşüyor; parlamentolar, muhalefetler falan oluştuğu için saraydan ayrılıp ayrı eve çıkıyor. Yani bugün karikatüristiyle, hiciv yazarıyla, stand-up komedyeniyle mizahçılar geçmişte soytarıların üstlendiği zorlu görevi üstleniyorlar. Tabii tek bir farkla: Zamanında soytarıların sözünü "Muhakkak bir hikmet vardır," diye dinleyen kralların yerini kimi onları hoş gören kimi canına okumak için fırsat arayan başka krallar alırken, soytarılarla "Delidir, ne yapsa yeridir," diye eğlenen, Oğuz Aral'a "Allah sarhoşları, çocukları ve mizahçıları korur," dedirten dünya halklarının yerini de hiç mizah yapılmasın isteyen başka halklar alabiliyor.

Karbon salınımsız zamanında teslimat...

YİĞİT KÖSEOĞLU

Hasan Tahsin Yılmaz, Bisiklet Kurye'nin kurucularından. Üç yıl önce "bütün gelişmiş ülkelerde var, neden bizde olmasın" diye yola çıkmışlar, o gün bugündür 'karbon-nötr teslimat' sloganıyla Avcılar'dan Tuzla'ya devasa bir parkurda pedal basıyorlar. Hedefleri günde 2000 teslimat, ancak bugün bu rakamın üçte birine ulaşabilmiş durumdalar. Hasan, "şimdilik bizimle çevre hassasiyeti olan firmalar çalışıyor, ama müşteri memnuniyetimiz yüzde 100" diyor. Peki nasıl zamanında teslimat yapabiliyorlar? Geniş ekiplerinden söz ediyor Hasan ve bisikletin toplu ulaşım araçlarını kullanma, motosikletin takıldığı yerlerden geçme gibi avantajlarını sıralıyor, "onlardan hem daha hızlı hem de daha hesaplıyız, üstelik ne hava ne de gürültü kirliliği yaratıyoruz" diye ekliyor.

İşin zorluklarını merak ediyorum. Ülkede bisiklet kültürünün olmamasından yakınıyor, trafikte atlattıkları tehlikelerden söz ediyor. Bir de giydikleri taytlar bazı muhafazakar semtlerde sıkıntı olabiliyormuş. Başlarına gelen en komik olay ise tam fıkralık. İsimlerine aldanan biri onları sadece bisiklet taşıyan bir şirket zannetmiş ve kendi bisikletini naklettirmek istemiş! Hasan Tahsin'in gelecek kuşaklara mesajı epey manidar: "Bugün nefes alabiliyorsanız biraz da bizim sayemizde, unutmayın!".

Hasan Tahsin Yılmaz (35)
23 Ocak 2015
15:25
Bahariye, Kadıköy

SEVGİLİLER GÜNÜ

Aşk mektuplarının unutulmaz müellifi

Henüz sosyal medyanın ve sosyal medya kanalları üzerinden "yürümenin" olmadığı zamanlarda, birinden hoşlananlar duygularını mektup yazarak ifade ederdi. Kalemi aşk mektubu yazmaya yeterli olmayanların imdadına ise içinde mektup örnekleri olan kitaplar yetişir ve bunlardan kopya çekilirdi.

Aşk mektubu kitapları 1970'li yıllarda patlama yaptı. Bu yıllar aynı zamanda sektörün üstadı Enver Doyuran'ın en üretken olduğu yıllardı. Kendi kitaplarını, "sevdiğinizin üstünde sihirkâr bir tesir bıraktıran, eşi ve emsali görülmemiş eserler" diye tanımlayan üstadın sanatının zirvesine çıktığı kitap ise 1976'da basıldı.

İçinde, Boşanmak İsteyen Kadının Mektubu, Karısını Aldatan Kocanın Mektubu, Bir Genç Kızın Âşıkından Gebe Kaldığını Bildirdiği Mektubu, Bir Genç Kızdan Seviştiği Patronuna Sitem Mektubu gibi "aşk mektubu" örnekleri olan kitaptaki en ilginç mektup "Karşılık Görmeyen Bir Âşıkın Sevgilisine Son Mektubu" başlıklı ve "Bildiğin zavallı" imzalı olandır. Girişte selamsız sabahsız "Bu kaçıncı mektubum Leyla?" diye sorulmasından anlaşılacağı üzere bu bir ilk mektup değildir. Yazar, Kleopatra'nın sevgililerini kaplanlara parçalatması örneğinden hareketle, "Keşke sen de susmak yerine beni parçalatsan" dedikten sonra, Leyla'yı intihar etmekle tehdit eder. Ama şahsın ölmesi bile Leyla için kurtuluş olmayacaktır, zira hemen arkasından, "Ölsem bile benden kurtulacak değilsin" deyip şunları söyler: "Rüyalarına, kabuslarına gireceğim Leyla. Bazen bir baykuş olup geceleri sen soyunurken pencerenden seni gözleyeceğim. Bazen bir taş olup ayaklarına takılacak, bazen diken olup eteğini yırtacağım."

Cengiz Kahraman arşivi

GÜZEL MEKTUPLAR

Yüze yakın mektup nümunesini havidir

DİL HEYETİ TARAFINDAN KABUL EDİLEN EN SON İMLÂ ŞEKLİ ESAS İTTİHAZ EDİLMİŞTİR

ÜÇÜNCÜ TABI

KANAAT KÜTÜPHANESİ
1931

ASAYİŞ

İki kere talihsiz çocuklar

Sokağa bırakılmış bebeklerle ilgili haberlere, özellikle 1960'lı ve 1970'li yılların gazetelerinin birinci sayfalarında sık rastlanır. Bebeği bulanlar karakola götürdüğü için bebeklerin adını polislerin koyması da adettendir.

Ancak polisler isim koyma işinde pek başarılı değildir. Mehtap Sokak'ta bulunduğu için Mehtap, Ramazan ayında bulunduğu için Ramazan, bayramda bulunduğu için Bayram, Kıbrıs harekatı sırasında bulunduğu için Mücahit adı verilen bebekler son derece şanslıdır. Ancak nüfus sayımı günü bulundukları için Sayım, seçim günü bulundukları için Seçim adı verilen çocuklar için aynı şeyi söyleyemeyiz. Polislerin Moda'da bulup "Karakol" adı verdikleri ya da İzmir'de parkta bulup Bulduk adını verdikleri bebekler gibi daha talihsiz olanlar da vardır elbette.

19 Şubat 1964'te Akhisar'da hamile bir kadın cadde ortasında ani doğum yapar. Neyse ki bebeğin sağlığı yerindedir ama ailenin en büyük talihsizliği yakındaki karakolun polislerinin olaya dahil olmasıdır. Bebeğin adı Hemengeldi konulur.

Murat Toklucu arşivi

5 aylık kız çocuğu "Bulduk" kendisini bulan Emine Üçdinç ve polislerle beraber.

Parkta bulunan kız çocuğuna "Bulduk" adı verildi

İzmir'in Bahribaba Parkı'na terk edilen kız çocuğuna "Bulduk" ismi verilmiştir. Sabahın erken saatlerinde park içinden işine giderken Emine Üçdinç (52) adlı kadın tarafından bir kanepede ağlarken bulunan 5 aylık kız çocuğuna Anafartalar Polis Merkezi'nde görevli memurlar "Bulduk" ismini vermişlerdir. Çocuğu bulan Emine Üçdinç "Nurtopu gibi yavrucak, nasıl kıyarlar böyle yavrulara anlayamıyorum" ...vip evlât edinmek istemiş ... ilgililer çocuğu Karşı- ... ...mia SERTBAŞ

...e ve babası tarafından terkedilen üç aylık Havva Karakol, hastahanede bir hemşirenin kucağında..

Sokakta bırakılan bebeğe Karakol adı verildi

Mehtap'a bulunduğu sokağın adı verildi

Tayfun HOPALI

Bir süre önce Levent'te Mehtap Sokak üzerinde bir otomobilin yan tarafında battaniyeye sarılı bir şekilde bulunan küçük Mehtap Sağlık Ocağı'nda tedavi edildikten sonra Darülaceze'ye teslim edildi.

"Canavar bir erkek tarafından zorla hamile bırakıldım. Artık annemin ve babamın yüzüne bakamam onun için kızımı iyi bir aileye vermeniz için sizlere teslim ediyorum" diye genç bir annenin yazdığı notla bulunan 20 günlük kıza bulunduğu sokağın adı verildi. Küçük Mehtap geceyi sokakta geçirdiği için polis tarafından Sağlık Yurdu'nda tedavi edildi. Zatürree hastalığına tutulmasından şüphe edilen talihsiz yavru daha sonra Darülaceze'ye teslim edildi.

Geceyi sokakta geçirdi

Levent'te Mehtap sokağında bir otomobilin yanında bulunan küçük bebeğe, bulunduğu sokağın adı verildi. Küçük ...

Bu da "PASPAS" çocuğu!

Yetiştirme yurduna yetiştirildi

Bir apartmanın giriş katındaki PASPAS üzerine terkedilen bebeğin ailesi bulunamayınca polisler "Ümit" adını verdikleri küçük yavruyu yetiştirme yurduna teslim ettiler. Fotoğrafta karakolda polislerin kolları arasında görülen Paspas çocuğu Ümit daha sonra yurda götürüldü ve ilgililere verildi...

Terkedilen 2 günlük bebek donmak üzereyken bulundu

İZMİR- Bir apartmanın girişine bırakılan iki günlük bebek donmak üzere iken ... terkedilen iki günlük yavrunun gayrimeşru ilişkiden meydana ...

Dolmabahçe'de bulunan çocuğa "Seçim,, adı verildi

Dolmabahçe'de sabah, ... aylık bir erkek çocu- ... sabahın a- ... ... tara- ... bulunan, be- ... karakoluna, ... Seçimle- ... günlerde ... isim koy- ... kilmemiş, ... "Seçim" ... Bir süre ... lerin misa- ... önce- ... görevli po- ... aklarını sa- ...

Bir ayda 3 çocuk sokağa bırakıldı

İlk Yardım Hastanesinde dünyaya getirdiği kızını takside bırakan genç ve güzel kadın bulunamıyor

YOL ORTASINDA DOGAN ÇOCUGA ‹HEMENGELDİ› ADI KONULDU

AKHİSAR (ÖZEL)

Gol Marmara nahiyesinde ikamet eden Perihan Akınalp isimli hamile bir kadın, dün pazardan evine dönerken cadde orta...

Küçük hanımlar (Yo - Yo) oynuyorlar!

OYUNCAK

Yoyo oynamak ikinci bir emre kadar yasaktır

Tahta bir diskin, eksenine bağlanan bir tel boyunca indirilip çıkarılmasıyla oynanan yoyo oyuncağı, 1932'de bütün Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de bir salgın halini alır. 26 Ekim 1932 tarihli haberinde "Berber çıraklarından mektep çocuklarına herkes yoyo oynuyor" diyen *Cumhuriyet* gazetesi, yoyoya olan talep nedeniyle Uzunçarşı esnafının 15 günde 100 bin yoyo ürettiğini yazar.

Akşam gazetesinin 13 Kasım tarihli haberinde ise, "Beyazıt'tan Tahtakale'ye inen caddedeki 27 dükkan takunya, merdiven parmaklığı, yaldızlı beşik ve zilli tef yapmayı bırakmış İstanbul'a yoyo yetiştiriyor" denilmekte, *Cumhuriyet* yazarı Burhan Felek, "Yoyo ticareti Harbi Umumi'nin şeker ticareti kadar rağbet gören iş olmuştur. Bir çocuğun eline yoyo verirseniz onunla, edebi bir eser verirseniz onunla oynar" diye isyan eder.

Ancak yoyo büyükler arasında da hızla yayılacak, salgın kısa sürede İstanbul dışına da taşacaktır. Bu çılgınlık, Kasım 1933'te İstanbul Belediyesi'nin aldığı yoyo oynanmasının yasaklanması kararıyla son bulur.

Yo - Yo çılgınlığı!

Bütün dünyanın merak sardığı oyuncak pek eski zamanlardan kalmadır!

Son zamanlarda Avrupa'da şaşılacak bir rağbet gören Yo-Yo isimli oyuncak İstanbul sokaklarında da görülmeğe başlandı. Berber çırakları, mektep çocukları hep bununla meşgul... Yo-Yo şimdiye kadar yeni icat edilmiş bir oyuncak zannolunuyordu.

Yo-Yo'nun Fransa'da on sekizinci asır sonlarına doğru taammüm ettiğini gösteren tarihî bir resim

Bir Fransız mecmuası son posta ile gelen nüshasında bunun aksini iddia ve isbat etmektedir.

Daremberg ve Saglio'nun neşrettikleri Yunan ve Roma antikaları lûgatinde bu oyuncağın çok eski bir oyuncak olduğu mukayyettir. Atina müzesinde mahfuz bazı vazolarda Yo-Yonun resmi görülmektedir.

Eski zamanın bu oyuncağa verdiği ehemmiyet pek kat'i olarak anlaşılamamaktadır. Ancak on sekizinci asrın sonlarına doğru Yo-Yonun Fransa'da son derece rağbet gördüğü kat'iyetle söylenmektedir..

Hatta Fransız inkılâbı kebirinin ilk devresinde...

O zamanlar sokaklarda bu oyuncak ile oynıyan çocuklara, delikanlılara, kadınlara hatta yetişkin erkeklere kesretle tesadüf olunurmuş.. Bu oyuncağa émigrette adı veriliyormuş. 1791 de Yo-Yo'ya rağbet o kadar çoğalmış ki Paris'te yalnız bir ticaretane yirmi beş bin tane birden imal etmiş imiş.

O zamandan kalma kitaplarda Yo-Yo'ya ait bir çok izahat ve bir sürü resimler vardır. Fransa'nın Rouen şehrindeki Le Secq deTournelles müzesinde bir çok eski Yo-Yo'lar mevcuttur.

İki bin yıl önce bugünkü gibi günlük burç yorumları yoktu ama Marcus Manilius, astrolojinin esaslarını kaleme aldığı beş ciltlik *Astronomica* adlı eserinde burçların özelliklerine yer vermişti.

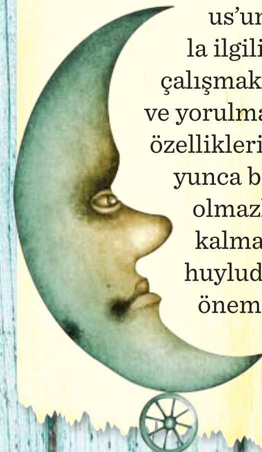
✎ ALP EJDER KANTOĞLU

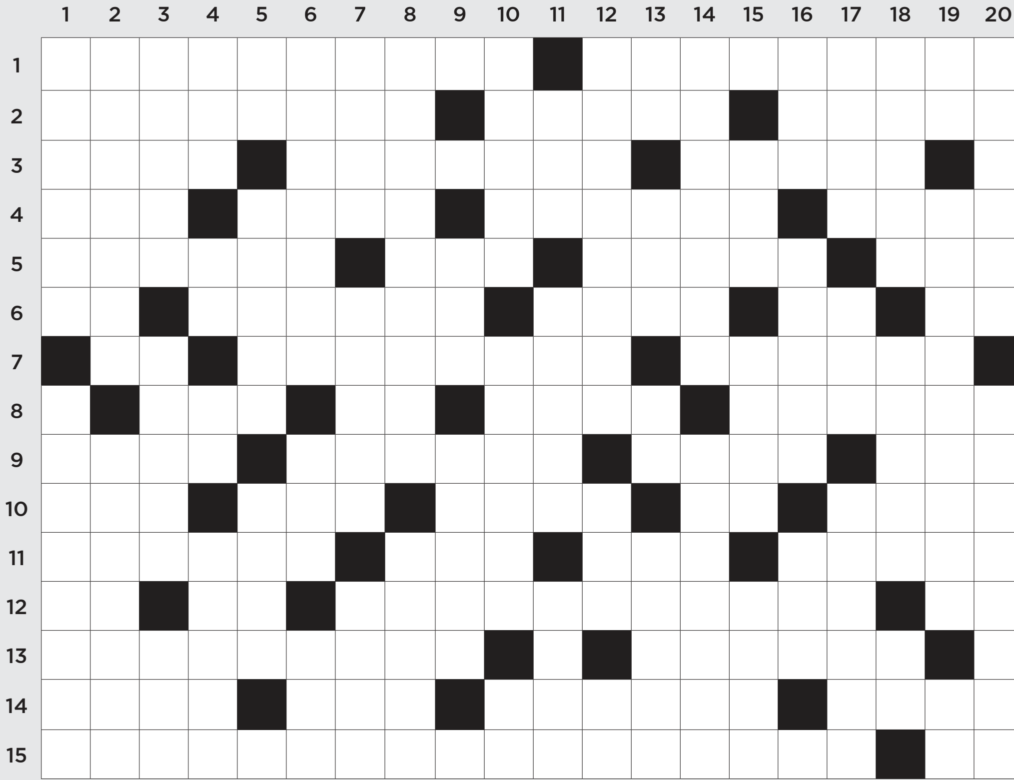
Getty Images

Kova burcuna su olsun yeter

Bu burcun insanları gökyüzünde, Aquarius'un kovasından boşalttığı sular kadar çok özelliğe sahiptirler. Yeraltındaki su kaynaklarını bulmak ve çıkarmak, suyu bir yerden başka bir yere götürmek ve gökyüzündeki yıldızlar kadar çok yere dağıtmak, güzel bir yaşam için denizi taklit edip sahiller yaratmak, değişik tarzlarda su bentleri ve arklar yapmak bunlardan bazılarıdır. Aquarius'un çocukları suyla ilgili olduğu sürece çalışmaktan kaçınmaz ve yorulmazlar. Bütün bu özellikleriyle hayatları boyunca belki çok zengin olmazlar ama fakir de kalmazlar. Yumuşak huyludurlar. Sevgiye önem verir, kalplerinde kötülük taşımazlar.

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**

SOLDAN SAĞA

1) Konya ilinde, tarihteki ilk kentlerden biri olması nedeniyle büyük önem taşıyan buluntu yeri – Donizetti Paşa'nın bestelediği, Osmanlı Devleti'nin 1828-1839 yılları arasındaki resmî marşı. **2)** V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak için 500 kişiyle birlikte Çırağan Sarayı'na saldıran ve bu sırada öldürülen "Sarıklı İhtilalci" olarak da bilinen yazar ve gazeteci – Alanya ilçesinde, Kilikya Ermeni Krallığı döneminden kalma bir kale – Avusturya'nın euroya geçmeden önceki para birimi. **3)** Harman savurmakta kullanılan tarım aracı – Güzel söz söyleme sanatı – Eskiden şairlerin kasidelerinde övgüsünü yaptıkları kişilerden aldıkları para ya da armağan. **4)** Öbür yan – "Çinkirazı" da denilen bir meyve – Tarih öncesi dönemlerde İran'da ve Hindistan'ın kuzeyinde yaşamış halk – Kütahya ilinde bir baraj. **5)** Osmanlı mutfağına özgü, havuç ve koyun etiyle yapılan bir yemek – Dar, uzun ve hafif bir yarış kayığı – Bir tür parlak deri – Altay şamanlığında hastalık yapan kötü ruh ya da cin. **6)** Ses – Üzerinde sayı saymaya yarayan boncuklar bulunan hesap aygıtı – Eski dilde kış – Mezopotamya'da kurulmuş en büyük sitelerden biri – Bir gösterme sıfatı. **7)** Parola – 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya atom bombası atan ABD uçağının adı – 1827'de Osmanlı donanmasının yenilgisiyle sonuçlanan deniz savaşı. **8)** Sarp bölgede kurulmuş Kafkas dağ köylerine verilen ad – Bir renk – Bir iskambil oyunu – Zayıf yapılı, güçsüz. **9)** Pokerde, bir oyuncunun önündeki paranın tümü – Oğuz Kağan Destanı'na göre, Türk egemenliğinin simgesi sayılan kutsal bölge – Kırık kemikleri bir arada tutmaya yarayan nesne – Güzel kokulu olan şey. **10)** Konya ilinde bir baraj – İsrail yapımı bir tür tabanca – Yolcu evi – Radon elementinin simgesi – Oğuz Kağan ile özdeşleştirilen Hun imparatoru. **11)** Türk müziğinde birleşik makam – Bir şeyin doğru olduğunu belirtmek için yapılan işaret – Etiyopya'da üç milyon yıllık insan fosillerinin bulunduğu vadi – Rusya'da zengin köylülere verilen ad. **12)** Köpek – Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası – Olimpiyatlara katılan ilk kadın sporcumuz da olan ve Hitit yerleşmesi Karatepe'yi ortaya çıkaran çalışmalarıyla tanınan arkeologumuz – Asker. **13)** Halk edebiyatında savaş, kahramanlık gibi konuları işleyen şiir türü – Bir alacağın güvence altına alınması için kurulan taşınmaz rehini. **14)** Trabzon'un Araklı ilçesinde bir yayla – İskambilde koz – Bir tel boyunca hareket eden küçük araba – İzmir'in bir ilçesi. **15)** İstanbul'daki Sultanahmet Camisi'ni gerçekleştiren Osmanlı mimar – Yiğit, kahraman.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) Diyarbakır ilinde, Anadolu'daki ilk köy yerleşmesi olan höyük – Çanakkale ilinde, Büyük İskender'in Pers ordusunu yenilgiye uğrattığı savaş alanı **2)** II. Abdülhamit'in sürgüne gönderildiği Selanik'te ikamet ettiği köşkün adı – Bir kitabın kısaltılmış biçimi ve özellikle kısa tarih kitabı. **3)** İtalya'nın Po'dan sonra ikinci uzun akarsuyu – Yeniçerilere ödenen ilk üç aylığa verilen ad – Afrika'da bir ülke. **4)** Üstün bir yetkinin gücünü simgeleyen değnek – Baryum elementinin simgesi – Telli bir çalgı – Aruz ölçüsünde, kısa okunması gereken bir heceyi kalıba uydurmak için uzatma. **5)** Lütesyum elementinin simgesi – Bir şeyin kalitesini garanti eden işaret – Nuri Bilge Ceylan'ın bir filmi. **6)** Hindistan'da paryalardan da aşağı sayılan ve "dokunulmazlar" da denilen halk – Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki eyaletlerinden biri – Cilacılıkta kullanılan bir tür zamk. **7)** İki üç yaşında erkek koyun – Amerika'da yaşayan, rakuna benzer bir hayvan – Yanılgı. **8)** Erol Toy'un, Tanzimat Dönemi'ni konu alan romanı – Kürkü değerli bir hayvan. **9)** Bir peygamber – Avustralya'da yaşayan ve "keseli ayı" da denilen bir hayvan. **10)** Suriye'de Haçlılar tarafından yapılmış hisar – "Genç Werther'in Acıları", "Faust" gibi yapıtlarıyla tanınmış Alman yazar ve şair – Bir cetvel türü. **11)** Kirişli bir çalgı – Ortaçağ İslam devletlerinde kentlerin güvenlik işlerini yürüten görevli – Bahçelerde çiçek dikmek için ayrılmış yer. **12)** Osmanlı Devleti'nde iskelelerden alınan vergi – Kastamonu'nun Cide ilçesinde bir vadi – Kemiklerin yuvarlak ucu. **13)** Güzel sanat – Ortadoğu'da bir göl – Bir nota – Sularını bir denize ya da göle gönderen bölge. **14)** Osmanlılarda birinci derecedeki kâtiplere verilen rütbe – Nefesli bir çalgı. **15)** Fasıla – Yemen'in ekonomik başkenti – Makyaj. **16)** Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son topraklarını da yitirdiği antlaşmanın adı – Kısa roman – Engel. **17)** Mısra – Tanrı – Boğa güreşinde matadorun kullandığı kırmızı kumaş. **18)** Beddua – Kirpik boyası – İlgi eki. **19)** Konfüçyanizm'in yedi temel ilkesinden biri – Eski Roma'da soylular sınıfının siyasal partisi – Bir nota. **20)** Osmanlı sarayında padişahın günlük yaşamını sürdürdüğü iç bölüm – Dinle ilgili olmayan.

Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıranlar arasından belirleyeceğimiz 10 okurumuza Domingo Yayınları'nın *Mektup* isimli kitabını armağan ediyoruz.

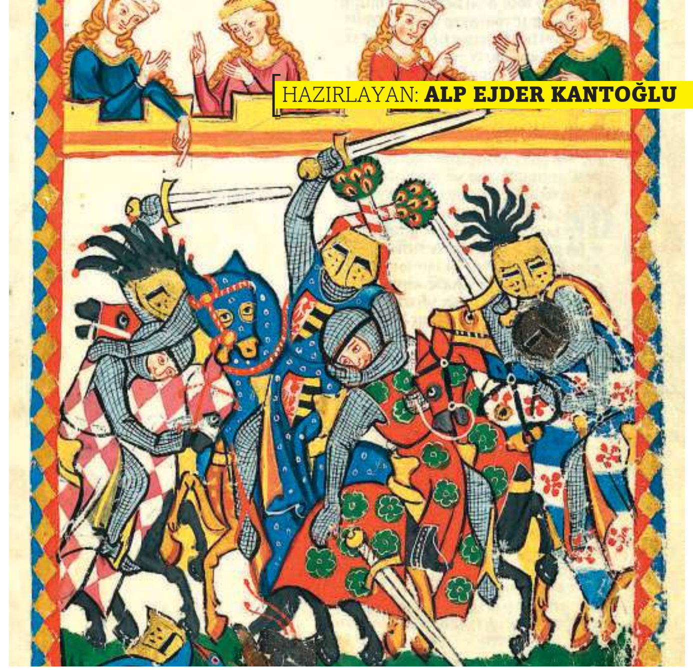
#tarih
Ömer Avni Mah. İnönü Cad. Mithatpaşa Apt. No:48/11, 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu, İstanbul
info@tarihdergi.com

HAZIRLAYAN: **ALP EJDER KANTOĞLU**

Eskiden Avrupa ‘avrupai’ değildi

1 Avrupa’da Rönesans’a giden yolun öncüllerinden sayılan ve dinî kurumlar dışında özel dersler veren hocaların en tanınmışlarından olan kişi kimdir?
- a Jean de Salisburry
- b Abelard
- c Giambattista Vico
- d Giordano Bruno
- e Galileo

4 Haçlı Seferleri sırasında Filistin, Suriye ve Antakya bölgelerinde yerel halktan Hıristiyanlığı seçerek Haçlılara katılanlara ne isim verilirdi?
- a Serazen
- b Garabet
- c Melanet
- d Türkopol
- e Firuz

Şövalye turnuvasını tasvir eden 13. yüzyıl tarihli bir çizim. Turnuvalar, şövalyelerin gerçek savaş için eğitim sahasıydı.

2 “Kudüs Mabedi Yoksul Kardeşleri Tarikatı” adıyla kurulan ünlü şövalye tarikatının bilinen ismi hangisidir?
- a Tötonlar
- b Hospitalerler
- c Templarlar
- d Aziz Jean Şövalyeleri
- e Rodos Şövalyeleri

3 Şövalyeler arasında ilk defa olarak 11. yüzyıl başında tertip edilen turnuvaları kim başlatmıştır?
- a Geoffroy de Preuilly
- b Jean de la Valette
- c Pierre d’Aubusson
- d Lancasterli Henry
- e Baudouin

5 Portekiz’i imparatorluk yapan deniz seferlerine hazırlık için Prens Henri hangi yıl bir rasathane ve coğrafya akademisi kurmuştur?
- a 1252
- b 1330
- c 1415
- d 1550
- e 1670

6 Evliliğin Kilise’nin kutsal görevleri listesine girmesi hangi tarihte gerçekleşmiştir?
- a 1190
- b 1201
- c 1205
- d 1215
- e 1246

7 Fransa’da 12. yüzyılda Garonne nehrindeki değirmenleri işleten, dünyanın bilinen en eski kapitalist şirketi hangisidir?
- a Bazacle
- b Bushmills
- c Frapin
- d Beretta
- e Dutch East India

8 Üzerinde baskı tarihi bulunan ilk kitap hangi tarihte basılmıştır?
- a 1403
- b 1429
- c 1454
- d 1469
- e 1492

9 Elinde kılıç ve terazi tutarak adaleti simgeleyen kadının gözlerini ilk defa bağlı olarak gösteren *Deliler Gemisi* isimli eser kime aittir?
- a Sebastien Brant
- b Roger Bacon
- c Eike von Repgow
- d Hoyert von Falkenstein
- e Tomas de Torquemada

10 1117’de, bilinen ilk cüzamlılar yurdu hangi kentte kurulmuştur?
- a Paris
- b Napoli
- c Madrid
- d Münih
- e Londra

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ **1.c, 2.d, 3.d, 4.e, 5.a, 6.b, 7.c, 8.e, 9.c, 10.a** /Aybars Furkan Şanap

BU NEDİR?

Bilmeyen takar kafaya
Elektroşok cihazı mı ne?
Bilen takar kafaya
Bakar bu icadın keyfine

Geçen ayın çözümü:
19. yüzyıl Osmanlı dönemi, gümüş pelerin tokası

Doğru cevabı verenler: Ayşe Ersoy

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	A	N	T	İ	O	K	H	O	S		T	U	P	A	C	A	M	A	R	U
2	Y	U	A	N		L	A	H	İ	R	E		U	L	U	B	U	R	U	N
3	D	A	K	O	Y	İ	T		N	A	K	I	L		L	A	K		M	E
4	I	R		V	A	K	A	N	Ü	V	İ	S		M	U		A	K	İ	S
5	N		K	A	V		Y	A	S	A	L		M	İ	K	A	D	O		C
6	S	E	L	S	E	B	İ	L		L	A	B	E	L		İ	D	A	H	O
7	A	K	A	Y		L		Ç	A	P		U	S		A	K	İ	L	E	
8	Y	O	K	O	Z	U	N	A		İ	S		İ	S	T	İ	M	A	R	A
9	I		E	N	E	Z	E		A	N	K	A	R	A		D	E		O	T
10	L	A	T		M		S	A	R	D	E	S		M	A	O		O	D	A
11	I	R		F	İ	L	İ	S	K	İ	N		Ş	A	R		O	R	O	S
12		A	D	E	N	O	M		T		E	T	A		Z	A	P	A	T	A
13	A	B	A	R		K	İ	N	İ	N		A	H	O		M	E	N		G
14	M	İ	R	İ	L	U		A	K	U	P	U	N	K	T	U	R		S	U
15	A	S	A	K	İ	R	İ	Ş	A	H	A	N	E		A	T	A	M	A	N

BULMACAMIZI KAZANAN 25 OKURLA İLETİŞİME GEÇİLECEKTİR.

Kayıtsız şartsız hâkimiyet mi?

Hiyerarşilerin belirgin olduğu toplumumuzda yönetici hükmederek mevkiinin hakkını verir. Ondan beklenen de budur. Orta Asya göçebelerinde ise 'hâkimiyeti paylaşma' prensibi geçerlidir.

İSENBİKE TOGAN

Günlük konuşmamızda pek sıklıkla kullanılmayan hâkimiyet sözcüğü ile çoğumuz okul yıllarında Atatürk'ün "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ifadesiyle tanışırız. Tarih ders kitaplarının bu sözcüğü sıklıkla kullandıkları görülür. Hatta bazen bir sayfada birkaç kere geçer. Kısacası tarih hâkimiyeti sever.

Malum olduğu üzere hâkimiyet için bir özne bir de nesne gerekir. Tarih kitaplarında özne Türklerdir; Türkler başkaları üzerinde hâkimiyet kurarlar. Nadiren de olsa "Anadolu'da Moğol hâkimiyeti" gibi deyimlerle de karşılaştığımız olur. Hâkimiyet genelde bizim tarafımızdan olumlu bir şekilde algılanır. Halbuki akraba sözcük "hükmetme"ye karşı aynı şekilde olumlu bir yaklaşım sergilenmez. Her ne kadar karşımızdakini ezsek de, "ben sana hükmediyorum"demeyiz. İlginç olan, hâkimiyet nasıl siyasi olarak güçlü ve üstün olanın tavrını sergilerse, hükmetme de kendisine hükmetmeye çalışana karşı, bireyin bireye başkaldırısıdır. "Sen bana hükmetmeye çalışıyorsun", "benim hakkımda hüküm verme" şekillerinde karşımıza çıkar. Kısacası "hâkimiyet ve hükmetme" tasvip ettiğimiz ve tasvip etmediğimiz şekilleriyle hayatımızın bir parçasıdır.

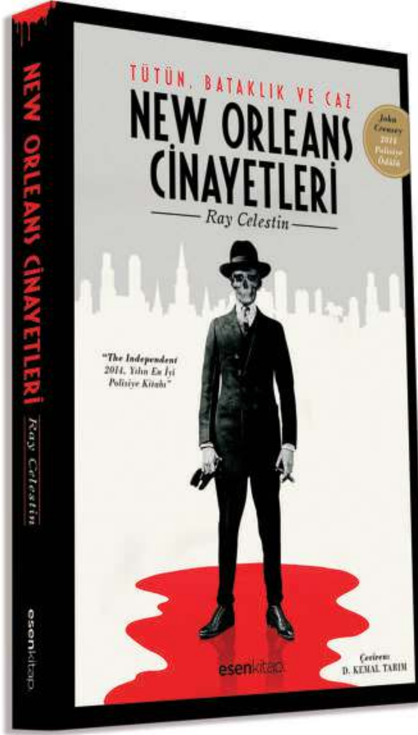
Hiyerarşilerin belirgin olduğu, onlara uyulmasının da beklendiği toplumumuzda üst konumda olan hükmeder veya hükmetmeye çalışır. Böylece yerini doldurmuş, mevkiinin hakkını vermiş olur. O kendisinden bekleneni yapmaktadır aslında. Bu tavrı, işyerinde, okulda ve evde aile hayatı içerisinde sıklıkla görürüz ve bizim için büyüklerine karşı saygılı davranma, erdemli olmanın bir yoludur. Büyükler, amirler de bu davranışı tasvip eder ve küçükleri veya astları için "beni sever sayar; sözümden çıkmaz" derler. Aile hayatında ise ya anne ya da baba ama ikisinden biri daha baskındır; ikisinin beraberce "hâkimiyeti paylaşarak" çocuk yetiştirdiği aileler pek nadirdir. Hâkim olan kişi sorumlulukları da yüklenir, o zaman onun hâkimiyetine karşı kimsenin söz hakkı olmaz.

Göçebe kültürün hâkim olduğu Kazaklarda ise tamamen başka bir tavır ile karşılaşıyoruz. Bir Kazak dostum bunu şöyle ifade etmişti: "Er cigittin üç curtı bar: 1. öz curtın 2. nağaşı curtın 3. kayın curtın." Ve açıklamıştı: "Er yiğitin, yani genç bir erkeğin üç yurdu, üç evi olur: 1. Kendi evi, yani baba, dede tarafının evi 2. Dayı evi, yani anne tarafının evi. 3. Kayın evi, yani eşinin ailesi tarafının evi. Bir genç adam bu üç ev arasında büyür, bu aileler arasında denge kurmayı öğrenir. Baba evinde kendisinden kurallara uyma ve itaat beklenir. Dayı ise genci uzaktan izler, ona ne yapacağını söylemez ama sevgi ile alternatifleri gösterir. Sonuncu ev kayınların evidir, onlarla da hep tartışılır." Dayıların ağırlığı olduğu göçebe kabile hayatında dünür soyu yalnız akrabalığa değil aynı zamanda ittifak içinde bulunulan gruba da işaret eder. Ataerkil ve atasoylu aile düzeni içerisinde yaşayan bizler ise, "dayı mısın sen!" "dayılanmasana" diyerek, dayımız hakkında değil de, dayılık kurumu hakkında görüş bildirmiş oluruz. Geniş ailelerin varlık gösterdiği önceki dönemlerde amcalar, dedeler de söz sahibi idi. Günlük hayatımızda etkin rol oynamasına karşın, annelerin ideolojide ve dolayısıyla şecerede yerleri yoktu.

Şimdiki modern dünyamızdaki çekirdek ailede ise, çocuk sadece anne babaya söz hakkı tanır oldu. Endüstri ve küreselleşmenin etkin olduğu dünyamızda ailelerarası dayanışma daha çok duygusal boyutlarda kaldı; ekonomik olarak iş bölümü ve dayanışmaya ihtiyaç duyulmaz oldu. Tarımsal toplumda ise imece ve aile içi dayanışma bazen miras ile perçinlenirdi ve vazgeçilmezdi.

Göçebe toplumda hayvancılık, tabiatı icabı güç paylaşımı gerektirir. Çocuk da büyürken dayanışma ve denge kurmayı "üç yurdu" ile öğrenir. Hatta eskiden yetişen bir genç dayısının hayvanlarından bir kısmını (yeğen hakkı) gizlice alıp götürürse başarılı sayılırdı ve böylece dayısının kendi üzerindeki hakkına meşruiyet kazandırmış olurdu. Kısacası Orta Asya tarihinde görülen "hâkimiyeti paylaşma" prensibi teorik bir töre değil, hayatın içinden çıkan ve çocukluktan öğrenilen bir anlayıştı. Nasıl ki biz de bilinçli olmadan hâkimiyetle küçükten tanışıyorsak. Oysa anne babanın beraberce karar verdiği bir aile bizi daha demokratik bir topluma götürebilir.

Yeni Kitaplarımız Raflarda...

Tütün, Bataklık ve Caz
New Orleans Cinayetleri
Ray Celestin

The Independent 2014 Yılın En İyi Polisiye Kitabı

1919 yılının New Orleans'ı... Birinci Dünya Savaşı sona ermiş, caz ve blues kentin her yanını sarmaya, Amerika'nın ilk mafya aileleri semirmeye başlamışken kent büyük alkol yasaklarına doğru yol alıyor.
New Orleans'ın bol yağmurlu, çamurlu sokaklarında başlayan seri katil avı, fırtınalı bir caz gecesinde zirvesine ulaşıyor.

"New Orleans'ın gösterişli sokak müzisyenleri ve korkunç olayları çevresinde örülmüş değerli bir polisiye roman. Devamında çok daha nefis gizem hikâyelerinin habercisi, kusursuz bir ilk roman."

The Times

No Kid:
Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden
Corinne Maier

"Günümüzde anne baba olmanın ne demek olduğunu gözler önüne seren bir kitap: Bitmeyen sıkıntılar, hep daha fazla para kazanma gereksinimi, can sıkıcı bir hayat ve bir kenara bırakılan hayaller. Bu kitap, sadece bir kitap değil aynı zamanda bir manifesto!"

Le Monde

"No Kid, sinir krizinin eşiğine gelmiş ebeveynler ve hâkim söylemin suçluluk duygusu uyandırdığı çocuksuz bekârlar için kurtarıcı bir opus. Okuması keyifli, iğneleyici, keskin bir metin."

France 3

"Anneliğin zafer kazandığı günümüzde, Simon de Beauvoir'ın torunları kafa tutuyor. Sözcüleri de Corinne Maier."

Le Nouvel Observateur

